

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Διπλωματική Εργασία:

**«ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:
ΜΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ»**

Επιβλέπων Καθηγητής :

κ.Μπαλούρδος Διονύσιος

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:

Σταϊκοπούλου Μαρία

A.M.:3312M008

ΑΘΗΝΑ,ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

Διπλωματική Εργασία:

**«ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:
ΜΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ»**

Τριμελής Επιτροπή:

κ.Κυριαζή Νότα,Καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

κ.Μπαλούρδος Διονύσιος Επιβλέπων Καθηγητής . Διευθυντής Ερευνών Εθνικού
Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών

κ. Οικονόμου Χαράλαμπος Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνιολογίας.Πρόεδρος
Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών Τμήματος Κοινωνιολογίας

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:Σταϊκοπούλου Μαρία

Αριθμός Μητρώου:3312M008

Όσο περισσότερη η γνώση τόσο μικρότερο το εγώ...

Όσο μικρότερη η γνώση τόσο μεγαλύτερο το ΕΓΩ...»
(Albert Einstein)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Την παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνω σε όσους με στήριξαν προσφέροντάς μου την πολύτιμη αρωγή τους κατά την διάρκεια της εκπόνησής της. Ιδιαίτερως επιθυμώ να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ.Μπαλούρδο Διονύσιο ,Οικονομολόγο,Δημογράφο,Διευθυντή Ιδρύματος ΕΚΚΕ

που με ενέπνευσε για το συγκεκριμένο θέμα και με ταξίδεψε με την διδασκαλία του στον όμορφο και άγνωστο μέχρι τότε για εμένα κόσμο της δημογραφίας.Επιπλέον,η συνδρομή του υπήρξε ουσιαστική σε ό,τι αφορά τη συγγραφή και την διάταξη των κειμένων ,την αναζήτηση ορθών βιβλιογραφικών πηγών και την παράθεση δημογραφικών στοιχείων. Δεν θα λησμονήσω ποτέ τις συμβουλές που μου παρείχε με τόση προθυμία,την συνεχή καθοδήγηση και την αμέριστη συμπαράσταση.

Θα ήθελα επίσης, να ευχαριστήσω την κ.Κυριαζή Νότα, καθηγήτρια Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας καθώς και τον κ.Οικονόμου Χαράλαμπο,Επίκουρο καθηγητή Κοινωνιολογίας και Πρόεδρο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Κοινωνιολογίας για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφεραν τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Συνάμα, θέλω να απευθύνω ένα μεγάλο ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου στους γονείς μου και στον σύζυγό μου, που βρίσκονται πάντα ακούραστα στο πλάι μου,στηρίζοντάς με αγάπη και κατανόηση όλες μου τις προσπάθειες σε όποιον στόχο και αν θέσω.

Τέλος,θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνεντευξιαζόμενους οι οποίοι δέχτηκαν χωρίς δισταγμό και με ιδιαίτερη θερμή να αφιέρωσουν τον πολύτιμο χρόνο τους για την διεξαγωγή της έρευνάς μου.

Με εκτίμηση Σταϊκοπούλου Μαρία

(Κοινωνιολόγος.Απόφοιτη Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.)

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση των κυριοτέρων πληθυσμιακών εξελίξεων καθώς και η διερεύνηση της γονιμότητας, των νέων τύπων οικογενειών που παρατηρούνται σε Ευρώπη και Ελλάδα αλλά και μια σύντομη διερεύνηση των αντιλήψεων που υπάρχουν σχετικά με τον ρόλο της γυναίκας-μητέρας. Αρχικά επιχειρείται μια παρουσίαση των βασικών εννοιών και ορισμών της γονιμότητας, της γεννητικότητας καθώς και των διαφόρων δεικτών σε Ελλάδα και Ευρώπη καθώς επίσης παρατίθεται μια σύντομη αναφορά της θεωρητικής προσέγγισης της γονιμότητας. Έπειτα, δίνεται μια περιγραφή της δομής και της λειτουργίας της οικογένειας και παρουσιάζονται οι διάφοροι τύποι οικογένειας που παρατηρούνται καθώς και οι οικογενειακές πολιτικές που εφαρμόζονται σε Ευρώπη και Ελλάδα.

Με βάση αυτά, διεξήχθη μία ποιοτική έρευνα με στόχο να διερευνηθούν οι μεταβολές που υπάρχουν στην δομή και την λειτουργία της οικογένειας στην Ελλάδα, οι αντιλήψεις και οι προτεραιότητες των οικογενειών όσον αφορά την γονιμότητα, οι αντιλήψεις των γονέων σχετικά με τον ρόλο της γυναίκας-μητέρας στο σπίτι, και η αντίληψη που επικρατεί σχετικά με την ύπαρξη ή μη ίσου ελεύθερου χρόνου σε γυναίκες και άντρες, μέσα στην οικογένεια.

Η ποιοτική έρευνα έδειξε ότι φαίνεται να επιβιώνει ακόμη ένα παραδοσιακό μοντέλο λειτουργίας της οικογένειας, με την μητέρα-νοικοκυρά και τον άντρα-εργαζόμενο. Ακόμα και οι μητέρες που εργάζονται αναγκάζονται να επωμιστούν τον διπλό ρόλο εργαζόμενης και νοικοκυράς. Παράλληλα, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η απόκτηση παιδιών είναι κάτι που αντιμετωπίζεται με ευθύνη και ως εκ τούτου εμποδίζεται από οικονομικούς και άλλους περιορισμούς, οι οποίοι έχουν πληθύνει με την κρίση. Περαιτέρω ποιοτική ή ποσοτική έρευνα μπορεί να δώσει επιπλέον διευκρινήσεις και να καταδείξει ενδιαφέροντα φαινόμενα που βρίσκονται σε εξέλιξη και προκαλούν σημαντικές δημογραφικές αλλαγές.

Abstract

The goal of the present study is to present the main demographic developments and examine changing birth rates and new types of families in Europe and Greece, as well as a short investigation of current opinions on the role of wife-mother. Initially, an outline of the basic concepts and definitions of fertility, birth rates and of various indicators in Greece and Europe is made, along with a brief mention of theoretical approaches of fertility. After that, a description of the typical structure and function of the family is provided, along with a presentation of the different family types and the family policies in force in Europe and Greece.

Based on the above, a qualitative study was conducted aiming to investigate any changes in the structure and functioning of families in Greece, the opinions and priorities of women regarding fertility, the opinions of parents regarding the role of the woman-mother at home, and opinions regarding the equality or inequality of men and women on the issue of available free time within the family.

The qualitative study indicated that a traditional family model of family function is still dominant, based around the roles of wife-housekeeper and husband-provider. Even working mothers are forced to face the dual burden of housework and career. In addition, results showed that the decision to have children is a choice that is approached responsibly and as such can be blocked by financial or other kind of constraints, which are becoming more common due to the crisis. Further qualitative or quantitative research can provide more details and discover some interesting trends that are in force and can cause important demographic shifts.

Περιεχόμενα

Θεωρία.....	8
1.Εννοιολογικές προσεγγίσεις.....	8
1.1. Εισαγωγή.....	8
1.2. Βασικές έννοιες και ορισμοί	8
1.2.1. Γεννητικότητα και γονιμότητα	9
1.2.2. Γονιμότητα- Όρια και Διαστάσεις	11
Δυνητική ή φυσική γονιμότητα	11
Πραγματική γονιμότητα.....	11
Επιθυμητή-Ιδανική Γονιμότητα.....	12
1.2.3 Δείκτες μέτρησης της γονιμότητας	13
1.3. Ελλάδα και Ευρώπη	16
1.3.1 Μέγεθος και φυσική κίνηση του πληθυσμού σε Ελλάδα και Ευρώπη	16
2. Θεωρητική προσέγγιση της γονιμότητας	19
2.1 Η θεωρία του Malthus.....	19
2.2 Η θεωρία της Δημογραφικής Μετάβασης	20
2.3 Νεοκλασική Μικροοικονομική θεωρία	22
3. Γονιμότητα	25
3.1 Η εξέλιξη της Γονιμότητας	25
3.2 Η εξέλιξη της γονιμότητας στην Ευρώπη.....	27
4. Ορισμός και Βασικά Στοιχεία της Οικογένειας	28
4.1 Ορισμός της Οικογένειας.....	28
4.2 Δομή και λειτουργία της οικογένειας	31
4.3 Σύνθεση νοικοκυριών και μορφές οικογένειας	33
4.3.1 Μονοπρόσωπα νοικοκυριά	35
4.3.2 Η Οικογένεια χωρίς παιδιά	35
4.3.3 Η Πυρηνική οικογένεια	36
4.3.4 Μονογονεϊκή Οικογένεια με παιδιά.....	39
4.3.5 Η Εκτεταμένη οικογένεια.....	41
4.3.6 Η Ανασυγκροτημένη Οικογένεια	43
5. Οικογενειακές και (Κοινωνικές) Πολιτικές	45
6.1. Σκοπος έρευνας- Ερευνητικά ερωτήματα.....	49
6.2. Συμμετέχοντες	49
6.3. Ερευνητικά Εργαλεία.....	50
6.4. Διαδικασία	50
7. Ανάλυση Αποτελεσμάτων.....	52
7.1. Χαρακτηριστικά του δείγματος	52
7.2. Ανάλυση περιεχομένου – ή Θεματική ανάλυση.....	59
8. Συμπεράσματα- Σύνδεση με Βιβλιογραφία.....	69
8.1. Σύνοψη της Ανάλυσης.....	69
8.2. Απαντώντας τα Ερευνητικά Ερωτήματα	71
8.3. Πιθανοί Περιορισμοί.....	73
8.4. Ιδέες για Μελλοντική Έρευνα	73
9. Βιβλιογραφία.....	75
10. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	79

Οδηγός Συνεντεύξεων	79
---------------------------	----

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1: Φυσική αύξηση του πληθυσμού.....	17
Πίνακας 2: Φυσική κίνηση πληθυσμού σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση.....	18
Πίνακας 3: Η θεωρία του Malthus.....	19
Πίνακας 4: Δείκτης Ολικής Γονιμότητας	25
Πίνακας 5: Γάμοι στην Ευρώπη	28
Πίνακας 6: Διαζύγια στην Ευρώπη	29
Πίνακας 7: Γεννήσεις εκτός γάμου, στην Ευρώπη.....	30
Πίνακας 8: Ποσοστά νέων ενηλίκων που ζουν με τους γονείς τους,.....	31
Πίνακας 9: Σύνθεση νοικοκυριών στην Ευρώπη.....	33
Πίνακας 10: Ποσοστά νοικοκυριών με παιδιά	36
Πίνακας 11: Ποσοστά απασχόλησης γυναικών ανά επίπεδο εκπαίδευσης και αριθμό παιδιών, ηλικίας 25 έως 49 ετών, 2006 (%)	37
Πίνακας 12: Μονογονεϊκά Νοικοκυριά ανά ηλικία, φύλο και αριθμό παιδιών, 2001 ..	39
Πίνακας 13: Ποσοστά ημιαπασχόλησης γυναικών σε μονογονεϊκά νοικοκυριά και στον γενικό πληθυσμό, ηλικίας 25-49 (2001)	40
Πίνακας 14: Ποσοστά παιδιών (ανήλικων <18) ανά τύπο νοικοκυριού σε επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, 2007	42
Πίνακας 15: Ποσοστό εργαζόμενων γυναικών και αντρών με ημιαπασχόληση, για το έτος 2004-2005, στην Ευρώπη	45
Πίνακας 16: Κατανομή ελεύθερου χρόνου για γυναίκες και άντρες ηλικίας 20 έως 74, στην Ευρώπη	46

Θεωρία

1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις

1.1. Εισαγωγή

Ο ανθρώπινος πληθυσμός επηρεάζεται, ανανεώνεται και μετασχηματίζεται εξαιτίας των αλλαγών και των ανακατατάξεων που πραγματοποιούνται τόσο στο φυσικό αλλά και στο κοινωνικό περιβάλλον. Συνήθως, πληροφορίες για το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού παρέχονται μέσω της απογραφής του πληθυσμού. Οι μεταβολές του πληθυσμού καθώς και η σημασία του δημογραφικού είναι πολύ σημαντική όχι μόνο από καθαρά δημογραφική οπτική σκοπιά αλλά και επειδή σχετίζεται με τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, όπως αυτές προκύπτουν από τις πληθυσμιακές μεταβολές.

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιασθούν οι βασικότερες δημογραφικές μεταβλητές, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με στόχο την αποτύπωση των κυριοτέρων πληθυσμιακών εξελίξεων καθώς και των νέων τύπων οικογενειών που παρατηρούνται σε Ελλάδα και Ευρώπη. Το 2011, ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν σε 10,8 εκ. άτομα, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε 503 εκ. άτομα, δηλαδή ο πληθυσμός μας αντιπροσωπεύει το 2,2 % του ευρωπαϊκού πληθυσμού (Παπαδάκης, Κογεβίνας, Τριχόπουλος, 2012).

1.2. Βασικές έννοιες και ορισμοί

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια παρουσίαση βασικών εννοιών και ορισμών. Ο ανθρώπινος πληθυσμός είναι ένα σύνολο ατόμων τα οποία μπορούν να χωριστούν με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και η στατιστική προσέγγιση ουσιαστικά παρουσιάζει την εικόνα του εκάστοτε πληθυσμού την συγκεκριμένη στιγμή. Έτσι ουσιαστικά προσφέρονται στοιχεία αναφορικά με το μέγεθος του

πληθυσμού υπό εξέταση καθώς και μορφολογικά χαρακτηριστικά όπως δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά.

Η φυσική αύξηση ενός πληθυσμού, αναφέρεται ως η διαφορά των γεννήσεων έναντι των θανάτων, αποτελεί τη βιολογική βάση ανανέωσης ενός πληθυσμού και την κύρια συνιστώσα της αυτοτροφοδότησης και της πορείας του διαχρονικά (Παπαδάκης, Κογεβίνας, Τριχόπουλος, 2012). Έτσι, παρουσιάζεται αύξηση ή μείωση ενός πληθυσμού σαν αποτέλεσμα της φυσικής κίνησης του πληθυσμού. Οι ληξιαρχικές καταγραφές παρέχουν συνήθως πληροφορίες σχετικά με τη φυσική κίνηση του πληθυσμού. Σε αυτό το σημείο είναι καλό να εκφραστεί η ιδιαιτερότητα της γεννήσης σε σχέση με άλλα φαινόμενα, καθώς αφορά τρία άτομα, την μητέρα, το βρέφος και τον πατέρα και μπορεί να μετρηθεί με βάση τα χαρακτηριστικά της μητέρας, του πατέρα ή του ζεύγους των γονέων αλλά συνήθως μετράται με τα χαρακτηριστικά της μητέρας καθώς το παιδί μπορεί να είναι αγνώστου πατέρα.

Ο αριθμός των γεννήσεων σ' έναν πληθυσμό για μια δεδομένη χρονική περίοδο επηρεάζεται κυρίως από την κατά ηλικία και φύλο σύνθεση του. Παράλληλα βέβαια επηρεάζεται από κοινωνικά (εκπαίδευση, θρήσκευμα), οικονομικά (εισόδημα, ποσοστά ανεργίας), περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά (αστικά κέντρα ή αγροτικές περιοχές) καθώς και από την γαμηλιότητα.

1.2.1. Γεννητικότητα και γονιμότητα

Στην ξένη βιβλιογραφία ο όρος fertility, αναφέρεται στην έκταση και στην ένταση των γεννήσεων ζώντων, κατά την διάρκεια μιας περιόδου, μεταξύ των γυναικών που βρίσκονται σε αναπαραγωγική ηλικία 15 έως 49 ετών. Η μετάφραση του όρου fertility στα ελληνικά σημαίνει γονιμότητα, και χρησιμοποιείται αρκετά στην ελληνική βιβλιογραφία καθώς σχετίζεται με την φυσική αναπαραγωγική ικανότητα των ατόμων και είναι αντίθετος με τον όρο στειρότητα. Κάπως έτσι δημιουργείται μία σύγχυση μεταξύ των εννοιών της γονιμότητας και της γεννητικότητας (natality) και πλέον έχει καθιερωθεί ο όρος γεννητικότητα να

αναφέρεται στην μέτρηση της βιολογικής ανανέωσης του πληθυσμού (Κωστάκη, 2003).

Συγκεκριμένα, η γεννητικότητα σχετίζεται με την συχνότητα με την οποία σημειώνονται γεννήσεις ζώντων σε έναν πληθυσμό κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου (Τζούγας, Διδακτορική Διατριβή, 2007). Με άλλα λόγια αναφέρεται στις γεννήσεις ζώντων και όχι στους τοκετούς.

Η γονιμότητα έχει δύο έννοιες την δημογραφική και τη βιολογική. Με την βιολογική έννοια ο όρος αυτός σχετίζεται με την αναμενόμενη αναπαραγωγική ικανότητα του αρσενικού να γονιμοποιεί και του θηλυκού να συλλαμβάνει, να κυοφορεί και να γεννάει. Η γονιμότητα όταν αντιλαμβάνεται ως ένα δημογραφικό φαινόμενο αναφέρεται στα άτομα που συμμετέχουν στην τεκνοποιία, την γυναίκα, το ζεύγος και σπανιότερα τον άντρα (Κωστάκη, 2003).

Συγκεκριμένα, με την δημογραφική έννοια ο όρος αυτός αναφέρεται στην αναπαραγωγική δραστηριότητα του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 15 έως 49 ετών, έχοντας ως αφετηρία την εμμηναρχή και πέρας την εμμηνόπαυση. Βέβαια, η γονιμότητα με τη δημογραφική έννοια του όρου, δεν αποτελεί ένδειξη ούτε μέτρο της βιολογικής γονιμότητας, καθώς εξαρτάται και επηρεάζεται από κοινωνικούς περιορισμούς και ρυθμίσεις και συνήθως δεν υπάρχει 'κανονικός' ρυθμός γενετήσιων σχέσεων καθ' όλη τη διάρκεια της βιολογικά καθορισμένης αναπαραγωγικής ζωής της γυναίκας (Τζούγας, Διδακτορική Διατριβή, 2007). Έτσι, η γονιμότητα αφορά περισσότερο την αναπαραγωγή και την δυναμική του πληθυσμού ενώ η γεννητικότητα αποτελεί μια αριθμητική συνιστώσα της αύξησης του πληθυσμού.

Παρακάτω θα δοθεί μια σύντομη περιγραφή των διαφορετικών εννοιών της γονιμότητας ώστε να υπάρχει μια ολοκληρωμένη περιγραφή του όρου της γονιμότητας.

1.2.2. Γονιμότητα- Όρια και Διαστάσεις

Δυνητική ή φυσική γονιμότητα

Με τον όρο αυτόν περιγράφεται η γονιμότητα που θα είχε ένας ανθρώπινος πληθυσμός χωρίς την οποιαδήποτε παρεμβολή μέσων περιορισμού των γεννήσεων, δηλαδή εάν δεν γινότανε καμία συνειδητή προσπάθεια να περιοριστούν οι γεννήσεις (π.χ μέσω της χρήσης αντισυλληπτικών μεθόδων). Η μέτρηση της δυνητικής ή φυσικής γονιμότητας προϋποθέτει την ύπαρξη στατιστικών πληροφοριών, οι οποίες συνήθως προκύπτουν από ιστορικές έρευνες. Έτσι, όπως αναφέρεται στην Σολωμού (Διπλωματική Εργασία, 2007), μια γυναίκα, η οποία αντιμετωπίζει συνεχώς το ενδεχόμενο σύλληψης και η οποία δεν χρησιμοποιεί κάποια μέθοδο ελέγχου των γεννήσεων, μπορεί να αποκτήσει, κατά την διάρκεια της γόνιμης ζωής της, 10 έως 12 παιδιά κατά μέσο όρο. Βέβαια, εντοπίζονται και ακραίες περιπτώσεις ισόβιας στειρότητας ή απόκτησης 20 ως 25 παιδιών.

Πραγματική γονιμότητα

Με τον όρο αυτόν περιγράφεται η γονιμότητα που εκδηλώνεται και καταγράφεται σε μια κοινωνία οριοθετημένη ιστορικά και γεωγραφικά. Έτσι, στους πληθυσμούς των αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών παρατηρούνται σημαντικές διαφορές, μεταξύ της δυνητικής ή φυσικής γονιμότητας και της πραγματικής, οι οποίες διαφορές ποικίλλουν ανάλογα με τις επικρατούσες γαμήλιες συνθήκες αλλά και των αντιλήψεων τεκνοποιίας σε συνδυασμό με την διάδοση και εφαρμογή των μέσων ελέγχου των γεννήσεων. Στους πληθυσμούς των αναπτυσσόμενων χωρών το χάσμα μεταξύ της δυνητικής και πραγματικής γονιμότητας είναι μικρό και εκφράζεται με την επικράτηση του προτύπου της πολύτεκνης οικογένειας, ενώ στους πληθυσμούς των ανεπτυγμένων χωρών οι διαφορές μεταξύ δυνητικής και πραγματικής γονιμότητας είναι μεγαλύτερες και γι

αυτό συναντάται συνήθως το πρότυπο των ολιγότεκνων οικογενειών (Τζούγας, Διπλωματική Εργασία, 2007).

Επιθυμητή-Ιδανική Γονιμότητα

Με τον όρο επιθυμητή γονιμότητα εννοείται ο αριθμός των παιδιών που ένα ζευγάρι θα επιθυμούσε να αποκτήσει υπό συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Ο αριθμός αυτός προκύπτει μέσω ειδικών δειγματοληπτικών ερευνών, στις οποίες οι συμμετέχοντες προσδιορίζουν τον αριθμό των παιδιών τα οποία θα επιθυμούσαν να αποκτήσουν κάτω από συγκεκριμένα οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια (επιθυμητή γονιμότητα) και καλούνται ταυτόχρονα να δηλώσουν τον αριθμό των παιδιών που θα έπρεπε να αποκτήσει κάθε οικογένεια ώστε να πραγματοποιηθούν οι ευρύτεροι στόχοι του κοινωνικού συνόλου.

Στις ανεπτυγμένες χώρες το ιδανικό μέγεθος της γονιμότητας είναι συνήθως μεγαλύτερο από το επιθυμητό μέγεθος της, ενώ στην περίπτωση των αναπτυσσόμενων χωρών συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Τέλος, στην περίπτωση που το πραγματικό μέγεθος της γονιμότητας είναι μεγαλύτερο από το επιθυμητό, τότε μπορεί να θεωρηθεί είτε πως κάποια από τα παιδιά της οικογένειας δεν ήταν επιθυμητά είτε πως τα μέσα ελέγχου των γεννήσεων δεν λειτούργησαν. Εν αντιθέσει, όταν το πραγματικό μέγεθος της γονιμότητας είναι μικρότερο από το επιθυμητό, τότε θα μπορούσε να ερμηνευτεί πως η οικογένεια δεν απέκτησε τον επιθυμητό αριθμό παιδιών είτε λόγω έλλειψης πόρων είτε λόγω μη ευνοϊκού κοινωνικού κλίματος αναφορικά με την πολυτεκνία (Σολωμού, Διπλωματική Εργασία, 2007).

Πέρα λοιπόν από την αναπαραγωγική ικανότητα του ζεύγους, η γονιμότητα του εξαρτάται και από ένα πλήθος οικονομικών, κοινωνικών και θεσμικών παραγόντων, όπως είναι το εισόδημα του ζευγαριού, το επίπεδο της μόρφωσης, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις που έχει το ζευγάρι, οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν τον βαθμό προσφυγής στα μέσα ελέγχου των γεννήσεων (όπως είναι η αντισύλληψη, η

στείρωση και η έκτρωση) που επιλέγονται στα πλαίσια των διευκολύνσεων που παρέχει το σύστημα οικογενειακού προγραμματισμού (Παπαδάκης, Τσίμπος, 2004).

1.2.3 Δείκτες μέτρησης της γονιμότητας

Για την μέτρηση του φαινομένου της γονιμότητας χρησιμοποιούνται δείκτες οι οποίοι υπολογίζονται συνήθως με βάση των γυναικείο πληθυσμό καθώς τα βιολογικά ηλικιακά όρια γονιμότητας των γυναικών προσδιορίζονται πιο εύκολα σε αντίθεση με αυτά των αντρών. Οι διαφορετικοί δείκτες χρειάζονται καθώς αποτυπώνουν ποικίλλες πτυχές του φαινομένου που δεν θα μπορούσαν ευκολα να μετρηθούν, και φέρνουν στην επιφάνεια τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες του εξεταζόμενου κάθε φορά πληθυσμού.

- **Αδρός δείκτης γεννητικότητας**

Ο αδρός δείκτης γεννητικότητας, είναι ο λόγος των γεννήσεων ενός έτους προς το μέσο πληθυσμό του ίδιου έτους και γενικότερα, λόγος των γεννήσεων μιας περιόδου στο μέσο πληθυσμό της ίδιας περιόδου (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004).

Ο δείκτης αυτός δίνει το μέτρο της συμβολής της γεννητικότητας στην εξέλιξη του πληθυσμού, είναι σχετικά αξιόπιστος και υπολογίζεται εύκολα ακόμα και σε περιπτώσεις χωρών με ανεπαρκή στατιστική πληροφόρηση. Τέλος, ένα ακόμα πλεονέκτημα είναι πως είναι εύκολα διαθέσιμος και δεν χρειάζεται ειδικές γνώσεις για την ερμηνεία των τιμών του.

Στα μειονεκτήματα είναι πως κατά τον υπολογισμό του αδρού δείκτη γεννητικότητας, στον παρανομαστή περιλαμβάνεται το σύνολο του πληθυσμού χωρίς να γίνεται κάποια διάκριση σε κάποια τμήματα του (παιδικός και γεροντικός πληθυσμός) τα οποία δεν μπορούν να συμβάλουν, λόγω ηλικίας, στην γεννητικότητα του έτους ή της χρονικής περιόδου υπό εξέταση. Έτσι, ο δείκτης επηρεάζεται από την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, η οποία βέβαια

μεταβάλλεται και διαφοροποιείται αναλόγως των γεωγραφικών περιοχών και των κοινωνικών ομάδων.

- **Γενικός Δείκτης Γονιμότητας**

Ο γενικός δείκτης γονιμότητας υπολογίζεται με βάση το τμήμα του πληθυσμού το οποίο πραγματικά μπορεί να κυοφορήσει, των γυναικών ηλικίας 15 έως 49 ετών. Ο δείκτης αυτός εκφράζει την αναλογία των γεννήσεων σε πληθυσμό 1000 γυναικών ηλικίας 15 έως 49 ετών σε ετήσια βάση και προκύπτει από τον λόγο των γεννήσεων σε ένα ημερολογιακό έτος προς τον πληθυσμό των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας στο μέσο του του έτους αυτού (Κωστάκη, 2003).

Το πλεονέκτημα του δείκτη αυτού είναι πως οι γεννήσεις κάθε ημερολογιακού έτους σχετίζονται με τον γυναικείο αναπαραγωγικό πληθυσμό του οποίου τα όρια γονιμότητας είναι συγκεκριμένα και προσδιορισμένα.

Το βασικότερο μειονεκτήματα του γενικού δείκτη γονιμότητας βρίσκεται στην ηλικιακή κατανομή του γυναικείου αναπαραγωγικού πληθυσμού. Ειδικότερα, αν ένα μεγάλο μέρος του αναπαραγωγικού πληθυσμού αποτελείται από γυναίκες ηλικίας 35 ετών και άνω ο δείκτης θα παρουσιάσει μικρές τιμές καθώς οι γυναίκες αυτές παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα γονιμότητας και έχουν στο παρελθόν σχηματίσει το επιθυμητό μέγεθος της οικογένειάς τους. Αντιστοίχως, εάν ένα μεγάλο μέρος του αναπαραγωγικού πληθυσμού αποτελείται από γυναίκες ηλικίας 35 ετών και κάτω ο γενικός δείκτης γονιμότητας θα εμφανιστεί διογκωμένος καθώς οι γυναίκες κάτω των 35 ετών εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα γονιμότητας και δεν έχουν σχηματίσει το επιθυμητό μέγεθος της οικογένειάς τους.

- **Ειδικός κατά ηλικία δείκτης γονιμότητας**

Ο ειδικός κατά ηλικία δείκτης γονιμότητας είναι ο λόγος των γεννήσεων ζώντων σε κάθε ημερολογιακό έτος από μητέρες δεδομένης ομάδας ηλικιών (ή ηλικίας) προς τον συνολικό πληθυσμό της ίδιας ομάδας ηλικιών (ή ηλικίας) στα μέσα του ημερολογιακού έτους (Κοτσαμάνης και Βάνταλη, 1996).

Το πλεονέκτημα αυτών των δεικτών είναι πως μπορεί να φανερώσουν φαινόμενα τα οποία δεν είναι εύκολα αντιλήψιμα και που σχετίζονται με τον έλεγχο των γεννήσεων και τα πρότυπα γαμηλιότητας. Επίσης, οι δείκτες αυτοί μπορούν να δώσουν στοιχεία αναφορικά με την έκταση της διαφορετικής γονιμότητας κατά ηλικία και να συσχετίσουν την κατανομή του επιπέδου της αναπαραγωγής κατά ηλικία με άλλες συναφείς κατανομές δημογραφικών, βιολογικών και κοινωνικών φαινομένων.

Στα μειονεκτήματα των ειδικών κατά ηλικία δεικτών είναι πως ο υπολογισμός τους προϋποθέτει την υπάρξη αναλυτικών στατιστικών στοιχείων που σε κάποιες κυρίως αναπτυσσόμενες χώρες, δεν είναι διαθέσιμα και επίσης κάποιες φορές συναντώνται δυσκολίες στην ερμηνία τους, και χρειάζονται επιπλέον επεξηγήσεις και σχολιασμοί ώστε να γίνουν πιο εύκολα κατανοητοί.

- **Δείκτης Ολικής Γονιμότητας**

Ο δείκτης που χρησιμοποιείται πιο συχνά είναι ο δείκτης ολικής γονιμότητας (T.F.R. = Total Fertility Rate), ο οποίος δίνει τον μέσο αριθμό των παιδιών που εκτιμάται να φέρει στον κόσμο μια πλασματική γενεά 1000 γυναικών, αν ακολουθήσει το αναλυτικό πρότυπο γονιμότητας ενός ημερολογιακού έτους, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η επίδραση της θνησιμότητας (European Commission, 2007).

Ο δείκτης ολικής γονιμότητας έχει το πλεονέκτημα πως είναι ιδιαίτερα κατανοητός και προσδίδει το ίδιο βάρος σε κάθε ηλικία της γυναίκας που βρίσκεται στην αναπαραγωγική περίοδο, δηλαδή από 15 έως 49 ετών (European Commission, 2007). Το βασικότερο πλεονέκτημα του είναι η ανεξαρτησία του από την ηλικιακή σύνθεση του αναπαραγωγικού πληθυσμού (καθώς είναι απαλλαγμένος από το τμήμα εκείνο του γυναικείου πληθυσμού το οποίο δεν υπόκεινται στον 'κίνδυνο' της αναπαραγωγής) και η εύκολη ερμηνεία του (Κοτζαμάνης, Ανδρουλάκη, 2001). Επίσης, ο δείκτης αυτός προσφέρεται για συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών ή μεταξύ διαφορετικών χρονικών στιγμών.

Στα μειονεκτήματα του είναι πως χρειάζεται προσοχή στην ερμηνεία του καθώς αναφέρεται σε μία πλασματική γενεά γυναικών και άρα έτσι δεν εκφράζει ουσιαστικά την αληθινή τεκνοποιητική συμπεριφορά μια γενεάς γυναικών. Επιπλέον, ο δείκτης ολικής γονιμότητας πρέπει να ερμηνεύεται με προσοχή καθώς είναι ευαίσθητος στις μεταβολές της αναπαραγωγικής ισχύος του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, εάν οι ειδικοί κατά ηλικία δείκτες γονιμότητας εξελίσσονται ομαλά τότε ο δείκτης ολικής γονιμότητας αντικατοπτρίζει ακριβώς το φαινόμενο της αναπαραγωγής του πληθυσμού ενώ στις περιπτώσεις που οι ειδικοί κατά ηλικία δείκτες γονιμότητας αλλοιωθούν, τότε επακολούθως ο δείκτης ολικής γονιμότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστος και μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα. Έτσι, δεν υπολογίζονται αλλαγές στην γονιμότητα που οφείλονται κυρίως στις τρέχουσες συνήθειες, όπως για παράδειγμα όταν πολλές γυναίκες αναβάλλουν την δημιουργία οικογένειας ο δείκτης αναπόφευκτα στην αρχή θα μειωθεί (tempo effect) χωρίς να μπορεί να εκτιμήσει πως αυτές οι ίδιες γυναίκες μπορεί να δημιουργήσουν τον ίδιο αριθμό παιδιών σε μεγαλύτερη ηλικία και έτσι ο δείκτης να ανέβει και πάλι (quantum effect) (Eurostat, 2010).

1.3. Ελλάδα και Ευρώπη

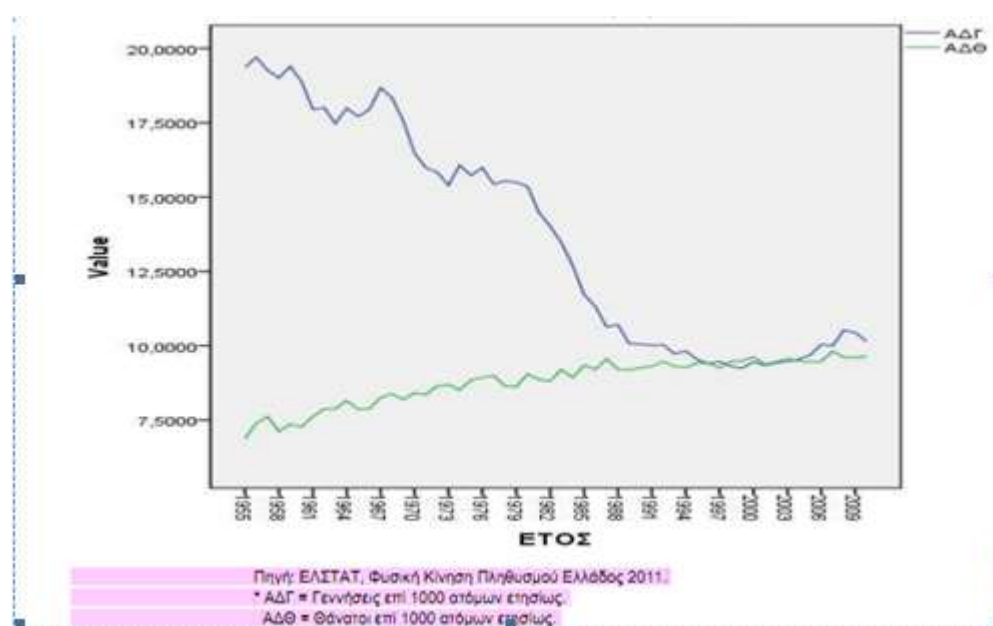
Οι ανεπτυγμένες χώρες και κυρίως οι Ευρωπαϊκές εμφανίζονται προβληματισμένες αναφορικά με τους οριακά θετικούς ή αρνητικούς ρυθμούς φυσικής αύξησης και τα χαμηλά επίπεδα γεννητικότητας που καταγράφονται τις τελευταίες δεκαετίες.

1.3.1 Μέγεθος και φυσική κίνηση του πληθυσμού σε Ελλάδα και Ευρώπη

Κατα την περίοδο 1996-2005, ο ρυθμός της φυσικής αύξησης του πληθυσμού στην Ελλάδα εκμηδενίστηκε (όπως παρατηρείται και στο Διάγραμμα 1), εξαιτίας της καθοδικής πορείας του δείκτη γεννήσεων (ο οποίος βέβαια, όπως

διαφαίνεται από τον Πίνακα 1, σταθεροποιήθηκε σε χαμηλά επίπεδα περίπου το 2000) και της ήπιας αυξητικής τάσης του δείκτη θανάτων, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού.

ΕΛΛΑΔΑ- ΑΔΡΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΔΡΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΘΑΝΑΤΩΝ - 1955-2010

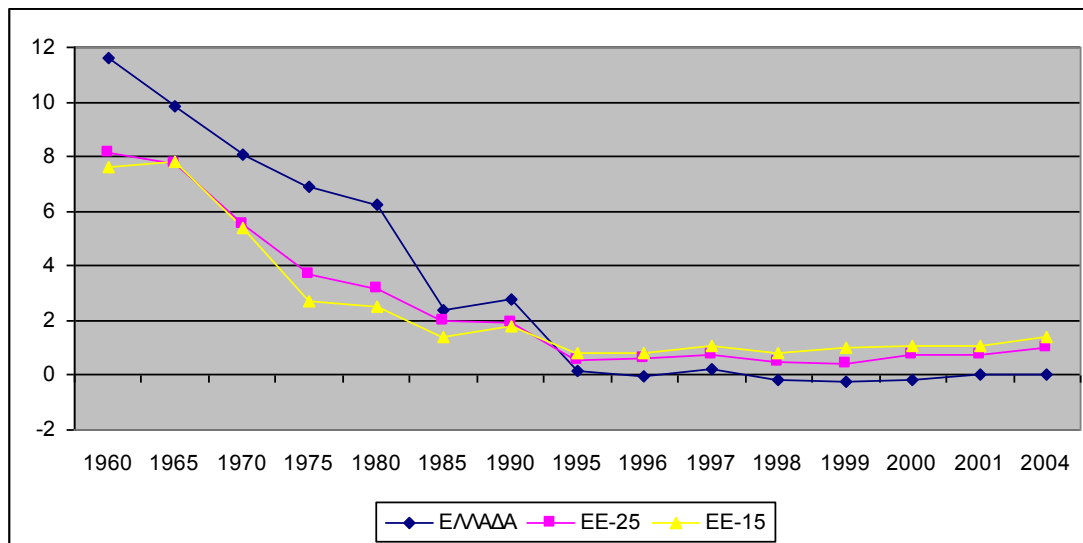

Πίνακας 1: Φυσική αύξηση του πληθυσμού

Από το 2006 και μετά, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, εμφανίζεται σχετική αύξηση στον αδρό δείκτη γεννήσεων και μία ελαφρά μείωση στον αδρό δείκτη θανάτων. Συνολικά όμως, η φυσική αύξηση του πληθυσμού δεν έχει ανακάμψει σημαντικά και η σχετικά θετική μεταβολή στο μέγεθος του πληθυσμού οφείλεται κυρίως στην εγκατάσταση αλλοδαπών μεταναστών στην Ελλάδα (Μπαλούρδος και λοιποί, 2006).

Αντίστοιχη πτωτική τάση βέβαια επικρατούσε τόσο στην ΕΕ-15 όσο και στην ΕΕ-25, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ: ΕΛΛΑΔΑ, ΕΕ-15 & ΕΕ-25, 1960-2004

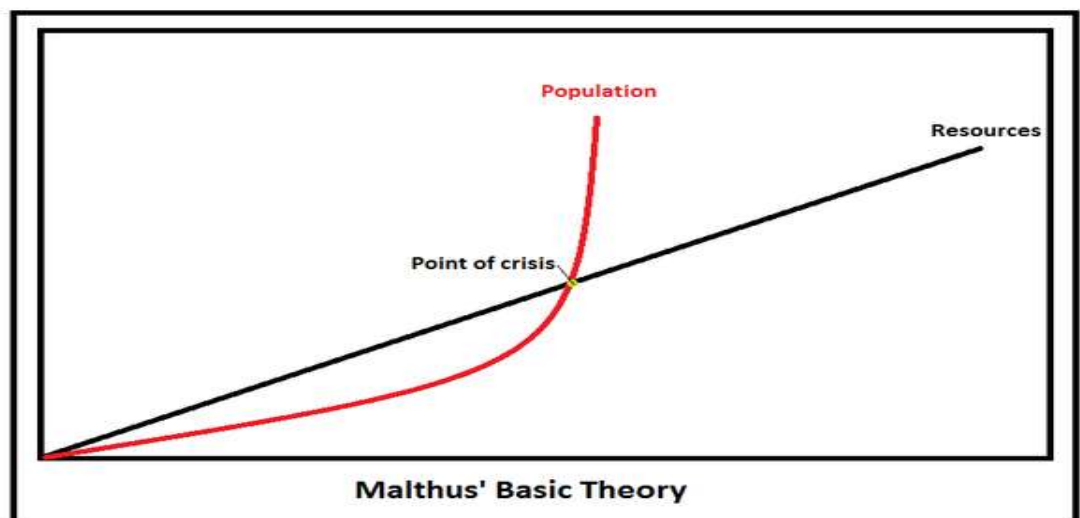
Πίνακας 2: Φυσική κίνηση πληθυσμού σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση

2. Θεωρητική προσέγγιση της γονιμότητας

2.1 Η θεωρία του Malthus

Ο Βρετανός Τόμας Μάλθους, είναι από τους πρώτους που ασχολήθηκε επιστημονικά με το πρόβλημα του πληθυσμού και με τους κινδύνους που εγκυμονεί ο υπερπληθυσμός σε σχέση με τα διατιθέμενα μέσα διατροφής. Το δοκίμιο που εξέδωσε το 1798 με τίτλο «Δοκίμιο για την Αρχή του πληθυσμού» αποτελεί μία από τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις.

Ειδικότερα ο Malthus βασίστηκε στην θεωρία των βιολόγων που υποστήριζαν πως σε έναν πληθυσμό ζώων όσο η ποσότητα τροφής αυξάνεται, τόσο ο πληθυσμός τους αυξάνεται με διαρκώς μεγαλύτερη ταχύτητα και στηριζόμενος σε αυτήν την άποψη υποστήριξε πως «ο πληθυσμός έχει την τάση να αυξάνεται ταχύτερα από τα μέσα διατροφής». Η ουσία της συλλογιστικής του Μάλθους εκφράζεται από την άποψη ότι σε κάθε εποχή και σε κάθε κράτος η αύξηση του πληθυσμού περιορίζεται από τα μέσα διαβίωσης. Όσο αυτά θα αυξάνονται, τόσο θα αυξάνεται και ο πληθυσμός, ενώ όσο υπάρχει φτώχεια και εξαθλίωση, τόσο η αύξηση του πληθυσμού θα είναι περιορισμένη (Τζούγας, Διδακτορική Διατριβή, 2007). Το μοντέλο του Μάλθους αποτυπώνεται στον παρακάτω Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Η θεωρία του Malthus

Στο σημείο κρίσης, η έλλειψη τροφής και άλλων πόρων θα οδηγήσει, σύμφωνα με τον Μάλθους, σε συγκρούσεις, φτώχεια και εξαθλίωση. Το σημείο τομής ονομάζεται και «Μαλθουσιανή παγίδα».

Οι τρόποι αντιμετώπισης που πρότεινε ο Μάλθους, αφορούσαν στην επιβολή νόμων για την μετανάστευση και την υιοθέτηση μεθόδων προαιρετικού και προληπτικού ελέγχου των γεννήσεων, μέσω της αποχής, της αγνότητας και της παράτασης σύναψης γάμου μέχρι την απόκτηση εισοδήματος που να καλύπτει τις δαπάνες της μέλλουσας οικογένειας, καθώς οι γονείς όφειλαν να εξασφαλίσουν τα μέσα επιβίωσης των παιδιών τους (Τζουγάς- διδακτορική Διατριβή, 2007). Επιπλέον, διακήρυξε πως το κράτος δεν είναι συνετό να επεμβαίνει με κοινωνική πολιτική και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στην βελτίωση της θέσης των φτωχών καθώς κάτι τέτοιο θα συντελούσε στον πολλαπλασιασμό τους.

Κατά τις δεκαετίες που ακολούθησαν, η θεωρία του Μάλθους διαψεύθηκε καθώς αποδείχθηκε ότι, όσο αυξάνεται το εισόδημα (και συνεπώς και η τροφή) σε μία ανθρώπινη κοινωνία ο πληθυσμός έχει την τάση να μειώνεται, καθώς η αύξηση του εισοδήματος (και της τροφής) σηματοδοτεί την αλλαγή των συνθηκών παραγωγής από γεωργική σε βιομηχανική. Η αλλαγή αυτή δεν έχει ως αποτέλεσμα μόνο την αύξηση του εισοδήματος (οι δαπάνες για τροφή αποτελούν πλέον μικρό μέρος του εισοδήματος) αλλά συνοδεύεται από αλλαγές τόσο στον κοινωνικό περιβάλλον όσο και στον ίδιο τον άνθρωπο, όπως η μείωση της θνησιμότητας, η είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η μείωση του προσωπικού ελεύθερου χρόνου (και συνεπώς και του χρόνου για την ανατροφή των παιδιών) (Σιάτρας, 2010).

2.2 Η θεωρία της Δημογραφικής Μετάβασης

Η θεωρία της Δημογραφικής Μετάβασης, έχει επεξηγήσει και προβλέπει τις τάσεις του πληθυσμού, σε διάφορα μέρη του κόσμου (European Commission, 2007). Η παρατήρηση του γεγονότος πως η αύξηση του εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου αντί να συνοδεύεται από υψηλούς ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού, συνοδευόταν από κάμψη της γεννητικότητας και μείωση των ρυθμών

αύξησης, οδήγησε στην διατύπωση της θεωρίας της Δημογραφικής Μετάβασης, από τον Warren Thompson το 1929. Σύμφωνα με τα πορίσματα των ερευνών του Notestein (όπως αναφέρεται στον Τζουγά, 2007) τα οποία θεωρούνται κορμός της θεωρίας της Δημογραφικής Μετάβασης, διακρίνονται πέντε διαδοχικές φάσεις της γονιμότητας και της θνησιμότητας, οι οποίες θεωρείται ότι προσδιορίζονται από εξωγενείς παράγοντες (αστικοποίηση, εκβιομηχάνιση, αλλαγή του ρόλου της γυναίκας κ.) και παρουσιάζονται παρακάτω.

Στο πρώτο στάδιο, τόσο η θνησιμότητα όσο και η γονιμότητα κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα, ενώ η φυσική αύξηση του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Στο δεύτερο στάδιο, ο δείκτης θνησιμότητας μειώνεται εξαιτίας των καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, της καλύτερης διατροφής και υγιεινής του πληθυσμού, ενώ ο αριθμός των γεννήσεων παραμένει υψηλός. Σε αυτό συμβάλλει η καλύτερη και αυξημένη αγροτική παραγωγή μέσω των νέων τεχνικών και των καλύτερων, ποιοτικά, ειδών που προσφέρονται προς καλλιέργεια. Επίσης, συμβάλλει θετικά και η καλυτέρευση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας στους πληθυσμούς. Έτσι, η παιδική θνησιμότητα μειώνεται οδηγώντας σε ηλικιακά νεώτερο πληθυσμό. Η τάση αυτή ενισχύεται όταν ο ηλικιακά νεώτερος πληθυσμός ξεκινάει και αποκτά παιδιά με τον ίδιο ρυθμό γεννήσεων. Η προβληματική σε αυτό το στάδιο δημιουργείται όταν για ένα μεγάλο διάστημα οι δείκτες γεννήσεων δεν πέφτουν σε χαμηλότερα επίπεδα ενώ χάρη στις νέες συνθήκες που αναφέραμε, οι δείκτες θνησιμότητας είναι χαμηλοί, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο τον πληθυσμό.

Στο τρίτο στάδιο, η θνησιμότητα συνεχίζει την πτωτική της πορεία, αλλά παρουσιάζεται μείωση της γονιμότητας, συνέπεια των επιρροών που ασκούνται από την οικονομική και κοινωνική πρόοδο. Η μείωση αυτή οφείλεται στον αστικό τρόπο ζωής και στην τάση ρύθμισης της γεννητικότητας με τα μέσα αντισύλληψης. Η φυσική αύξηση του πληθυσμού συνεχίζει και αυξάνεται εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των νέων ανθρώπων, αλλά μετέπειτα παρατηρείται μια προσωρινή σταθερότητα, η οποία ακολουθείται από μείωση.

Στο τέταρτο στάδιο, γεννητικότητα και θνησιμότητα εξισορροπούνται πλέον, σε χαμηλά επίπεδα με σημαντικές όμως διακυμάνσεις σε πολλές χώρες, όπως είναι το baby boom αλλά και η έξαρση διαφόρων επιδημιών. Έτσι, η φυσική αύξηση του πληθυσμού κινείται μηδενικούς ρυθμούς με αποτέλεσμα τη στασιμότητα του.

Στο πέμπτο στάδιο, το οποίο δεν είχε προβλεφθεί κατά την αρχική διατύπωση της θεωρίας, περιγράφεται η κατάσταση που ο συνολικός πληθυσμός συνεχώς μειώνεται και τα ποσοστά γονιμότητας κυμαίνονται σε επίπεδα χαμηλότερα των αντίστοιχων ποσοστών της θνησιμότητας, με αποτέλεσμα τη συνεχή μείωση του.

Στη δεκαετία του 1950, τα ποσοστά γεννήσεων στην Ευρώπη ήταν σχεδόν διπλάσια από τα ποσοστά θνησιμότητας, και τα οποία οδήγησαν σε σημαντική αύξηση του πληθυσμού. Όμως, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 η Ευρώπη εισήλθε στο τέταρτο στάδιο της Δημογραφικής Μετάβασης, όπου το χάσμα μεταξύ της γέννησης και της θνησιμότητας είναι σε ισορροπία. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε περαιτέρω αύξηση του πληθυσμού της Ευρώπης θεωρείται πως είναι αποτέλεσμα της μετανάστευσης (Περιστέρα, 2010).

2.3 Νεοκλασική Μικροοικονομική θεωρία

Για τους οικονομολόγους, η γονιμότητα αποτελεί ένα εργαλείο προβολών και στατιστικών αναλύσεων που εξυπηρετεί την μελέτη των οικονομικών εξελίξεων και την αποτύπωση αποδοτικότερων υπολογισμών σε επίπεδο μικρο και μακρο-οικονομίας. Ο Becker διατύπωσε την νεοκλασική μικροοικονομική θεωρία σύμφωνα με την οποία «ο καταναλωτής είναι μια παραγωγική μονάδα που χρησιμοποιεί αγαθά και υπηρεσίες για να παράγει ένα απροσδιόριστο προϊόν, την χρησιμότητα». Ακολουθώντας, ο καταναλωτής επιλέγει έχοντας ένα σταθερό εισόδημα, με βάση τις προτιμήσεις του, εκείνον το συνδυασμό αγαθών που θα του αποφέρει τη

μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση για το εισόδημά του. Έτσι, σύμφωνα με τον Becker, τα παιδιά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα είδος αγαθού εφόσον επιφέρουν ένα κόστος και ένα όφελος για τους γονείς τους (Κυριαζή, 1992).

Σύμφωνα με τη Μικροοικονομική θεωρία, η Κυριαζή (1992) επισημαίνει πως «ένα ζευγάρι αποφασίζει για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει με βάση τις σχετικές προτιμήσεις του για τα παιδιά, το σχετικό κόστος των παιδιών σε σχέση με άλλα αγαθά και το συνολικό του εισόδημα με στόχο να πετύχει τον καλύτερο συνδυασμό παιδιών και άλλων αγαθών». Σύμφωνα πάντα με την συγκεκριμένη θεωρία «το εισόδημα θα πρέπει να έχει θετική επίδραση, και επιπλέον να προβλέπει ότι οι γονείς θα θέλουν περισσότερα παιδιά όσο αυξάνεται το εισόδημά τους» (Κυριαζή, 2012).

Επομένως, για τον Becker η Νεοκλασική Μικροοικονομική Θεωρία είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάλυση της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς καθώς «οι γονείς αντιλαμβάνονται το τέκνο ως αγαθό», στο οποίο αντιστοιχεί τόσο ένα «όφελος» όσο και ένα σημαντικό «κόστος» για την απόκτηση και ανατροφή του.

Ένας ακόμα οικονομολόγος ο Easterlin, εισήγαγε την σημαντικότητα της έννοιας του σχετικού εισοδήματος στην γονιμότητα. Σύμφωνα με την θεωρία του, εάν τα νέα ζευγάρια έχουν εξασφαλίσει επαρκείς οικονομικούς πόρους και αισθάνονται σε ασφαλή οικονομική κατάσταση, η οποία ικανοποιεί τις προσωπικές τους φιλοδοξίες οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά την διάρκεια της εφηβείας τους, τότε προχωρούν στην δημιουργία οικογένειας. Στην αντίθετη περίπτωση, η τεκνοποιία θα μειωθεί ή θα αναβληθεί μέχρι να ικανοποιηθούν οι υλικές τους προσδοκίες.

Έτσι, στο θεωρητικό υπόδειγμα του Easterlin, το «σχετικό εισόδημα αντιπαραθέτει την πραγματική οικονομική κατάσταση των ζευγαριών με τις υλικές τους προσδοκίες, τις οποίες απέκτησαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον» (Κυριαζή, 1992).

3. Γονιμότητα

Δείκτης ολικής γονιμότητας (T.F.R.- Total Fertility Rate), όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως βασίζεται στον αριθμό των παιδιών που εκτιμάται να φέρει στον κόσμο μία πλασματική γενεά, 1000 γυναικών, ηλικίας 15 έως 49 ετών (European Commission, 2007).

3.1 Η εξέλιξη της Γονιμότητας

Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρούνται δύο κατηγορίες χωρών. Αυτές με μερικώς χαμηλά ποσοστά (1,6 – 1,9 γέννες ανά γυναίκα) και αυτές με πολύ χαμηλά ποσοστά (1,5 γεννήσεις ή και λιγότερο ανά γυναίκα). Σύμφωνα με τον McDonald πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των χωρών με επικίνδυνα χαμηλά ποσοστά γονιμότητας κάτω των 1,6 γεννήσεων ανά γυναίκα και αυτών με μερικώς χαμηλά ποσοστά. Δεδομένου του σημερινού αριθμού μετανάστευσης στην Ευρώπη και της αύξησης του προσδόκιμου ζωής, το μέγεθος του πληθυσμού, θα μειωθεί αλλά μόνο σε ποσοστά γονιμότητας λίγο πιο κάτω από αυτό του ποσοστού αναπλήρωσης (European Commission, 2007).

Ο παρακάτω Πίνακας 4, καταδεικνύει πως από το 1970 και μετά αρκετά κράτη-μέλη έχουν βιώσει ραγδαία μείωση της γονιμότητας.

Table 2.1 Total (period) fertility rates (increases compared to previous column shaded)							
	1960/1964	1970/1974	1980/1984	1990/1994	2000/2003	2004/2005*	2050**
EU-25	2.64	2.23	1.79	1.56	1.47	1.50	1.60
EU-15	2.67	2.23	1.72	1.50	1.50	1.55	1.61
NMS-10	2.47	2.21	2.19	1.87	1.30	1.25	1.58
BE	2.64	2.07	1.61	1.62	1.63	1.64	1.70
CZ	2.22	2.14	2.01	1.72	1.16	1.23	1.50
DK	2.58	1.97	1.44	1.73	1.75	1.78	1.80
DE	2.46	1.77	1.48	1.32	1.35	1.37	1.45
EE	:	2.13	2.12	1.67	1.35	1.40	1.60
EL	2.25	2.33	2.02	1.37	1.27	1.29	1.50
ES	2.86	2.87	1.94	1.30	1.26	1.32	1.40
FR	2.83	2.36	1.88	1.72	1.89	1.90	1.85
IE	3.91	3.84	2.92	1.99	1.95	1.99	1.80
IT	2.50	2.37	1.55	1.28	1.26	1.33	1.40
CY	3.47	2.38	2.46	2.35	1.54	1.49	1.50
LV	:	2.01	2.01	1.70	1.24	1.24	1.60
LT	2.57	2.28	2.04	1.86	1.30	1.26	1.60
LU	2.33	1.77	1.48	1.65	1.67	1.70	1.80
HU	1.88	2.01	1.82	1.77	1.31	1.28	1.60
MT	3.16	2.21	1.98	2.02	1.58	1.37	1.60
NL	3.17	2.15	1.52	1.59	1.72	1.73	1.75
AT	2.78	2.08	1.61	1.49	1.37	1.42	1.45
PL	2.76	2.24	2.33	1.93	1.28	1.23	1.60
PT	3.16	2.71	2.05	1.53	1.48	1.42	1.60
SI	2.25	2.14	1.91	1.38	1.23	1.22	1.50
SK	2.93	2.50	2.29	1.94	1.22	1.25	1.60
FI	2.68	1.64	1.68	1.82	1.74	1.80	1.80
SE	2.30	1.90	1.64	2.04	1.62	1.75	1.85
UK	2.86	2.20	1.81	1.78	1.66	1.74	1.75
BG	2.23	2.16	2.01	1.57	1.25	1.29	1.50
RO	2.10	2.65	2.18	1.55	1.28	1.29	1.50
HR	2.12	1.93	1.90	1.55	1.34	1.35	1.85***
TR	6.18	5.68	4.36	2.99	2.42	2.20	1.85***

Source: Eurostat.

* Preliminary or most recent.

** According to EUROPOP2004, Baseline, data for France refer to metropolitan France only.

*** UN data.

5. McDonald, P., 'Gender equity, social institutions and the future of fertility', *Journal of Population Research*, No 17(1), 2000, pp. 1-16.

Πίνακας 4: Δείκτης Ολικής Γονιμότητας

Στην Ελλάδα παρατηρείται μία σταδιακή μείωση του δείκτη ολικής γονιμότητας από 2,33 την περίοδο 1970/1974, σε 1,27 την περίοδο 2000/2003, ενώ από την περίοδο 2004/2005 αυξήθηκε στις 1,29 γεννήσεις ανά γυναίκα και διαφαίνεται μια μικρή αλλά σταθερή ανοδική τάση. Επιπροσθέτως, ο δείκτης στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 κρατών-μελών για την ίδια περίοδο 2004/2005 είναι 1,60 γεννήσεις ανά γυναίκα. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, πως και οι δύο δείκτες βρίσκονται κάτω από τα επίπεδα αναπλήρωσης των γενεών, το οποίο βρίσκεται στα 2,1 παιδιά ανά γυναίκα και το οποίο διαμορφώθηκε λαμβάνοντας υπόψη τις γεννήσεις κατά

ηλικία της μητέρας, την αναλογία των φύλων κατά τη γέννηση και το επίπεδο θνησιμότητας (Jenson, 2006, όπως αναφέρεται στην Vos, 2009). Ειδικότερα, αυτό σημαίνει πως κάθε γενεά αντικαθίσταται από την επόμενη, μειωμένη κατά 25%. Παρόλα αυτά, στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως βέβαια και των περισσότερων κρατών διαφαίνεται μια αύξηση του δείκτη για το 2050, που μπορεί να οφείλεται στην μετανάστευση (Περιστέρα, 2010).

3.2 Η εξέλιξη της γονιμότητας στην Ευρώπη

Σε ολόκληρη την Ευρώπη παρατηρείται (σύμφωνα με τον Πίνακα 1) πως ο δείκτης ολικής γονιμότητας έχει μειωθεί σε επίπεδο κάτω από το επίπεδο αντικαταστάσης 2,1, και ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι στο 1,49. Την ίδια στιγμή βέβαια παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στα επίπεδα γονιμότητας μεταξύ των κρατών-μελών.

Σύμφωνα με μελέτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010), το έτος 2009 περίπου 5,4 εκατομμύρια παιδιά γεννήθηκαν στην ΕΕ-27, σε σύγκριση με περίπου 7,5 εκατομμύρια παιδιά στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Επιπλέον, κατά την περίοδο των τελευταίων 30 χρόνων, ο δείκτης ολικής γονιμότητας (T.R.F) στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τείνει να συγκλίνει. Έτσι, ενώ το 1980 η διαφορά των δεικτών μεταξύ της υψηλότερης σε ποσοστά γονιμότητας χώρας (Ιρλανδίας) και της χαμηλότερης σε ποσοστά γονιμότητας χώρας (Λουξεμβούργο) ήταν στο 1,7, το 1990 η διαφορά μειώθηκε στο 1,1 (μεταξύ Κύπρου και Ιταλίας) και το 2009 ή διαφορά έπεσε στο 0,8 μεταξύ των χωρών που αντιπροσώπευαν τα δύο άκρα (Ιρλανδία και Λετονία).

Η μικρή αύξηση του δείκτη ολικής γονιμότητας των 25 χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004/2005 (όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 1) μπορεί να οφείλεται στην αναβολή καποιων γυναικών να κάνουν παιδιά, με αποτέλεσμα αυτό το γεγονός αρχικά να μειώνει τον δείκτη ολικής γονιμότητας, αλλά στην συνέχεια να ανακτά το ποσοστό του.

4. Ορισμός και Βασικά Στοιχεία της Οικογένειας

Συνοπτικά, σε μια σύντομη ιστορική αναδρομή, θα μπορούσε να επισημανθεί πως η Ελλάδα, από το 1830 και μετά πέρασε όλα τα στάδια της δημογραφικής μετάβασης. Έτσι, θα μπορούσε να ειπωθεί πως κατά την εποχή της ανακήρυξης του Ελληνικού Κράτους, οι κοινωνικές δομές αλλά και τα κοινωνικά ήθη παραπέμπουν στο πρώτο στάδιο με πολύ υψηλό ρυθμό γεννήσεων αλλά και θανάτων και ακολούθως η περαιτέρω ανάπτυξη και αστικοποίηση του πληθυσμού οδήγησαν την χώρα στα επόμενα στάδια του μοντέλου της δημογραφικής μετάβασης όπου τη δεκαετία του 1990 το πέρασμα στο τελευταίο στάδιο είναι εμφανές από τις στατιστικές επετηρίδες και τις αλλαγές που έχουν συμβεί στις κοινωνικές δομές της χώρας.

4.1 Ορισμός της Οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο φορέα κοινωνικοποίησης. Είναι η πρώτη ομάδα στην οποία εντάσσεται ο άνθρωπος και παραμένει μέλος της, συνήθως, για πολύ μεγάλο διάστημα της ζωής του. Πρόκειται για μια οργανωμένη, δομημένη, κοινωνική συμβίωση. Η έννοια όμως της οικογένειας, αν και υπάρχει παγκοσμίως, συνεχώς αλλάζει και εξελίσσεται, οπότε είναι δύσκολο να βρεθεί ένας ορισμός καθολικά αποδεκτός, ο οποίος να περιγράφει την έννοια της οικογένειας, καθώς συνεχώς προσαρμόζεται στο μεταβαλλόμενο κοινωνικό πλαίσιο της. Ειδικότερα, το τι σημαίνει να είναι κάποιος μέλος μιας οικογένειας και οι προσδοκίες που έχουν οι άνθρωποι από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας τους, μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου αλλά και διαφέρουν από χώρα σε χώρα (Eurostat, 2010).

Η αποσύνδεση των θρησκευτικών νόμων από την ιδιότητα του πολίτη και η επιβολή νόμων για την οικογένεια βασισμένων στα ανθρώπινα μέτρα διαφοροποίησε την αντίληψη της κοινωνίας για την αντιμετώπιση του διαζυγίου, του δεύτερου γάμου ή της αγαμίας, του δικαιώματος των γυναικών στη μητρότητα

ανεξάρτητα από το θεσμό του γάμου και άλλα παρόμοια ζητήματα. Μπορεί να παρατηρηθεί πως ο αριθμός των γάμων μειώνεται και ο αριθμός των διαζυγίων αυξάνεται, αν και οι τάσεις αυτές μπορεί να οφείλονται εν μέρει στη γήρανση του πληθυσμού. Στους παρακάτω Πίνακες 5 και 6 παρουσιάζονται κάποια στατιστικά στοιχεία αναφορικά με τους γάμους και τα διαζύγια, την περίοδο 1960 με 2009, στα 27 κράτη-μέλη της Ευρώπης .

**Ακαθάριστος δείκτης γαμνηλιότητας, ανά χώρα, 1960-2009,
(σε γάμους ανά 1000 κατοίκους)**

Country	1960	1970	1980	1990	2000	2009
EU-27		7.9	6.8	6.3	5.2	4.9
BE	7.1	7.6	6.7	6.5	4.4	4.0
BG	8.8	8.6	7.9	6.9	4.3	3.4
CZ	7.7	9.2	7.6	8.6	5.4	4.6
DK	7.8	7.4	5.2	6.1	7.2	6.0
DE	9.5	7.4	6.3	6.5	5.1	4.6
EE	10.0	9.1	8.6	7.5	4.0	4.0
IE	5.5	7.0	6.4	5.1	5.0	5.2
EL	7.0	7.7	6.5	5.8	4.5	5.2
ES	7.8	7.3	5.9	5.7	5.4	3.6
FR	7.0	7.6	6.2	5.1	5.0	3.9
IT	7.7	7.3	5.7	5.6	5.0	4.0
CY		8.6	7.7	9.7	13.4	7.9
LV	11.0	10.2	9.6	8.9	3.9	4.4
LT	10.1	9.5	9.2	9.8	4.6	6.2
LU	7.1	6.4	5.9	6.1	4.9	3.5
HU	8.9	9.3	7.5	6.4	4.7	3.7
MT	6.0	7.9	8.8	7.1	6.7	5.7
NL	7.7	9.5	6.4	6.5	5.5	4.4
AT	8.3	7.1	6.2	5.9	4.9	4.2
PL	8.2	8.6	8.6	6.7	5.5	6.6
PT	7.6	9.4	7.4	7.2	6.2	3.6
RO	10.7	7.2	6.2	6.3	6.1	6.3
SI	8.6	8.3	6.5	4.3	3.6	3.2
SK	7.9	7.9	7.9	7.6	4.8	4.9
FI	7.4	8.6	6.1	5.0	5.1	5.6
SE	6.7	5.4	4.5	4.7	4.5	5.1
UK	7.5	6.5	7.4	6.6	5.2	4.4

2009: EU-27 and IE, 2007; UK, 2008

CY: Before 2002, total marriages contracted in the country; from 2003 onward marriages in which at least one spouse was resident in the country.

Source: Eurostat (online data code demo_nind)

Πίνακας 5: Γάμοι στην Ευρώπη

Από το 1970, ο ακαθάριστος δείκτης γαμνηλιότητας στην ΕΕ-27 μειώθηκε κατά 38% (από 7,9 ανά 1 000 κατοίκους το 1970 σε 4,9 το 2007).

Αντιστοίχως, την ίδια χρονική στιγμή, οι γάμοι έχουν γίνει λιγότερο σταθεροί όπως καταδεικνύεται και από τον Πίνακα 6 παρακάτω, με την αύξηση στο ακαθόριστο ποσοστό διαζυγίων από 0,9 ανά 1,000 κατοίκους το 1970 σε 2,1 το 2007.

**Ακαθάριστος δείκτης διαζυγίων, ανά χώρα, 1960-2009,
(στα διαζύγια ανά 1.000 κατοίκους)**

Country	1960	1970	1980	1990	2000	2009
EU-27	-	0.9	1.5	1.6	1.8	2.1
BE	0.5	0.7	1.5	2.0	2.6	3.0
BG	-	1.2	1.5	1.3	1.3	1.5
CZ	1.4	2.2	2.6	3.1	2.9	2.8
DK	1.5	1.9	2.7	2.7	2.7	2.7
DE	1.0	1.3	1.8	1.9	2.4	2.3
EE	2.1	3.2	4.1	3.7	3.1	2.4
IE	-	-	-	-	0.7	0.6
EL	0.3	0.4	0.7	0.6	1.0	1.2
ES	-	-	-	0.6	0.9	2.1
FR	0.7	0.8	1.5	1.9	1.9	2.1
IT	-	-	0.2	0.5	0.7	0.9
CY	-	0.2	0.3	0.6	1.7	2.2
LV	2.4	4.6	5.0	4.0	2.6	2.3
LT	0.9	2.2	3.2	3.4	3.1	2.8
LU	0.5	0.6	1.6	2.0	2.4	2.1
HU	1.7	2.2	2.6	2.4	2.3	2.4
MT	-	-	-	-	-	-
NL	0.5	0.8	1.6	1.9	2.2	1.9
AT	1.1	1.4	1.6	2.1	2.4	2.2
PL	0.5	1.1	1.1	1.1	1.1	1.7
PT	0.1	0.1	0.6	0.9	1.9	2.5
RO	2.0	0.4	1.5	1.4	1.4	1.5
SI	1.0	1.1	1.2	0.9	1.1	1.1
SK	0.6	0.8	1.3	1.7	1.7	2.3
FI	0.8	1.3	2.0	2.6	2.7	2.5
SE	1.2	1.6	2.4	2.3	2.4	2.4
UK	-	1.0	2.6	2.7	2.6	2.2

2009: EU-27 and IE, 2007; EL, FR, IT, and UK, 2008

Divorce was not possible by law in ES before 1981, IE before 1995 and IT before 1970. Divorce is not legal in MT.

Source: Eurostat (online data code demo_ndivind)

Πίνακας 6: Διαζύγια στην Ευρώπη

Έτσι, και με τις νόμιμες εναλλακτικές λύσεις που προέκυψαν όπως το σύμφωνο συμβίωσης ή η εκτός γάμου συγκατοίκηση δημιουργήθηκαν νέοι τύποι οικογένειας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010). Επιπροσθέτως, το ποσοστό των γεννήσεων εκτός γάμου στην ΕΕ-27 συνεχίζει να αυξάνεται (Πίνακας 7), σηματοδοτώντας νέα πρότυπα για τη δημιουργία οικογένειας, παράλληλα με το πιο παραδοσιακό πρότυπο, όπου τα παιδιά έχουν γεννηθεί εντός γάμου.

Γεννήσεις ζώντων εκτός γάμου, ανά χώρα, 1960-2009

Country	1960	1970	1980	1990	2000	2009
EU-27	:	:	:	17.4	27.4	37.4
BE	2.1	2.8	4.1	11.8	28.0	45.7
BG	8.0	8.5	10.9	12.4	38.4	53.4
CZ	4.9	5.4	5.6	8.8	21.8	38.8
DK	7.8	11.0	33.2	48.4	44.6	48.8
DE	7.8	7.2	11.9	15.3	23.4	32.7
EE	:	:	:	27.2	54.5	59.2
IE	1.6	2.7	5.9	14.8	31.5	33.3
EL	1.2	1.1	1.5	2.2	4.0	6.6
ES	2.3	1.4	3.9	9.8	17.7	31.4
FR	6.1	6.8	11.4	30.1	42.6	52.9
IT	2.4	2.2	4.3	6.5	9.7	23.5
CY	:	0.2	0.6	0.7	2.3	11.7
LV	11.9	11.4	12.5	16.9	40.3	43.5
LT	:	3.7	6.3	7.0	22.6	27.9
LU	3.2	4.0	6.0	12.8	21.9	32.1
HU	5.5	5.4	7.1	13.1	29.0	40.8
MT	0.7	1.5	1.1	1.8	10.6	27.4
NL	1.4	2.1	4.1	11.4	24.9	43.3
AT	13.0	12.8	17.8	23.6	31.3	39.3
PL	:	5.0	4.6	6.2	12.1	20.2
PT	9.5	7.3	9.2	14.7	22.2	38.1
RO	:	:	:	:	25.5	28.0
SI	9.1	8.5	13.1	24.5	37.1	53.8
SK	4.7	6.2	5.7	7.6	18.3	31.8
FI	4.0	5.8	13.1	25.2	39.2	40.9
SE	11.3	18.6	39.7	47.0	55.3	54.4
UK	5.2	8.0	11.5	27.9	39.5	48.3

1990: EU-27 excludes RO

FR: Metropolitan France

Source: Eurostat (online data code dema_find)

Πίνακας 7: Γεννήσεις εκτός γάμου, στην Ευρώπη

Συνυπολογίζοντας όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι Έλληνες και οι Ελληνίδες τείνουν να παντρεύονται αργότερα, οι γάμοι είναι λιγότερο σταθεροί σε σχέση με παλαιότερα και οι γυναίκες φέρνουν στον κόσμο τα παιδιά τους σε μεγαλύτερη ηλικία (30 έτη για το 2007 έναντι 28,7 για το 1998). Παρόλα αυτά, το ποσοστό διαζυγίων είναι ακόμα από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη (Περιστέρα, 2010).

4.2 Δομή και λειτουργία της οικογένειας

Δύο έννοιες που χρησιμοποιούνται στην μελέτη της οικογένειας, και οι οποίες θα παρουσιαστούν συνοπτικώς παρακάτω, είναι αυτές της δομής και της λειτουργίας της οικογένειας.

Η δομή της οικογένειας αναφέρεται στον αριθμό των μελών της οικογένειας, καθώς και στην σύνθεση των ρόλων και των θέσεων των μελών αυτών, όπως ο πατέρας, η μητέρα, ο γιος, η κόρη, οι παππούδες, οι θείοι, και οι υπόλοιποι

συγγενείς. Σύμφωνα με μελέτη του OECD (2011), η συνολική μείωση του ποσοστού γονιμότητας κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, έχει συμβάλλει στην μείωση του μέσου μεγέθους των νοικοκυριών. Η δομή της οικογένειας αλλάζει συνεχώς για ποικίλλους λόγους. Η γήρανση του πληθυσμού, οδηγεί σε μειωμένα ποσοστά νέων ανθρώπων, σε μείωση δηλαδή των νέων υποψηφίων για δημιουργία οικογένειας. Επιπλέον, αρκετοί νέοι ενήλικες, κυρίως άντρες, καθυστερούν να αφήσουν το σπίτι των γονιών τους και να δημιουργήσουν το δικό τους νοικοκυριό. Όπως φαίνεται και στο παρακάτω Πίνακα 8, οι γυναίκες τείνουν να φεύγουν από το σπίτι των γονιών τους νωρίτερα από ό,τι οι άντρες. Μια πιθανή εξήγηση γι αυτήν την διαπίστωση είναι πως οι γυναίκες, κατά μέσο όρο, παντρεύονται ή συγκατοικούν σε μικρότερη ηλικία από ό,τι οι άντρες.

Table I.7.4: Young adults living with at least one parent and no spouse/partner, by sex and age group, 2009, (%)

	Men		Women	
	25-29	30-34	25-29	30-34
EU-27	41	20	26	11
BE	34	12	19	6
BG	66	36	40	18
CZ	51	24	31	10
DE	26	11	12	4
EE	24	15	15	(6)
IE	33	16	20	9
EL	66	42	51	23
ES	57	26	40	16
FR	18	7	8	3
IT	70	35	52	19
CY	44	17	27	10
LV	48	29	35	21
LT	40	21	23	14
LU	37	7	23	(4)
HU	57	28	36	16
MT	80	38	59	22
NL	19	5	7	(2)
AT	35	17	20	8
PL	50	23	34	15
PT	61	28	43	18
RO	54	24	29	12
SI	72	38	45	18
SK	68	38	46	23
FI	12	6	4	(2)
UK	26	11	14	5

Figures in brackets have low reliability. No data available for Denmark and Sweden.

Source: Eurostat, EU Labour Force Survey

Πίνακας 8: Ποσοστά νέων ενηλίκων που ζουν με τους γονείς τους, ανά φύλο και ηλικία

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), το χρονικό διάστημα 2005-2009, οι νεαροί ενήλικες στις αρχές των εικοστών τους χρόνων, φαίνεται πως άφηναν το σπίτι των γονιών τους νωρίτερα, ενώ οι νεαροί ενήλικες άνω των 30 ετών παρέμεναν λίγο χρόνο περισσότερο με τους γονείς τους.

Η λειτουργία της οικογένειας αναφέρεται στο σύνολο των τρόπων με τους οποίους η οικογένεια ικανοποιεί τις φυσικές και ψυχολογικές ανάγκες των μελών της, ώστε να εξασφαλίζει τη βιολογική, την ψυχολογική και κοινωνική επιβίωσή της (όπως είναι η εξασφάλιση τροφής και στέγης, η επικοινωνία με φιλικά πρόσωπα, η αποδοχή και αναγνώριση από το κοινωνικό περίγυρο κ.ά.).

4.3 Σύνθεση νοικοκυριών και μορφές οικογένειας

Παρατηρούνται διαφορές στην σύνθεση των νοικοκυριών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι Ιακονου & Skew (2011), στήριξαν την έρευνα τους σε στατιστικά στοιχεία που προήλθαν από την ετήσια έρευνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης το έτος 2008, για τα νοικοκυριά και η οποία αφορούσε τις συνθήκες διαβίωσης και το εισόδημα (EU-SILC). Αν και τα συγκεκριμένα στοιχεία ενέχουν κάποιους περιορισμούς και δεν επιτρέπουν την λεπτομερή διερεύνηση της οικογενειακής δομής, παρέχουν όμως πληροφορίες, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συγκρίσεις μεταξύ των ποικίλων οικογενειακών δομών που δημιουργούνται σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ταξινόμηση που ακολουθήθηκε στην μελέτη των Ιακονου & Scew σε γενικές γραμμές βασίστηκε σε είναι αυτή του ΟΗΕ (United Nations 2007), που διακρίνει τα νοικοκυριά σε αυτά του ενός ατόμου, της πυρηνικής οικογένειας, της μονογονεϊκής οικογένειας, της εκτεταμένης οικογένειας και της ανασυσταμένης οικογένειας (το οποίο αναφέρεται ως “other” στον Πίνακα 9). Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει ίσως να διευκρινιστεί πως η ποικιλία των στοιχείων των εθνικών πηγών και

οι διαφορετικοί ορισμοί που χρησιμοποιούνται στις χώρες της ΕΕ για τη μέτρηση των νοικοκυριών (πχ με παρουσία ενός μόνον γονέα, κυρίως όσον αφορά την ηλικία των παιδιών) δεν επιτρέπουν να υπάρχει μια σαφή εικόνα για την αριθμητική τους διάσταση.

Σύνθεση Νοικοκυριών

Table 1: Household composition (columns 2-11 contain row percentages and sum to 100%)

	(1) Mean household size	(2) Single person under 65	(3) Single person 65+	(4) Couple only, both under 65	(5) Couple only, at least one 65+	(6) Couple with minor child(ren)	(7) Couple with adult child(ren)	(8) Lone parent with minor child(ren)	(9) Single person with adult child(ren)	(10) Extended family	(11) Other
Sweden	2.1	23.2	14.7	17.1	12.2	21.1	3.6	5.0	2.1	0.2	0.9
Finland	2.1	25.3	14.0	20.1	9.7	19.7	3.9	3.8	2.1	0.6	0.9
Denmark	2.0	31.4	14.4	15.9	9.8	18.9	1.9	4.9	1.5	0.1	1.4
Netherlands	2.3	23.9	11.8	16.3	11.3	22.3	6.6	3.0	2.0	0.1	2.8
Nordic average	2.2	25.2	13.2	17.0	11.1	21.0	4.7	3.9	1.9	0.2	1.8
UK	2.4	18.0	14.0	16.4	10.5	22.5	8.8	5.8	3.4	1.3	3.3
France	2.3	20.0	14.2	15.6	11.2	22.2	6.2	4.1	3.2	1.0	2.1
Germany	2.1	25.9	13.3	14.3	14.5	16.6	7.1	3.6	3.2	0.3	1.3
Austria	2.3	22.0	13.4	12.4	10.2	20.1	8.8	3.7	3.8	3.2	2.8
Belgium	2.3	21.2	13.8	15.7	10.7	19.2	7.9	4.5	3.4	1.1	2.9
Luxembourg	2.5	16.5	10.4	13.6	10.8	27.4	11.1	2.7	2.5	1.9	1.3
Ireland	2.8	12.0	9.7	10.3	7.8	28.2	7.9	8.4	7.4	1.9	6.5
North-Western avg.	2.2	21.2	13.7	15.2	12.2	20.0	8.9	4.4	3.3	0.9	2.2
Italy	2.4	14.8	15.2	8.1	11.2	22.0	14.8	2.8	8.2	2.8	2.8
Spain	2.7	9.2	8.8	12.2	9.5	26.8	16.7	1.4	8.1	4.5	5.1
Portugal	2.7	6.3	11.2	9.5	12.2	25.4	15.8	2.7	7.1	5.5	4.4
Greece	2.7	10.7	9.4	8.7	12.2	24.8	19.1	1.0	8.8	3.9	3.8
Southern average	2.6	11.8	12.2	9.7	10.8	24.1	15.8	2.1	8.2	3.8	3.8
Cyprus	2.9	8.7	7.3	9.4	11.4	31.5	17.2	3.3	4.3	2.7	4.2
Czech Republic	2.5	12.8	12.1	13.8	10.0	22.3	13.0	3.5	8.7	4.2	1.8
Hungary	2.8	11.7	12.5	11.8	8.4	21.5	11.8	3.8	7.9	7.3	3.7
Estonia	2.3	19.0	15.4	11.5	7.9	18.6	8.3	4.5	7.8	5.1	1.9
Latvia	2.6	13.5	13.2	8.0	6.2	17.4	10.1	4.4	9.1	12.1	6.1
Lithuania	2.6	11.8	14.1	9.1	8.7	22.1	12.0	4.5	8.4	8.0	3.4
Slovenia	2.8	9.7	11.2	7.3	9.9	23.8	19.3	2.5	7.3	8.7	2.5
Slovakia	2.9	10.9	13.2	7.6	7.8	21.5	17.8	2.2	7.0	8.5	3.5
Poland	2.8	11.8	13.1	10.3	6.7	23.0	14.1	2.1	8.1	10.8	2.3
Bulgaria	2.9	6.4	11.9	9.3	10.8	15.1	14.7	1.5	8.7	19.7	3.8
Romania	2.9	9.1	12.7	10.2	9.6	20.7	13.7	1.2	4.8	12.8	5.7
NMS average	2.8	10.9	12.8	10.5	8.3	21.5	13.7	2.4	8.2	10.3	3.4
EU-15 average	2.3	18.9	13.2	13.8	11.7	21.3	9.3	3.7	4.0	1.8	2.8
EU-27 average	2.4	17.5	13.1	13.2	11.1	21.3	10.1	3.5	4.4	3.2	2.8

Notes: In this table, bold type denotes the five countries with the highest incidence of each situation, and italics denote the five countries with the lowest incidence of each situation. Minor children are defined as children under 18 years old. Households with minor children (columns 6 and 8) may also contain adult children.

Πίνακας 9: Σύνθεση νοικοκυριών στην Ευρώπη

Η διαφορετική σύνθεση και δομή των νοικοκυριών μεταξύ των χωρών αντανακλά τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις χώρες, σε θέματα πολιτισμού και αρχών - στο κόστος και στην διαθεσιμότητα των κατοικιών - στην ύπαρξη διαθέσιμων οικονομικών μέσων ενίσχυσης ορισμένων τύπων νοικοκυριών - και στην κοινωνική και κυρίως οικογενειακή πολιτική, όπου οι διαφορές στην φορολόγηση και στις παροχές κάθε κράτους μπορεί να οδηγήσει σε ριζικά διαφορετικούς τύπους οικογενειών (Iacovou & Skew, 2010).

Η επικράτηση της καταναλωτικής κοινωνίας και οι αλλαγές στην αγορά εργασίας στις περισσότερες αναπτυγμένες κοινωνίες το δεύτερο μισό του αιώνα μας, επέφεραν αλλαγές στο οικονομικό πλαίσιο των χωρών, αλλά και στην δομή, στις λειτουργίες, στη μορφή της οικογένειας, καθώς και στους κοινωνικούς ρόλους των μελών της, οι οποίες θα παρουσιαστούν παρακάτω.

4.3.1 Μονοπρόσωπα νοικοκυριά

Σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται πως οι περισσότεροι άνθρωποι που ζουν μόνοι τους ανήκουν σε ηλικιακά μεγαλύτερες ομάδες (70-79 και κυρίως 80+) από ό, τι σε νεώτερες ηλικίες. Αυτό κυρίως οφείλεται στην χηρεία και έτσι παρατηρούνται μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών από ότι αντρών να μένουν μόνοι τους σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες εξαιτίας του μεγαλύτερου ηλικιακά προσδόκιμου ζωής στον γυναικείο πληθυσμό. Στην Ελλάδα, παρατηρείται πως το 6,5 % των αντρών και το 11,6% των γυναικών ζουν σε μονοπρόσωπα νοικοκυριά. Στους άντρες, το μεγαλύτερο ποσοστό που κατοικεί μόνο του ανέρχεται σε 13,9% και ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 80 και άνω, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες ανέρχεται σε 39,4% (Iacovou & Skew, 2010).

4.3.2 Η Οικογένεια χωρίς παιδιά

Πρόκειται για ένα τύπο οικογένειας που λειτουργεί για δύο λόγους. Ο ένας είναι η πιθανή αδυναμία των συζύγων να κάνουν παιδιά για βιολογικούς λόγους. Ο

άλλος είναι η επιθυμία τους να μην κάνουν παιδιά για κοινωνικούς, οικονομικούς ή άλλους λόγους. Συγκεκριμένα, οι αλλαγές στις οικογενειακές δομές, τα χαμηλά ποσοστά γεννήσεων, η αναβολή της γέννησης του πρώτου παιδιού και η γήρανση του πληθυσμού οδήγησαν σε αύξηση των νοικοκυριών χωρίς παιδιά.

Αναπόφευκτα, η αύξηση του ποσοστού ατεκνίας, μαζί με τη μείωση του ποσοστού γονιμότητας, έχει οδηγήσει σε αύξηση του ποσοστού των γυναικών που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς παιδιά. Τουλάχιστον το 20% των γυναικών ηλικίας 25-49 ετών ζουν σε νοικοκυριά χωρίς παιδιά στις ευρωπαϊκές χώρες του ΟΟΣΑ (OECD, 2011).

4.3.3 Η Πυρηνική οικογένεια

Η πυρηνική οικογένεια αποτελείται από το παντρεμένο ανδρόγυνο και το παιδί ή τα παιδιά του. Παραδοσιακά, θεωρείται ως το πλέον αποδεκτό μοντέλο συμβίωσης καθώς είχε τη στήριξη των θρησκειών ανά τον κόσμο, όταν αυτές λειτουργούσαν ως διαμορφωτές των κοινωνικών νόμων, εκτός συγκεκριμένων εξαιρέσεων.

Και σε αυτήν την κατηγορία, οι αλλαγές στις οικογενειακές δομές, τα χαμηλά ποσοστά γεννήσεων, η αναβολή του πρώτου τοκετού, αλλά και η αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων στον πληθυσμό οδήγησαν σε νοικοκυριά με μόνο ένα παιδί. Το ποσοστό των νοικοκυριών με ένα παιδί ανέρχεται στο 50% των νοικοκυριών με παιδιά, το ποσοστό των νοικοκυριών με δύο παιδιά βρίσκεται στο 40%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό νοικοκυριών με τρία ή περισσότερα παιδιά είναι κάτω από 20% στις χώρες του OECD (Pinnelli, 2001).

**Ατεκνία, τεκνοποιία και η κατανομή των νοικοκυριών
με βάση τον αριθμό των παιδιών, 2007**

	Women aged 33-37: % childless	TFR	Percentage of households where children are present with:			
			1 child	2 children	3 children	4+ children
Sweden	19.2	1.9	43.3	40.6	12.8	3.3
Finland	30.9	1.8	42.7	39.2	13.5	4.6
Denmark	22.1	1.8	41.3	43.4	12.5	2.8
Netherlands	27.1	1.7	38.8	42.7	14.1	4.4
UK	30.4	1.8	46.0	39.6	10.7	3.7
France	23.7	2.0	45.3	39.9	11.7	3.2
Germany	31.5	1.3	48.6	39.5	9.0	3.0
Austria	26.1	1.4	50.1	37.2	10.2	2.4
Belgium	26.8	1.6 ¹	44.5	36.8	13.7	5.0
Luxembourg	23.4	1.7	44.8	46.0	8.1	1.2
Ireland	15.8	1.9	43.8	35.2	16.0	5.0
Italy	34.2	1.3 ²	55.2	37.9	6.1	0.8
Spain	33.4	1.4	55.2	39.9	3.9	0.9
Portugal	16.4	1.4	61.4	33.7	4.0	1.0
Greece	25.0	1.4	46.4	47.9	4.3	1.3
Cyprus	17.3	1.5	42.5	46.8	8.5	2.2
Czech Republic	10.7	1.3	53.4	39.6	6.0	1.1
Hungary	12.6	1.3	49.5	36.9	10.5	3.1
Estonia	15.5	1.4	58.0	32.9	7.5	1.5
Latvia	15.2	1.4	62.8	29.5	5.8	1.9
Lithuania	7.1	1.3	59.7	31.4	6.8	2.1
Slovenia	12.4	1.3	49.7	41.5	7.2	1.6
Slovakia	15.5	1.2	53.7	36.0	8.3	2.0
Poland	16.8	1.3	53.5	35.2	8.6	2.7
EU-25	27.0	1	49.5	38.9	9.0	2.6
EU-15	29.2		48.7	39.5	9.2	2.6
NMS	14.6		53.5	36.0	8.2	2.4

Source: EU-SILC Users' database. EU-25, NMS: See Table 3.1

Πίνακας 10: Ποσοστά νοικοκυριών με παιδιά

Στην ελληνική κοινωνία κυριαρχεί η πυρηνική οικογένεια, ιδιαίτερα δε αυτή που αποτελείται από ένα ζευγάρι με 2 παιδιά (47.9% για το 2007 έναντι 38.9% για την ΕΕ-25, όπως παρουσιάζεται στον παραπάνω Πίνακα 10).

Παρατηρείται κάποια συσχέτιση μεταξύ του μεγέθους του νοικοκυριού και της παιδικής φτώχειας καθώς όσο αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών τόσο μειώνεται το ποσοστό των γυναικών που απασχολείται με αμειβόμενη εργασία. Έτσι, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών με τρία παιδιά ανέρχεται στο 30%, ενώ αντιστοίχως για γυναίκες με 2 παιδιά είναι περίπου στο 55%, ενώ 60% των γυναικών με ένα παιδί συναντώνται σε αμειβόμενη απασχόληση (OECD, 2011). Στην

Ελλάδα, το 2007, λιγότερες από τις μισές γυναίκες με δυο ή και περισσότερα παιδιά, εργάζονταν.

Επιπλέον, σε άλλη μελέτη που πραγματοποιήθηκε από την Eurostat (2009), σε γυναίκες ηλικίας 25-49 ετών, αναφορικά με την απασχόληση και το επίπεδο σπουδών τους, τα αποτελέσματα τόνισαν πως αν και οι διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρώπης είναι έντονες, υπάρχει η γενική τάση η απασχόληση των γυναικών να αυξάνεται αναλόγως με το επίπεδο εκπαίδευσης τους. Βέβαια όταν η παρουσία παιδιών και ο αριθμός τους λαμβάνεται υπόψη το ποσοστό απασχόλησης μειώνεται καθώς ο αριθμός των παιδιών αυξάνεται και αυτή η πτώση είναι εντονότερη μεταξύ των λιγότερο μορφωμένων γυναικών (Πίνακας 11).

Ποσοστά απασχόλησης γυναικών ανά επίπεδο εκπαίδευσης και αριθμό παιδιών, 2006 (%)

Age group 25-49

	Low				Medium				High			
	Number of children				Number of children				Number of children			
	0	1	2	3+	0	1	2	3+	0	1	2	3+
EU-27	61.3	55.8	49.1	35.2	79.9	73.2	69.1	56.9	87.8	83.7	82.9	75.2
EA-15	61.2	55.3	48.1	36.7	79.9	74.1	68.8	58.0	85.9	82.6	82.5	75.0
BE	53.3	59.5	49.3	30.5	76.9	75.7	75.1	57.5	88.5	88.5	89.6	81.1
BG	46.8	48.5	41.7	26.5	79.0	74.7	76.4	58.4	90.3	87.3	86.7	71.1
CZ	58.4	55.0	52.9	23.9	86.6	70.5	71.1	55.0	91.3	70.4	77.8	68.6
DE	66.5	55.3	49.2	31.0	82.4	75.0	68.4	54.9	90.8	85.3	81.8	69.1
EE	...	...	...	...	84.7	79.9	74.4	61.2	90.8	89.0	84.2	...
EL	50.6	48.4	44.2	45.7	67.3	60.1	56.6	48.8	82.3	81.3	80.7	77.1
ES	59.9	50.6	45.7	36.4	76.8	68.5	57.9	52.3	83.9	79.6	76.2	72.3
FR	66.5	65.0	57.7	40.9	83.9	80.5	74.1	58.8	85.2	83.8	84.2	74.4
IT	53.8	45.7	35.2	26.1	74.2	68.2	63.3	54.5	77.6	75.0	80.5	75.5
CY	77.2	61.8	63.6	47.5	80.0	76.7	73.1	60.1	86.9	84.1	86.5	82.8
LV	62.2	49.0	...	...	79.3	80.3	77.8	65.4	90.7	89.2	82.9	94.4
LT	...	...	...	...	78.7	77.2	79.2	70.6	93.0	92.6	90.1	86.6
LU	67.6	67.4	60.9	50.5	84.6	73.3	64.3	45.1	89.6	85.4	75.2	63.1
HU	50.2	50.3	41.6	20.2	81.1	68.7	67.9	43.8	93.6	72.7	81.7	71.4
MT	51.0	26.4	18.6	...	86.0	70.7	60.8	...	91.9	81.1	70.9	...
NL	66.4	61.5	58.6	43.1	87.6	77.3	78.6	68.9	91.9	87.3	88.1	81.6
AT	71.0	66.9	56.8	43.1	85.7	82.8	74.1	63.6	90.0	85.8	83.8	70.2
PL	37.9	45.0	45.1	35.8	69.1	66.4	63.9	58.1	90.0	84.7	85.9	86.7
PT	71.1	73.9	72.6	59.0	75.5	81.4	85.2	79.1	86.2	90.4	91.2	89.6
RO	55.9	53.1	49.9	42.4	73.7	74.9	72.0	61.5	90.6	92.3	93.4	...
SI	68.3	72.1	73.5	68.4	76.0	82.9	86.3	84.8	90.2	93.0	95.1	95.3
SK	39.5	42.5	40.0	16.9	81.4	70.6	70.1	59.3	92.7	82.2	78.8	64.9
FI	61.1	70.1	70.4	47.8	77.3	77.5	77.3	65.4	90.9	82.1	85.4	72.9
UK	70.5	63.8	57.6	30.8	86.4	76.3	71.7	49.9	93.0	86.8	82.1	72.2

Notes: It should be noted that the analysis is based on a specific LFS database allowing household composition breakdowns. This database does not contain information on DK and SE. - IE: no data available - LT: no data available.

Source: Eurostat, LFS.

Πίνακας 11: Ποσοστά απασχόλησης γυναικών ανά επίπεδο εκπαίδευσης και αριθμό παιδιών, ηλικίας 25 έως 49 ετών, 2006 (%)

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, παρατηρείται μία μικρή πτώση του ποσοστού απασχόλησης στις γυναίκες με την παρουσία ενός ή δυο

παιδιών, και μια μεγαλύτερη πτώση με την παρουσία τριών και περισσότερων παιδιών. Τέλος, σύμφωνα με την Αρατού-Αλίπαντη (2010), αναφορικά με την τρέχουσα εργασιακή κατάσταση σε οικογένειες με παιδιά, διαπιστώνεται μια τάση αύξησης των απασχολούμενων γυναικών ανάμεσα στις οικογένειες με παιδιά μικρής ηλικίας γεγονός που δείχνει την αλλαγή των πρακτικών και την υιοθέτηση σύγχρονων τρόπων ζωής ανάμεσα στα νεώτερα ζευγάρια.

4.3.4 Μονογονεϊκή Οικογένεια με παιδιά

Η συγκεκριμένη μορφή οικογένειας υπήρχε από παλιότερα, καθώς σε αυτόν τον τύπο κατατάσσονταν οι χήρες ή οι χήροι που είχαν ένα ή περισσότερα παιδιά αλλά για οποιοδήποτε λόγο είχαν χάσει τον ή την σύζυγο τους. Βέβαια, τα τελευταία χρόνια έχει επεκταθεί και έχει λάβει αρκετές διαφορετικές μορφές. Πρόκειται για την κυριότερη μετάλλαξη της πυρηνικής οικογένειας. Όπως είναι αναμενόμενο, πάνω από το 90% του συνόλου των μονογονεϊκών οικογενειών με παιδί στην ΕΕ-15 χωρών αποτελείται από γυναίκες, με εξαίρεση την Σουηδία όπου το 26% των μονογονεϊκών οικογενειών αποτελούνταν από άντρες (Lehmann & Wirtz, 2004). Το 2001, σχεδόν το 60% των μονογονεϊκών οικογενειών αποτελούνταν από ένα παιδί, το 1/3 αποτελούνταν από δύο παιδιά και το 10% από τρία παιδιά (Πίνακας 12).

Table 4: 'Single' lone parents by age and sex and number of children, 2001

	BE	DK	DE	EL	ES	FR	IE	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK	EU15
'Single' lone parents by sex (%)																
Male	7	12	4	9	12	12	1*	14	5*	12	5	14	14	26	7	9
Female	93	88	96	91	88	88	99*	86	95*	88	95	86	86	74	93	91
'Single' lone parents by age (%)																
16-24 years	1	2	5	0	0	2	11*	0	0*	1	3	0	5	4	8	3
25-49 years	95	89	89	73	91	81	79*	85	88*	90	87	71	77	82	86	86
50-64 years	4	9	5	23	9	16	9*	15	12*	8	8	22	18	14	8	11
65 years and over	0	1	1	3	0	1	2*	0	0*	1	2	7	0	0	1	1
'Single' lone parents by number of children (%)																
1 child	53	57	71	50	52	60	55*	64	68*	41	66	55	56	56	44	58
2 children	34	38	24	42	31	30	35*	28	31*	45	29	23	31	33	39	31
3+ children	13	5	4	8	17	10	11*	8	1*	14	5	22	12	11	18	11

Source: ECHP UDB, Eurostat, version December 2003

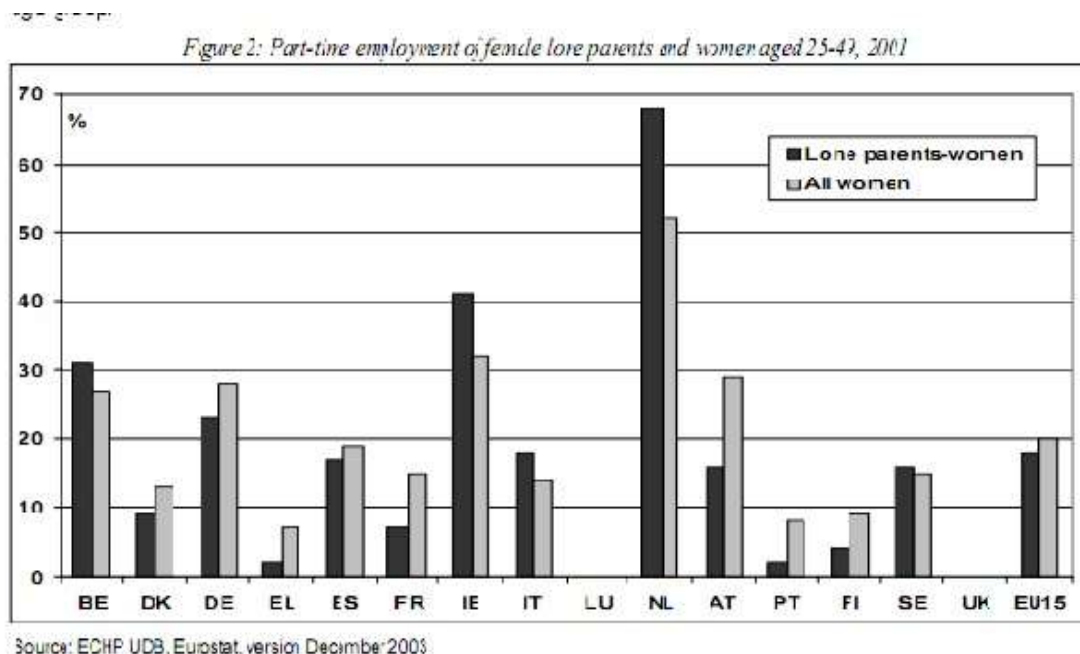
Πίνακας 12: Μονογονεϊκά Νοικοκυριά ανά ηλικία, φύλο και αριθμό παιδιών, 2001

Τα υψηλά ποσοστά διαζυγίων που σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ (2010) διπλασιάστηκαν την περίοδο 1970-1990, με μέσο όρο τα 2,4 διαζύγια ανά 1,000 ανθρώπους, δημιούργησε μια νέα γενιά μονογονεϊκών οικογενειών με πιο σύνηθες τη μητέρα που διαμένει με το ή τα παιδιά της. Επιπλέον και τα χαμηλά ποσοστά γάμου, συνεισέφεραν στην δημιουργία και αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. Ειδικότερα, η διαφοροποίηση όλο και περισσότερων ανθρώπων να αποφεύγουν το γάμο αλλά να επιθυμούν την μητρότητα ή την πατρότητα έδωσε μια άλλη οπτική στη μονογονεϊκή οικογένεια, κάνοντας τη να αποτελεί αυτοσκοπό καθώς με την απαραίτητη συναίνεση, γεννιούνται παιδιά εκτός γάμου, που αναγνωρίζονται από τους δύο γονείς, χωρίς όμως αυτοί να συμβιώνουν. Στην Ελλάδα, βέβαια τα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών είναι τα χαμηλότερα στην Ευρώπη. Ειδικότερα για το έτος 2008, όπως διαφαίνεται και στον παραπάνω Πίνακα 9, η Ελλάδα έχει ποσοστό 1,0, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών με ανήλικο παιδί για την ΕΕ-27 είναι 3,5%.

Το 2001, στην ΕΕ 15, πάνω από το 70% των γονέων σε μονογονεϊκά νοικοκυριά, εργαζότανε, με το 83% του συνόλου να αναφέρει εργασία πλήρους απασχόλησης. Εν αντιθέση, στην Ολλανδία παραπάνω από το 50% των γυναικών σε μονογονεϊκά νοικοκυριά είχε εργασία μερικής απασχόλησης, ενώ στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνονταν σε 7% (Πίνακας 13). Οι διαφορές στα ποσοστά ανά χώρα οφείλονται στο επίπεδο παροχής κρατικής παιδικής φροντίδας, στην

διαθεσιμότητα και στην ευκολία εύρεσης εργασίας μερικής απασχόλησης, στις φορολογικές ελαφρύνσεις και στις πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας κάθε κράτους.

Ποσοστά ημιαπασχόλησης γυναικών

Πίνακας 13: Ποσοστά ημιαπασχόλησης γυναικών σε μονογονεϊκά νοικοκυριά και στον γενικό πληθυσμό, ηλικίας 25-49 (2001)

4.3.5 Η Εκτεταμένη οικογένεια

Περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες γενιές συγγενών που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς καταγωγής, π.χ. από τους δύο ή τον ένα γονέα, τα άγαμα και τα παντρεμένα παιδιά και τους εγγονούς, τους θείους και θείες, τα ξαδέλφια, τους ανιψιούς, τους πεθερούς, και τους άλλους συγγενείς που θεωρούνται μέλη της οικογένειας. Ως εκτεταμένη οικογένεια θεωρείται και η πυκνή επαφή σε καθημερινή βάση και η συγκατοίκηση στην ίδια θέση αλλά σε διαφορετικά σπίτια.

Πρόκειται για κατάλοιπο του αγροτικού – κτηνοτροφικού τρόπου ζωής που κυριάρχησε στη χώρα μας μέχρι και τον 20^ο αιώνα. Οι δεσμοί που δημιουργούνται σε αυτό τον τύπο οικογένειας είναι ισχυροί και πέρα από την οικονομική λειτουργία

τους, υποχρεώνουν το κάθε μέλος να ακολουθεί πολύ συγκεκριμένους κοινωνικούς κανόνες που σχετίζονται με συναισθηματικού τύπου δεσμεύσεις όπως η τιμή και η αποκατάσταση της, η προσβολή και η αντιμετώπιση αυτής. Λειτουργεί με έντονο συμβολισμό και αποδέχεται ως αρχηγό τον γηραιότερο ή γενικότερα έναν αρχηγό που αποφασίζει αντί για τα μέλη της οικογένειας. Αυτός ο τύπος συναντάται εξαιρετικά σπάνια στις Σκανδιναβικές χώρες και τις χώρες της Βορειοδυτικής Ευρώπης, αλλά είναι πολύ πιο συνηθισμένο στην Νότια Ευρώπη και στα νέα κράτη μέλη (Πίνακας 10). Στην Ελλάδα, το 3,9% των νοικοκυριών, ανήκουν στην εκτεταμένη μορφή οικογένειας και σύμφωνα με μετρήσεις του 2007, το 6,5% των παιδιών μεγαλώνει σε μια τέτοιας μορφή οικογένεια (Πίνακας 14).

Ποσοστά παιδιών ανά τύπο νοικοκυριού σε επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, 2007

Table 1.1. Distribution of children^a by household type, selected OECD countries, 2007

	Percentage of children living with:				Total	% of children in multigenerational households
	0 parents	1 parent	2 cohabiting parents	2 married parents		
Australia	2.6	16.8	81.0		100	...
Austria	2.2	14.3	7.4	76.1	100	7.5
Belgium	2.5	16.2	13.7	67.7	100	2.2
Canada	0.0	22.1	11.0	66.9	100	...
Czech Republic	0.6	14.9	8.2	76.3	100	7.7
Denmark	1.5	17.9	15.1	65.6	100	0.4
Estonia	1.9	21.8	23.9	52.5	100	12.0
Finland	0.9	14.4	15.8	68.9	100	0.6
France	0.9	13.5	21.0	64.5	100	1.8
Germany	1.3	15.0	5.5	78.2	100	0.9
Greece	1.2	5.3	1.2	92.3	100	6.5
Hungary	0.8	15.4	9.9	73.9	100	11.6
Ireland	1.9	24.3	5.9	67.9	100	4.5
Italy	0.8	10.2	5.2	83.9	100	5.0
Japan	0.0	12.3	87.7		100	...
Luxembourg	0.3	10.2	6.9	82.6	100	2.8
Netherlands	0.3	11.1	13.1	75.5	100	0.3
New Zealand	0.0	23.7	76.3		100	...
Poland	0.8	11.0	9.2	79.0	100	22.0
Portugal	2.9	11.9	9.7	75.5	100	11.6
Slovak Republic	1.1	10.6	3.7	84.7	100	17.6
Slovenia	0.6	10.4	19.5	69.4	100	13.7
Spain	1.2	7.2	7.9	83.7	100	5.8
Sweden	1.3	17.6	30.5	50.6	100	0.3
Switzerland	0.1	15.2	84.7		100	...
United Kingdom	1.4	21.5	12.6	64.5	100	3.4
United States	3.5	25.8	2.9	67.8	100	...
OECD27 average	1.3	14.9	11.3	72.5	100	6.6

Πίνακας 14: Ποσοστά παιδιών (ανήλικων <18) ανά τύπο νοικοκυριού σε επιλεγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, 2007

4.3.6 Η Ανασυγκροτημένη Οικογένεια

Πρόκειται για μια μορφή πυρηνικής οικογένειας και προκύπτει, είτε από την ένωση δύο μονογονεϊκών οικογενειών, είτε από τη σχέση μεταξύ ενός διαζευγμένου ή χήρου γονέα και ενός ανθρώπου που ζει μόνος του σε δικό του νοικοκυριό. Στη νέα οικογένεια μπορεί να ενώνονται κάτω από την ίδια στέγη τα παιδιά και των δύο γονέων και ουσιαστικά ανάμεσα στα μέλη δεν υπάρχει,

απόλυτα, η βιολογική σχέση. Το ποσοστό της ανασυγκροτημένης οικογένειας είναι άνω του μέσου όρου στο Βέλγιο, τον Καναδάς, την Τσεχική Δημοκρατία, την Εσθονία, την Γαλλία, τις Σκανδιναβικές χώρες, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες ενώ συναντάται σπάνια στην Ελλάδα, την Ιταλία, την Πολωνία, τη Σλοβενία, την Ισπανία και την Τουρκία, όπου λιγότερο από το 5% των παιδιών ζουν σε τέτοια νοικοκυριά (OECD, 2011).

Στις περισσότερες υπό εξέταση χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο θεσμός της οικογένειας φάνηκε πως αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα έναντι άλλων αξιών, σύμφωνα με τον Abela (2003). Στις περισσότερες χώρες περισσότερο από το 80% των ερωτώμενων θεωρεί την οικογένεια πολύ σημαντική στην ζωή του ατόμου. Φαίνεται λοιπόν, πως η σημασία της οικογένειας ενώνει τους πολίτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανεξάρτητα από την παρατηρούμενη ποικιλομορφία στην οργάνωση της οικογενειακής τους ζωής.

5. Οικογενειακές και (Κοινωνικές) Πολιτικές

Προτείνεται ο διαχωρισμός μεταξύ των οικογενειακών και των δημογραφικών πολιτικών (Barbier, 1995; Hantrais and Letablier, 1996, όπως αναφέρεται στην Περιστερά, 2010) αλλά συχνά είναι δύσκολο να οριστεί διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους. Από την μία πλευρά, οι στόχοι των οικογενειακών πολιτικών σχετίζονται με την ανακατανομή του οικονομικού πλούτου έχοντας ως στόχο την μείωση των διαφορών στο βιοτικό επίπεδο των νοικοκυριών με ή χωρίς παιδιά, ενώ οι δημογραφικές πολιτικές έχουν ως απώτερο στόχο την αλλαγή της δομής και του μεγέθους της οικογένειας και χωρίζονται σε «ρητές» και «εν δυνάμει».

Στην Ελλάδα, οι μέχρι τώρα υπάρχουσες πολιτικές, είναι συνήθως κοινωνικές πολιτικές και πολιτικές για την οικογένεια που μπορούν να έχουν κάποια επιρροή στις δημογραφικές μεταβλητές και κυρίως τη γεννητικότητα, όμως είναι γεγονός πως δεν υπάρχουν πολιτικές που να στοχεύουν αποκλειστικά στην αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων (Περιστερά, 2010).

Σύμφωνα με τους Kamerman et al (2003), εξαιτίας των χαμηλών ποσοστών παιδιών ανά γυναίκα, λαμβάνονται πολιτικές ενίσχυσης της χαμηλής γονιμότητας, οι οποίες διαφέρουν από χώρα σε χώρα αλλά κοινός τους στόχος είναι η συμφιλίωση της γυναικείας εργασίας με την οικογένεια.

Έτσι, σύμφωνα με τους Kamerman et al (2003), πέρα από τα οικογενειακά επιδόματα τα οποία αναφέρονται στην ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος και εκτός από τις φορολογικές διευκολύνσεις που υπάρχουν ανάλογα με τον αριθμό των τέκνων κάθε οικογένειας, οι πολιτικές που μπορούν να κάνουν τη διαφορά είναι οι παρακάτω: Οι πολιτικές που προωθούν την απασχόληση στις γυναίκες μέσω της επιμήκυνσης της αδείας μητρότητας και μέσω της προώθησης τόσο της μερικής απασχόλησης αλλά και της ελαστικότητας των ωραρίων των γυναικών (ή και των γονέων), οι πολιτικές που προωθούν την εκπαίδευση και φροντίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας, μέσω της δημιουργίας βρεφονηπιακών σταθμών και της

καθιέρωσης ολοήμερου σχολείου, οι πολιτικές που αποσκοπούν στην πρόληψη της εφηβικής εγκυμοσύνης και τέλος οι πολιτικές που στηρίζουν τον καταμερισμό των ευθυνών μεταξύ των γονέων. Ο καταμερισμός των ευθυνών αυτών, μπορεί εν μέρει να επιτευχθεί με την ενθάρρυνση των αντρών να λαμβάνουν και να κάνουν χρήση της άδειας πατρότητας, ώστε να ενιχύουν τους δεσμούς τους με την οικογένεια. Η επιτυχία ή μη αυτών των πολιτικών, εξαρτάται από την διάρκεια καθώς και από την συνέπεια εφαρμογής τους από το κράτος. Βέβαια, οι κοινωνικές πολιτικές επηρεάζονται έντονα από τους κουλτούρες που τις περιβάλλουν.

Το έτος 2005, το 33% των γυναικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση είχε μερική απασχόληση σε σύγκριση με το αντίστοιχο 7% των αντρών (Πίνακας 15). Το υψηλό ποσοστό μεταξύ των γυναικών σε σύγκριση με τους άντρες φανερώνει πως οι γυναίκες είναι αυτές που κυρίως προσαρμόζουν τα πρότυπα απασχόλησης και σταδιοδρομίας για τις ανάγκες της οικογενειακής ζωής.

Ποσοστά εργαζόμενων γυναικών (ημιαπασχόληση)

Table 4.5 Share of part-time work 2004-2005 (in %)

	Women	Men
BE	41	7
CZ	8	2
DK	33	13
DE	44	8
EE	10	5
EL	9	2
ES	25	5
FR	31	6
IE	32	6
IT	26	5
CY	14	5
LV	12	8
LT	9	5
LU	38	3
HU	6	3
MT	19	5
NL	75	23
AT	39	6
PL	14	8
PT	17	7
SI	11	7
SK	4	1
FI	19	9
SE	40	12
UK	43	11
EU-25	33	7

Source: Eurostat Labour Force Survey.

Πίνακας 15: Ποσοστό εργαζόμενων γυναικών και αντρών με ημιαπασχόληση, για το έτος 2004-2005, στην Ευρώπη

Επιπροσθέτως, στοιχεία έρευνας (Πίνακας 16) δείχνουν πως οι γυναίκες ξοδεύουν πολύ περισσότερο χρόνο για τις δουλειές του νοικοκυριού από ό,τι οι άντρες και πως έχουν λιγότερο ελεύθερο χρόνο. Οι διαφορές αυτές τείνουν να είναι εντονότερες στις χώρες της Νοτίου και Ανατολικής Ευρώπης (European Commission, 2007).

Κατανομή καθημερινού χρόνου για γυναίκες και άντρες

Table 4.7 and 4.8 Allocation of daily time for women and men aged 20 to 74 in Europe

	Hours and minutes per day															
	Women															
	BE	DE	EE	ES	FR	IT	LV	LT	HU	PL	SI	FI	SE	UK	NO	
Gainful work, study	2:07	2:05	2:33	2:26	2:31	2:06	3:41	3:41	2:32	2:29	2:59	2:49	3:12	2:33	2:53	
Domestic work	4:32	4:11	5:02	4:55	4:30	5:20	3:56	4:29	4:58	4:45	4:58	3:56	3:42	4:15	3:47	
Travel	1:19	1:18	1:06	1:05	0:54	1:14	1:20	1:04	0:51	1:06	1:02	1:07	1:23	1:25	1:11	
Sleep	8:29	8:19	8:35	8:32	8:55	8:19	8:44	8:35	8:42	8:35	8:24	8:32	8:11	8:27	8:10	
Meals, personal care	2:43	2:43	2:08	2:33	3:02	2:53	2:10	2:22	2:19	2:29	2:08	2:06	2:28	2:16	2:08	
Free time	4:50	5:24	4:36	4:29	4:08	4:08	4:09	3:49	4:38	4:36	4:29	5:30	5:04	5:04	5:51	
Total	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	
	Hours and minutes per day															
	Men															
	BE	DE	EE	ES	FR	IT	LV	LT	HU	PL	SI	FI	SE	UK	NO	
Gainful work, study	3:30	3:35	3:40	4:39	4:03	4:26	5:09	4:55	3:46	4:15	4:07	4:01	4:25	4:18	4:16	
Domestic work	2:38	2:21	2:48	1:37	2:22	1:35	1:50	2:09	2:40	2:22	2:40	2:16	2:29	2:18	2:22	
Travel	1:35	1:27	1:17	1:16	1:03	1:35	1:28	1:13	1:03	1:13	1:09	1:12	1:30	1:30	1:20	
Sleep	8:15	8:12	8:32	8:36	8:45	8:17	8:35	8:28	8:31	8:21	8:17	8:22	8:01	8:18	7:57	
Meals, personal care	2:40	2:33	2:15	2:35	3:01	2:59	2:10	2:25	2:31	2:23	2:13	2:01	2:11	2:04	2:02	
Free time	5:22	5:52	5:28	5:17	4:46	5:08	4:48	4:50	5:29	5:25	5:34	6:08	5:24	5:32	6:03	
Total	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	

Source: Eurostat - National Time Use Surveys conducted between 1998 and 2004 by national statistical agencies and research institutes.

Notes: Unspecified time use is included in 'Free time'.

FR: In France, long periods spent on rest were coded as 'Sleep' and in the other countries as 'Rest', included here in 'Free time'.

NO: encouraged reporting conversation as a main activity by diary instruction (coded as 'Socialising', which is part of 'Free time').

National data were rounded, which may result in small discrepancies.

Πίνακας 16: Κατανομή ελεύθερου χρόνου για γυναίκες και άντρες ηλικίας 20 έως 74, στην Ευρώπη

Όπως αναφέρεται από την European Commission (2007) έρευνα του Dublin Foundation's Working Conditions Survey, έδειξε πως οι γυναίκες με μειωμένο ωράριο εργασίας εργάζονται περισσότερες ώρες από τους άντρες με πλήρους απασχόλησης δουλειά καθώς στις ώρες αυτές καταμετρήθηκαν και οι ώρες της μη αμειβόμενης εργασίας.

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι οι πολιτικές για τη στήριξη των οικογενειών και για όσους θα ήθελαν να ξεκινήσουν την δημιουργία οικογένειας, η προώθηση της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων, η αύξηση του ποσοστού της γυναικείας απασχόλησης, έχουν σημασία και με τον τρόπο αυτό μπορούν να αυξήσουν τα ποσοστά γονιμότητας.

Μεθοδολογία Έρευνας

6.1. Σκοπος έρευνας- Ερευνητικά ερωτήματα

Συγκεκριμένα σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εξέταση και κατανόηση των εξής ζητημάτων, τα οποία προκύπτουν από όσα αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν παραπάνω, στο θεωρητικό μέρος.

- ➔ Διερεύνηση των μεταβολών που υπάρχουν στην δομή και την λειτουργία της οικογένειας στην Ελλάδα
- ➔ Διερεύνηση των αντιλήψεων και των προτεραιοτήτων των οικογενειών όσον αφορά την γονιμότητα
- ➔ Διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων σχετικά με τον ρόλο της γυναίκας-μητέρας στο σπίτι
- ➔ Ποια είναι η αντίληψη που επικρατεί σχετικά με την ύπαρξη ή μη ίσου ελεύθερου χρόνου σε γυναίκες και άντρες, μέσα στην οικογένεια

6.2. Συμμετέχοντες

Συνολικά βρέθηκαν εννέα οικογένειες με κριτήριο την διαθεσιμότητά τους και την προθυμία τους να αφιερώσουν χρόνο στην ερευνήτρια. Όλες οι οικογένειες κατοικούσαν στο αστικό συγκρότημα Αθηνών-Πειραιώς την στιγμή της συνέντευξης, και έχουν παιδιά. Σκοπός ήταν να επιλεγούν κυρίως νεαροί γονείς με παιδιά μικρής ηλικίας, ούτως ώστε να βρίσκονται στην φάση όπου ξεκινούν να φτιάχνουν την οικογένειά τους, αλλά περιλήφθηκαν και περιπτώσεις γονέων μεγαλύτερων παιδιών στο δείγμα λόγω διαθεσιμότητας.

Από τις εννέα οικογένειες του δείγματος, οι πέντε είναι πυρηνικές με από ένα έως τρία παιδιά, οι δύο μονογονεϊκές και οι άλλες δύο εκτεταμένες. Οι συμμετέχοντες έδωσαν την συγκατάθεσή τους για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, αφού ενημερώθηκαν για το τι θα περιέχουν τα ερωτήματα εκ των προτέρων. Τα πραγματικά τους μικρά ονόματα χρησιμοποιούνται αλλά τα επίθετά τους και τα προσωπικά τους στοιχεία, πέρα από όσα ζητάει το ερωτηματολόγιο παραμένουν απόρρητα. Οι προσωπικές πληροφορίες που αναφέρθηκαν από τους συμμετέχοντες και δεν είναι απαραίτητες για την έρευνα (π.χ. οι περιοχές κατοικίας

ή οι εργοδότες των συμμετεχόντων) παραλήφθηκαν από την δακτυλογραφημένη μορφή των συνεντεύξεων.

Στις περιπτώσεις όπου υπήρχαν δύο γονείς τότε και οι δύο μαζί συμμετείχαν και συνεισέφεραν στην συνέντευξη, καθώς οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες ήταν απρόθυμοι να αφιερώσουν ακόμη παραπάνω χρόνο απαντώντας ξεχωριστά. Στις περιπτώσεις που υπήρχε ένας γονέας τότε συμμετείχε απλά ο ένας. Τα παιδιά ή τα επιπλέον μέλη των εκτεταμένων οικογενειών δεν συμμετείχαν στην συνέντευξη.

6.3. Ερευνητικά Εργαλεία

Η έρευνα διεξήχθη με τον οδηγό συνεντεύξεων που σχεδιάστηκε ειδικά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας. Για την συλλογή δεδομένων που ήταν αποτέλεσμα πρωτογενούς έρευνας, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της συνέντευξης, ως καταλληλότερο εργαλείο. Συγκεκριμένα, η δομημένη συνέντευξη. Με τον όρο αυτό εννοούμε τη συνέντευξη εκείνη όπου ο ερωτώμενος προτρέπει στο να απαντήσει σε μια σειρά ερωτήσεων που ο αριθμός, η σειρά και το περιεχόμενο προκαθορίζεται από το έντυπο της συνέντευξης. Οι απαντήσεις καταγράφονται είτε λέξη προς λέξη είτε κωδικοποιημένες. (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2010.)

Ο οδηγός είναι επίσης διαθέσιμος στο Παράρτημα 1. Ο οδηγός απαρτίζεται από 19 ερωτήσεις. Οι επτά ερωτήσεις, όσες είναι κυρίως δημογραφικού χαρακτήρα (ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, αριθμός παιδιών κλπ.) είναι κλειστού τύπου. Οι υπόλοιπες δώδεκα είναι ανοιχτού τύπου, αν και κάποιες από αυτές είναι προαιρετικές, χρήζοντας απάντησης μόνο εφόσον είναι ταιριαστό στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Οι ερωτήσεις διαμορφώθηκαν με βάση την βιβλιογραφία και τα θέματα που καλύφθηκαν στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, παραπάνω. Οι ερωτήσεις είναι απλές και κατανοητές, σχεδιασμένες έτσι ώστε να μπορούν να απαντηθούν εύκολα και χωρίς μεγάλη καθυστέρηση από τους συμμετέχοντες, και χωρίς να τους αποθαρρύνουν από το να βοηθήσουν στην έρευνα. Προέκυψαν απευθείας από τα κυρίως ζητήματα και ερωτήματα που εξετάστηκαν στο θεωρητικό μέρος, όπως το πώς μοιράζονται οι υποχρεώσεις, το αν επιμένουν οι παραδοσιακοί ρόλοι του «άντρα-εργαζομένου» και της «γυναίκας-νοικοκυράς», τις προτεραιότητες της

οικογένειας, την παρουσία άλλων ατόμων στην οικογένεια, και τον αντίκτυπο που μπορεί να έχουν οι οικονομικοί περιορισμοί (και ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης ειδικότερα) επάνω στα σχέδια της οικογένειας.

6.4. Διαδικασία

Αφού επιλέχθηκαν οι συμμετέχοντες με βάση τα κριτήρια και τους περιορισμούς που περιγράφηκαν παραπάνω, η ερευνήτρια κανόνισε τις επιμέρους συναντήσεις με την κάθε οικογένεια για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Στην αρχική τηλεφωνική συνεννόηση για την διευθέτηση των συναντήσεων με τους συμμετέχοντες, η διαδικασία των συνεντεύξεων οργανώθηκε λαμβάνοντας υπ' όψιν δύο πάγια αιτήματα της πλειοψηφίας των οικογενειών. Αφενός οι συνεντεύξεις προγραμματίστηκαν στους χώρους των συμμετεχόντων κατόπιν δικής τους παράκλησης, ούτως ώστε να δαπανήσουν όσο γίνεται λιγότερο χρόνο. Η συνέντευξη στον χώρο κατοικίας προσέδωσε στην έρευνα και ένα χαρακτήρα παρατήρησης συμπεριφορών και σχέσεων στο φυσικό περιβάλλον των συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία. Αφετέρου, λόγω ηθικών αντιρρήσεων αρκετών εκ των συμμετεχόντων να ηχογραφηθούν τα λεγόμενά τους, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της γραπτής καταγραφής από την ερευνήτρια.

Οι συνεντεύξεις έγιναν από την ερευνήτρια εντός του Ιουλίου και του Αυγούστου του 2014. Η ερευνήτρια συνάντησε κάθε μία από τις συμμετέχουσες οικογένειες σε χώρο την επιλογής τους, ο οποίος στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν ο χώρος κατοικίας τους. Ο γονέας ή οι γονείς συναντήθηκαν κατ' ιδίαν σε ένα ήσυχο δωμάτιο. Η ερευνήτρια περιέγραψε την διαδικασία και τους στόχους της μελέτης στους συμμετέχοντες πριν την συνέντευξη, εξηγώντας τυχόν ηθικά ζητήματα, διαβεβαιώνοντάς τους για το απόρρητο, και ζητώντας την προφορική συγκατάθεσή τους για την εκκίνηση της συνέντευξης. Οι οδηγίες που έπρεπε να δοθούν στους συμμετέχοντες πριν την συνέντευξη και οι απαραίτητες ηθικές πληροφορίες που έπρεπε να διαβαστούν σε αυτούς σημειώθηκαν στην αρχή του οδηγού συνέντευξης και είναι διαθέσιμες στο Παράρτημα 1.

Περιορισμοί αναφορικά με το κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο, την οικονομική και επαγγελματική κατάσταση, δεν υπήρξαν, ζητήθηκε όμως από τους

συνεντευξιαζόμενους να δώσουν πληροφορίες σχετικά με αυτά τα ζητήματα, καθώς για την όποια εξαγωγή αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων θεωρείται χρήσιμο να μελετηθούν οι πληροφορίες αυτές και το πώς αυτές οι πληροφορίες επηρεάζουν ιδιαιτερότητες και διαφορές πάνω στα πεδία αυτά/διαμορφώνουν τις απαντήσεις που δόθηκαν.

Οι απαντήσεις καταγράφηκαν επιτόπου από την ερευνήτρια και δακτυλογραφήθηκαν στην συνέχεια με πιο καθαρή μορφή, κρατώντας τις ουσιαστικές πληροφορίες για κάθε απάντηση και παραλείποντας παύσεις, κενά και περιττά σχόλια τα οποία δεν εξυπηρετούσαν στην συγκεκριμένη έρευνα. Οι πλήρεις, δακτυλογραφημένες απαντήσεις όλων των συμμετεχουσών οικογενειών είναι διαθέσιμες στο Παράρτημα 1, στο τέλος της παρούσας εργασίας.

Η επιλογή της ποιοτικής έρευνας για την διερεύνηση των συγκεκριμένων ερωτημάτων με την χρήση της συνέντευξης ως εργαλείο κρίθηκε η καταλληλότερη και η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση περιεχομένου (Content Analysis). Η ανάλυση περιεχομένου, όπως ορίζεται και περιγράφεται στα εγχειρίδια μεθοδολογίας κοινωνιολογικών ερευνών (Ιωσηφίδης, 2008), είναι «ένα σύνολο από τεχνικές, που χρησιμοποιούνται για την αναζήτηση και επισήμανση μηνυμάτων, θεμάτων, νοημάτων ή εννοιών, που εμπεριέχονται στα διάφορα μέσα επικοινωνίας, όπως γραπτά κείμενα, προφορικό λόγο, διαφημίσεις, με απώτερο στόχο την ερμηνεία τους».

Η χρήση της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου υπαγορεύθηκε τόσο από το ίδιο το υλικό όσο και από το στόχο της συγκεκριμένης έρευνας. Από τη στιγμή που το υλικό της έρευνας απαρτίζεται από συνεντεύξεις-κείμενα, η χρήση αυτής της τεχνικής αποτελεί την πλέον κατάλληλη επιλογή, με βάση τις δυνατότητες εφαρμογής της.

Οι απαντήσεις της κάθε οικογένειας στα ερωτήματα που αφορούν τα καίρια ζητήματα της έρευνας θα αναλυθούν εις βάθος, επιτρέποντας την διερεύνηση σημαντικών τάσεων και την άντληση κεντρικών συμπερασμάτων.

7. Ανάλυση Αποτελεσμάτων

7.1. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Όπως αναφέρθηκε, το δείγμα της παρούσας μελέτης είναι μικρό, όπως αρμόζει σε έρευνα ποιοτικού χαρακτήρα, και επιλέχθηκε με πρακτικά και όχι αντιπροσωπευτικά κριτήρια. Επομένως, το δείγμα δεν είναι απαραίτητα αντιπροσωπευτικό του γενικότερου πληθυσμού και δεν μπορεί να δώσει στατιστικά στοιχεία, αλλά μπορεί να δώσει χρήσιμα συμπεράσματα όσον αφορά την τάση γονιμότητας και τα ζητήματα που αποτελούν συχνά πρόβλημα στις ελληνικές αστικές οικογένειες.

Συνεπώς, σε αυτή την ενότητα θα δοθεί μία περιγραφή των εννέα οικογενειών που συμμετείχαν στην έρευνα και των χαρακτηριστικών τους, προκειμένου να δοθεί ένα προφίλ των συμμετεχόντων, οι απαντήσεις τον οποίων θα αναλυθούν με μεθόδους ποιοτικής έρευνας στο επόμενο κεφάλαιο. Η περιγραφή των χαρακτηριστικών θα γίνει ανά ερώτηση, όπως είναι διατυπωμένες στον οδηγό συνεντεύξεων.

1. Ηλικία

Ο μέσος όρος της ηλικίας των συμμετεχόντων ήταν τα 35,7 έτη, αν και η διάμεσος είναι τα 33 έτη. Συνολικά πρόκειται για ένα σύνολο νεαρών γονέων, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι μεταξύ 30 και 35 ετών.

2. Οικογενειακή κατάσταση

Από τις εννέα οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα οι περισσότερες (οι έξι) ήταν παντρεμένα ζευγάρια, ενώ υπήρχαν δύο χωρισμένες μητέρες που ζούσαν με τα παιδιά τους και μία ανύπαντρη μητέρα που ζούσε με την δική της οικογένεια.

Ωστόσο, όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα 2, εάν υπολογιστεί ο τύπος των οικογενειών φαίνεται ότι από τις εννέα οικογένειες υπήρχαν πέντε πυρηνικές, δύο μονογονεϊκές και δύο εκτεταμένες, καθώς ένα από τα παντρεμένα ζευγάρια που αναφέρθηκαν παραπάνω ζούσε μαζί με τους γονείς της συζύγου.

3. «Σχεδιάζεις να παντρευτείς στο μέλλον;»

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι περισσότερες οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα αποτελούντο από παντρεμένα ζευγάρια. Όσον αφορά τις περιπτώσεις ανύπαντρων ή χωρισμένων μητέρων, η μία, που είναι και μεγαλύτερης ηλικίας, αποκλείει την προοπτική του γάμου εντελώς, ενώ οι άλλες δύο το σκέφτονται, χωρίς όμως να το θεωρούν προτεραιότητα.

4. «Έχεις παιδιά; Αν ναι πόσα;»

Όπως αναφέρθηκε ήδη όλες οι οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν παιδιά. Τα 1,5 παιδιά ήταν ο μέσος όρος, καθώς οι περισσότερες οικογένειες (πέντε) είχαν ένα παιδί, οι τρεις είχαν δύο παιδιά και μόνο μία οικογένεια είχε τρία παιδιά.

5. Ηλικία και φύλο των παιδιών

Συνολικά, οι εννέα οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν 14 παιδιά. Τα περισσότερα ήταν αγόρια (οκτώ). Η μέση ηλικία των παιδιών ήταν τα 6,8 έτη, αλλά η διάμεσος των ηλικιών των παιδιών ήταν τα 3,5 έτη. Τα περισσότερα παιδιά των συμμετεχόντων ήταν πολύ μικρής ηλικίας, με μόνο δύο από αυτά στην να βρίσκονται στην εφηβεία και να έχει ενηλικιωθεί.

6. «Σκοπεύεις να επεκτείνεις την οικογένειά σου;»

Σε γενικές γραμμές, μόνο οι δύο οικογένειες από τις εννέα είχαν μία ξεκάθαρη δηλωμένη πρόθεση να αποκτήσουν κι άλλο παιδί. Μία οικογένεια ήταν

επιφυλακτική και θα ήθελε να αποκτήσουν άλλο παιδί μόνο σε περίπτωση που υπήρχε κάποια βελτίωση στα οικονομικά της. Οι περισσότερες συμμετέχουσες οικογένειες δεν είχαν πρόθεση για απόκτηση κι άλλου παιδιού, είτε λόγω οικονομικών δυσκολιών είτε επειδή θεωρούσαν ότι το συγκεκριμένο κεφάλαιο της ζωής τους είχε κλείσει.

7. «Σκοπεύεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι;»

Η συγκεκριμένη ερώτηση δεν αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς μόνο μία από τις οικογένειες του δείγματος είχε δηλώσει την πρόθεση να αποκτήσει και άλλα παιδιά και δεν είχε ήδη αγόρι. Σε αυτή την περίπτωση η απόκτηση αγοριού δεν φάνηκε να είναι ιδιαίτερο κίνητρο καθώς οι συγκεκριμένοι γονείς ήθελαν να επεκτείνουν την οικογένειά τους ούτως ή άλλως.

8. «Ποιοι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά ως τώρα;»

Η συγκεκριμένη ερώτηση ήταν περιττή καθώς όλες οι οικογένειες που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν τουλάχιστον ένα παιδί.

9. Επίπεδο σπουδών

Οι γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα προέρχονταν από όλα τα διαφορετικά επίπεδα σπουδών. Η πολυπληθέστερη κατηγορία ήταν οι απόφοιτοι ΑΕΙ (τέσσερα άτομα) και μετά οι απόφοιτοι λυκείου (τρία άτομα), ενώ υπήρχαν δύο απόφοιτοι ΤΕΕ, απόφοιτοι ΤΕΙ, κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων και κάτοχοι διδακτορικών τίτλων.

10. Επάγγελμα

Οι πλειοψηφία των γονέων που συμμετείχαν στην έρευνα (οι εννέα από τους 15) εργάζονταν την περίοδο που διεξήχθησαν οι συνεντεύξεις. Από τους υπόλοιπους, με βάση τις απαντήσεις τους, οι τρεις θεωρήθηκαν ως προσωρινά

άνεργοι, κατάσταση που αντιστοιχούσε κυρίως σε μητέρες που αναγκάστηκαν να σταματήσουν τις δουλειές τους για να αφιερώσουν χρόνο στην οικογένεια και την ανατροφή νεαρών παιδιών. Άλλοι τρεις θεωρήθηκαν ως μόνιμα άνεργοι, με κύριο λόγο τις οικονομικές συνθήκες και την ανάγκη να αφιερώσουν χρόνο στην οικογένεια και την ανατροφή των παιδιών.

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι οι πατέρες ήταν σε κάθε περίπτωση εργαζόμενοι, γεγονός που φαίνεται ως προϋπόθεση για την συντήρηση της οικογένειας. Στην μία περίπτωση όπου ο πατέρας δεν είχε μόνιμη και σταθερή εργασία η οικογένεια ήταν εκτεταμένη, καθώς το ζευγάρι έμενε με τους γονείς της μητέρας για να αντεπεξέλθει στα έξοδά του.

11. «Σχετίζεται το επάγγελμα με τις σπουδές;»

Στις μισές περίπου περιπτώσεις των γονέων που εργάζονταν την περίοδο διεξαγωγής των συνεντεύξεων ή είχαν εργαστεί στο πρόσφατο παρελθόν το επάγγελμά τους φαίνεται να είχε κάποια σύνδεση με το αντικείμενο των σπουδών τους, αλλά στις άλλες μισές περιπτώσεις τα άτομα δεν είχαν καταφέρει να βρουν εργασία επάνω στο αντικείμενό της ή δεν είχαν συμμετάσχει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, συνεπώς ασχολούνταν με κάποιο αντικείμενο που δεν είχαν σπουδάσει ή το οποίο δεν απαιτούσε ανώτερες σπουδές.

12. Ετήσιο εισόδημα

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των ίδιων των συμμετεχόντων, το ετήσιο εισόδημα των οικογενειών χαρακτηριζόταν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ως χαμηλό (τέσσερις από τις εννέα οικογένειες) ή ως μεσαίο (τέσσερις από τις εννέα οικογένειες). Μόνο μία οικογένεια χαρακτήρισε το εισόδημά της ως υψηλό. Ωστόσο, μια που πρόκειται για δηλώσεις που έγιναν από τους ίδιους τους συμμετέχοντες και δεν βασίζονται σε πραγματικά ποσά, ενδέχεται να είναι υποκειμενικές και πιθανόν να αποφεύγεται η αρνητική χροιά που έχουν οι χαρακτηρισμοί του «χαμηλού» και «υψηλού» εισοδήματος υπό τις παρούσες συνθήκες.

13. «Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;»

Η ερώτηση εξέταζε εάν ο γονέας ή οι γονείς έμεναν μαζί με κάποιον ή κάποιους από τους δικούς τους γονείς. Κάτι τέτοιο ίσχυε μόνο σε δύο περιπτώσεις από τις εννέα συνολικά οικογένειες, οι οποίες και θεωρήθηκαν ως εκτεταμένες οικογένειες γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο. Η μία περίπτωση ήταν ένα παντρεμένο ζευγάρι που μένει με τους γονείς της συζύγου ενώ η δεύτερη περίπτωση ήταν μία ανύπαντρη μητέρα η οποία μένει με την μητέρα της και την γιαγιά της.

14. «Αν ναι, πώς προέκυψε αυτή η συμβίωση;»

Στις δύο περιπτώσεις των εκτεταμένων οικογενειών η συμβίωση φαίνεται να προέκυψε λόγω οικονομικών δυσκολιών σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό κομμάτι, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο στην Ελλάδα της κρίσης. Στην μία περίπτωση, η ανύπαντρη μητέρα έπρεπε να παραμείνει στο πατρικό της διότι δεν μπορούσε να συντηρήσει τον εαυτό της και την κόρη της με προσωρινές δουλειές, ενώ στην δεύτερη περίπτωση το παντρεμένο ζευγάρι χρειάστηκε να μετακομίσει με τους γονείς της συζύγου καθώς το εισόδημα του πατέρα δεν επαρκούσε για τις ανάγκες της οικογένειας μετά την γέννηση των παιδιών τους.

15. «Κατά την γνώμη σου ποιος έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο;»

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι συμμετέχοντες γονείς θεωρούσαν ότι κανείς από τους δύο δεν έχει επαρκή ελεύθερο χρόνο, καθώς το τυπικό τους πρόγραμμα καταλαμβάνονταν από επαγγελματικές υποχρεώσεις, δουλειές του σπιτιού και την φροντίδα των παιδιών. Συνήθως οι γονείς θεωρούσαν ότι οι γυναίκες έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τους άντρες.

16. «Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;»

Οι απαντήσεις των περισσότερων συμμετεχόντων ανέφεραν τυπικές υποχρεώσεις της καθημερινότητας ενός νοικοκυριού όπως την καθαριότητα, το μαγείρεμα, τις εξωτερικές δουλειές (π.χ. πληρωμή λογαριασμών, ψώνια κ.α.) καθώς και την φροντίδα, ανατροφή και ψυχαγωγία των παιδιών, ιδιαίτερα εάν αυτά βρίσκονται σε προσχολική ηλικία, όπως ίσχυε στις περισσότερες περιπτώσεις οικογενειών.

17. «Πώς διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού;»

Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις τα καθήκοντα του νοικοκυριού έπεφταν κυρίως στις γυναίκες, πράγμα το οποίο δικαιολογείτο από το γεγονός ότι αυτές είχαν συνήθως περισσότερο ελεύθερο χρόνο από τους άντρες. Ωστόσο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, οι άντρες συνεισέφεραν σημαντικά στα καθήκοντα του νοικοκυριού και την φροντίδα των παιδιών στις περισσότερες περιπτώσεις, ιδιαίτερα τις ημέρες που ο ελεύθερος χρόνος τους επέτρεπε κάτι τέτοιο.

18. «Ποια είναι τα σχέδιά σας για το μέλλον;»

Η απόλυτη προτεραιότητα που εμφανίζεται με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο στις απαντήσεις όλων των συμμετεχουσών οικογενειών είναι η εξασφάλιση μιας αξιοπρεπούς ποιότητας ζωής για τους ίδιους και τα παιδιά τους. Στις περιπτώσεις των οικογενειών που δεν έχουν μεγάλη οικονομική άνεση αυτό παίρνει κυρίως την μορφή αναγκών και σχεδίων που αφορούν π.χ. την εύρεση καλύτερους επαγγέλματος ή ενός σπιτιού όπου κάθε άτομο μπορεί να έχει τον δικό του χώρο. Στις περιπτώσεις των οικογενειών που έχουν ήδη κάποια οικονομική άνεση αυτό παίρνει κυρίως την μορφή αναγκών και σχεδίων που αφορούν π.χ. ενός μεγαλύτερου σπιτιού και μεγαλύτερου ή πιο άνετου αυτοκινήτου.

19. «Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας;»

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σε αυτή την ερώτηση είναι σχετικά μοιρασμένες. Κάποιες οικογένειες, κυρίως αυτές που έχουν κάποια οικονομική άνεση, απάντησαν ότι η οικονομική κρίση ευτυχώς δεν φαίνεται να είχε ιδιαίτερα μεγάλο αντίκτυπο επάνω στις προσδοκίες και τα σχέδιά τους ή ότι ο αντίκτυπος δεν τους επηρέασε. Σε αρκετές άλλες, όμως, κυρίως σε αυτές που δεν έχουν οικονομική άνεση, η οικονομική κρίση αναφέρεται ως ο κύριος λόγος που βρίσκεται πίσω από τις επαγγελματικές και οικονομικές δυσκολίες τους και ο οποίος περιορίζει την ποιότητα ζωής τους.

7.2. Ανάλυση περιεχομένου – ή Θεματική ανάλυση

Η ανάλυση περιεχομένου διεξήχθη με βάση την ανάδειξη και ανάλυση των κυρίως θεματικών εννοιών (themes) που προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και την σύνδεσή τους με τα όσα αναφέρθηκαν στην θεωρία. Η ανάλυση περιεχομένου στην ουσία είναι μια διαδικασία κατηγοριοποίησης και αφορά τη μετατροπή του κειμένου σε κατηγορίες (Κυριαζή, 2005).

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ:

- Κατά πόσο συνεχίζουν να ισχύουν οι παραδοσιακοί ρόλοι άντρα-γυναίκας (άντρας που δουλεύει, γυναίκα που ασχολείται κυρίως με τα οικοκυρικά), πιο συγκεκριμένα:
 - Τα καθήκοντα του νοικοκυριού πέφτουν περισσότερο στις γυναίκες, ακόμη και αν δεν είναι άνεργες ή αποκλειστικά νοικοκυρές

Ο καταμερισμός των ευθυνών όπως προκύπτει και από την βιβλιογραφική έρευνα επηρεάζει κυρίως τις γυναίκες καθώς σε αυτές πέφτει το βάρος των οικιακών δουλειών και αυτές έχουν την ευθύνη στο σπίτι και επωμίζονται την ευθύνη της οικογένειας. Αυτό διαφαίνεται από τις απαντήσεις που μας έδωσαν στην ερώτηση σχετικά με τα καθήκοντα του νοικοκυριού τους και πως αυτά διαμοιράζονται. Κυρίως στις περιπτώσεις που η γυναίκα δεν δουλεύει, αναλαμβάνει σχεδόν εξολοκλήρου τις οικιακές δουλειές του σπιτιού.

(Φωτεινή) «Τα καθήκοντα του νοικοκυριού είναι δική μου δουλειά, αλλά φυσικά βοηθάει και ο Βασίλης όσο μπορεί».

Και στις περιπτώσεις όμως που οι γυναίκες δουλεύουν είτε με ημιαπασχόληση είτε με εργασία πλήρους ωραρίου αναλαμβάνουν και πάλι τις δουλειές του σπιτιού.

(Ειρήνη) «Όπως είπαμε εξαρτάται. Κανονικά ασχολούμαι περισσότερο εγώ, αλλά όταν πνίγομαι με τις δηλώσεις ή ο Πάνος έχει ρεπό, τα αναλαμβάνει αυτός για να με ξεκουράσει».

(Ισαβέλλα) «Εγώ αναλαμβάνω τα περισσότερα καθήκοντα του νοικοκυριού, αλλά ο Γιάννης με βοηθάει όταν είμαι απασχολημένη και δεν μου φτάνει ο χρόνος».

Στις περιπτώσεις που οι άντρες συμμετέχουν στα καθήκοντα του νοικοκυριού το κάνουν κυρίως όταν υπάρχει έντονη ανάγκη και όχι ως καθημερινή τους συνήθεια. Όπως προκύπτει και από την βιβλιογραφία, σε μελέτη που είχε γίνει σε 15 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι γυναίκες ασχολούνται κατά μέσο όρο 4.23 ώρες την ημέρα με τις οικιακές εργασίες, ενώ οι άντρες 2.09 ώρες, με την διαφορά αυτή να είναι σαφώς σημαντικότερη στις χώρες της νοτίου και ανατολικής Ευρώπης.

Επιπλέον, οι γυναίκες είναι αυτές που κυρίως προσαρμόζουν τα πρότυπα απασχόλησης και σταδιοδρομίας για τις ανάγκες της οικογενειακής ζωής.

(Φωτεινή) «Παλιότερα έκανα αρκετά ιδιαίτερα μαθήματα, αλλά αρχικά όταν γέννησα τον μικρό τα περιόρισα σε 3 την εβδομάδα και μετά τον ερχομό και της μικρής τα σταμάτησα τελείως».

(Φωτεινή) «Όταν είχα μείνει έγκυος στον γιό μας, πριν πέντε χρόνια, τα περιμέναμε αλλιώς τα πράγματα. Τότε είχα δυνατότητα να διοριστώ με καλύτερο μισθό...» αφήνοντας να εννοηθεί πως για τις ανάγκες της οικογενειακής της ζωής, παραμέλησε την επαγγελματική της πορεία.

- Οι άντρες έχουν συνήθως καλύτερα επαγγέλματα και καλύτερες απολαβές

Αν και οι νεαρές γυναίκες έχουν ξεπεράσει τον μέσο όρο των αντρών σε μορφωτικό επίπεδο, άντρες και γυναίκες εξακολουθούν να επιλέγουν διαφορετικό αντικείμενο σπουδών και κάποιες διαφορές που ακόμα υπάρχουν στην απασχόληση και στο εισόδημα μεταξύ αντρών και γυναικών οφείλονται στους διαφορετικούς κλάδους που έχουν επιλέξει να σπουδάσουν και να εργαστούν.

(Ισαβέλλα) «Δουλεύω σε ένα ταξιδιωτικό πρακτορείο, αν και χρειάστηκε να σταματήσω για ένα χρόνο, όταν γεννήθηκε η Πηνελόπη [η κόρη τους]». Ενώ έχει μεταπτυχιακές σπουδές σε διαφορετικό αντικείμενο όπως και η ίδια αναφέρει «κατέληξα να δουλεύω εδώ και πολλά χρόνια στο ταξιδιωτικό γραφείο καθώς με βολεύει και μου αρέσει»

Αρκετές γυναίκες προτιμούν να απασχολούνται σε χώρους πιο φιλικούς προς την γυναίκα και την οικογένεια (π.χ δημόσιος τομέας)

(Φωτεινή) «Έχω τελειώσει το παιδαγωγικό αλλά δεν μπόρεσα να διοριστώ. Ακόμα και με τα έξτρα μόρια μπορώ να διοριστώ μόνο σε ακριτικές περιοχές και δεν γίνεται να φύγω μακριά από τα παιδιά μου, άσε που ο μισθός του δασκάλου δεν φτάνει πια για να νοικιάσεις σπίτι και να συντηρήσεις οικογένεια»

αλλά και σε δουλειές με λιγότερο ευνοϊκούς όρους, όπως είναι οι δουλειές με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, ώστε να έχουν χρόνο και για τις υπόλοιπες υποχρεώσεις τους

(Ελένη) «δούλευα με σύμβαση στον δήμο Χ [στον τοπικό δήμο] και ελπίζω να ξαναπροσληφθώ».

Οι παράγοντες αυτοί συνολικά συμβάλλουν στην διατήρηση της μισθολογικής διαφοράς ανάμεσα στα δύο φύλα και έτσι ενώ με την πάροδο του χρόνου το

μισθολογικό χάσμα τείνει να μειώνεται, ο μέσος μισθός των γυναικών παραμένει χαμηλότερος από αυτών των αντρών. Παρατηρείται επίσης μία μείωση της γυναικείας απασχόλησης όταν στο νοικοκυριό υπάρχουν πολύ μικρά παιδιά (βρέφη). Έτσι, ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, οι γυναίκες πολλές φορές θεωρούνται λιγότερο αφοσιωμένες στην καριέρα τους από ό,τι οι άντρες και για τον λόγο αυτό δεν προτιμούνται από τους εργοδότες, παραμένοντας σπίτι και στηρίζονται κυρίως στον μισθό του συζύγου τους.

- Τα περισσότερα καθήκοντα και ειδικά όσα έχουν να κάνουν με τα παιδιά πέφτουν στις γυναίκες

Οι άνεργες μητέρες αναλαμβάνουν σχεδόν εξολοκλήρου τον ρόλο της διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των παιδιών τους. Αν και αυτή η δουλειά είναι το ίδιο ή και περισσότερο απαιτητική από μια δουλειά με αμοιβή, δημιουργεί την ψευδαίσθηση της ανισότητας μεταξύ των ρόλων, των υποχρεώσεων και του ελεύθερου χρόνου μεταξύ των δύο φύλων.

(Άννα) «Επειδή, όπως είπαμε, ο Γιάννης δουλεύει πολλές ώρες και εγώ είμαι άνεργη, αναλαμβάνω τα περισσότερα από τα καθήκοντα του νοικοκυριού και την ανατροφή των παιδιών».

(Σοφία) «Είμαι άνεργη τα τελευταία χρόνια και έχω αφιερωθεί πλήρως στο απαιτητικό έργο της ανατροφής των παιδιών μας».

Οι άντρες κυρίως ασχολούνται με την απασχόληση των παιδιών όσο η σύζυγος τους είναι απασχολημένη και οι περισσότεροι αφιερώνουν λίγο χρόνο το απόγευμα ή μέσα στο σαββατοκύριακο.

(Βασίλης) «Δουλεύω δεκάωρα συνήθως τις καθημερινές και μόνο το σαββατοκύριακο μπορώ να ηρεμήσω, αλλά τότε αφιερώνω χρόνο στα παιδιά μου» ενώ και η σύζυγος του δηλώνει πως η μέρα που κυρίως ασχολείται ο άντρας της με

τα παιδιά είναι «τα σαββατοκύριακα βοηθάει κι αυτός όσο μπορεί.., κυρίως με το να απασχολεί τα παιδιά όσο εγώ σκουπίζω, σφουγγαρίζω, σιδερώνω».

Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που η γυναίκα δουλεύει, πάλι η ίδια κυρίως ασχολείται με τα παιδιά. Επιπλέον, στις περιπτώσεις που ο σύζυγος προσωρινά δεν έχει δουλειά ή εργάζεται με ημιαπασχόληση, πάλι η σύζυγος αναλαμβάνει την φροντίδα των παιδιών.

(Βασίλης) «Από χρόνο δεν έχουμε παράπονο, έχουμε πολύ και οι δυο μας». Παρόλα αυτά όμως η σύζυγος είναι αυτή που κυρίως φροντίζει και νοιώθει υποχρέωση να περιποιηθεί τα παιδιά (Φωτεινή) «Προτεραιότητα έχουνε τα παιδιά μου οπότε και οι καθημερινές μου ασχολίες περιστρέφονται γύρω από τα παιδιά. Τους ετοιμάζω το πρωινό τους και μετά ασχολούμαι με τις βόλτες και το παιχνίδι τους, ειδικά αυτό το διάστημα όπου δεν δουλεύω θέλω να το ζήσω στο έπακρο».

Η φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού είναι η κύρια μορφή απλήρωτης εργασίας και υπάρχει άνιση κατανομή ανάμεσα στα δύο φύλα, όπως φαίνεται και παραπάνω. Το χάσμα μεταξύ των φύλων αυξάνεται με τον αριθμό των παιδιών στην οικογένεια. Έτσι, όταν η οικογένεια αποτελείται από 2 ή και περισσότερα παιδιά, η γυναίκα αφιερώνει περισσότερο από το 20% του χρόνου της για την φροντίδα τους, σε σύγκριση με τους άντρες που δαπανούν λιγότερο από το 10% του χρόνου τους καθημερινά.

- Πώς οι οικονομικοί περιορισμοί (κρίση) και άλλοι παράγοντες επηρεάζουν τα σχέδια για επέκταση της οικογένειας και απόκτηση επιπλέον παιδιών

Η πυρηνική οικογένεια με δύο παιδιά είναι η επικρατέστερη μορφή οικογένειας στην Ελλάδα. Τα τελευταία όμως χρόνια οι γυναίκες αναβάλλουν την δημιουργία οικογένειας για οικονομικούς, επαγγελματικούς αλλά και προσωπικούς λόγους, παρόλα αυτά στην Ελλάδα, οι γυναίκες εξακολουθούν να έχουν από τις μικρότερες κατά μέσο όρο ηλικίες κατά την γέννηση του πρώτου τους παιδιού.

(Ελένη) «Έκανα το πρώτο μου παιδί πολύ μικρή (18 χρονών). Έχω περάσει υπέροχα με τα παιδιά μου και τα αγαπάω όσο τίποτα άλλο αλλά έχω κλείσει πλέον ως μητέρα».

Το τελευταίο διάστημα οικονομικοί παράγοντες συμβάλλουν στην ματαίωση απόκτησης επιπλέον παιδιού για πολλά ζευγάρια

(Βασίλης) Θα θέλαμε να κάνουμε ένα παιδί ακόμη αλλά προς το παρόν έχουμε δυσκολίες οικονομικού χαρακτήρα».

(Φωτεινή) «Δεν έχουμε την δυνατότητα να αποκτήσουμε κι άλλο παιδί αυτή την στιγμή, αν και θα το θέλαμε πολύ».

και τους ωθεί στην δημιουργία ενός άτυπου οικογενειακού προγραμματισμού αναφορικά με τον αριθμό των παιδιών που το ζευγάρι θα αποκτήσει.

(Άννα) «Σκοπεύουμε να κάνουμε ένα ακόμη παιδί μέσα στο άμεσο μέλλον γιατί θέλουμε να μεγαλώσουμε την οικογένειά μας».

(Ειρήνη) «Θα θέλαμε ένα ακόμη παιδάκι και θα θέλαμε να μην έχει μεγάλη διαφορά με το πρώτο, ώστε να μεγαλώσουνε παρέα και να τα μεγαλώσουμε μαζί»

Επιπλέον όμως, παρατηρείται μια μικρή τάση των νέων γυναικών, με αφορμή την κρίση, να βρουν απασχόληση ώστε να συμβάλλουν και αυτές με την σειρά τους στο νοικοκυριό, γεγονός όμως που προσωρινά μπορεί να επηρεάσει την αριθμητική επέκταση της οικογένειας.

(Έφη) «Αυτήν την στιγμή είναι το τελευταίο πράγμα που σκέφτομαι.». «..... να καταφέρω να προχωρήσω την καριέρα μου όσο είμαι ακόμα νέα και προλαβαίνω»

(Ελένη) «Έχω περάσει υπέροχα με τα παιδιά μου και τα αγαπάω όσο τίποτα άλλο αλλά έχω κλείσει πλέον ως μητέρα. Θέλω να αφιερωθώ σε άλλες προτεραιότητες»

(Γιάννης) «Είμαστε πολύ χαρούμενοι που προέκυψε η μικρή μας αλλά θέλουμε να επικεντρωθούμε σε αυτήν και τα επαγγελματικά μας. Δεν έχουμε πλάνα για δεύτερο παιδί».

- Πώς οι οικονομικοί περιορισμοί (κρίση) επηρεάζουν την μονογονεϊκή οικογένεια

Παρατηρείται διαχρονικά μια σταδιακή αύξηση στις διαλύσεις των γάμων. Η Ελλάδα κατέχει από τα χαμηλότερα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. (2% για το έτος 2007) καθώς και γεννήσεων παιδιών εκτός γάμου.

Η κρίση εμποδίζει τις γυναίκες να βρουν δουλειά καθώς οι θέσεις εργασίας είναι περιορισμένες ή και ανύπαρκτες. Επιπροσθέτως, η μερικής απασχόλησης εργασία που αρκετές γυναίκες με παιδιά σε μονογονεϊκά νοικοκυριά προτιμούν, καθώς μπορούν να συνδυάζουν τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις με τις επαγγελματικές, δεν είναι συνηθισμένη πρακτική στην Ελλάδα όπως και στις χώρες της νοτίου Ευρώπης.

(Ελένη) «Θεωρώ ότι η κρίση είναι ο λόγος που δεν μπορώ να βρω δουλειά, οπότε αναγκάζομαι να επικεντρωθώ στα βασικά».

Παράλληλα όμως παρατηρείται πως γυναίκες με ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση, ακόμα και εάν ανήκουν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά, τείνουν να δουλεύουν ανεξαρτήτως της ύπαρξης παιδιών και φαίνεται να συνδυάζουν τους ρόλους τους.

(Δέσποινα) «Θεωρώ ότι η κρίση έχει δυσκολέψει ιδιαίτερα τα επαγγελματικά μου σχέδια καθώς έχει χαμηλώσει σημαντικά τις αμοιβές των ψυχοθεραπευτών, και έτσι εμποδίζει τις δυνατότητές μου να έχω ένα πιο άνετο βιοτικό επίπεδο για εμένα και τον γιο μου».

Φαίνεται όμως πως δεν εγκαταλείπει την προσπάθεια παρά την κρίση «*Η προτεραιότητά μου είναι να εξασφαλίσω ότι ο γιος μου θα μεγαλώσει σωστά χωρίς να στερηθεί τα βασικά*»

- Πώς, σε περιπτώσεις ανέργων ή χαμηλά αμειβόμενων συζύγων, δημιουργείται μία τάση προς την εκτεταμένη οικογένεια

Η εμφάνιση των μονογονεϊκών νοικοκυριών έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία 20-30 χρόνια, ωστόσο, σε διαφορετικό βαθμό στα κράτη μέλη της Ευρώπης. Οι μονογονεϊκές οικογένειες στις οποίες ο γονέας εργάζεται έχουν συνήθως υψηλότερα ποσοστά φτώχειας σε σχέση με τις πυρηνικές οικογένειες στις οποίες μόνο ο ένας από τους δύο γονείς εργάζεται. Ειδικότερα, η ανεργία εξακολουθεί να είναι ο μεγαλύτερος παράγοντας κινδύνου, που μπορεί να οδηγήσει σε φτώχεια τις μονογονεϊκές οικογένειες.

(Εφη) «Με τον τωρινό μισθό μου δεν έχω την δυνατότητα να μείνω μόνη μου και να συντηρήσω την Χαρά. Μένω στο πατρικό μου, όπου επίσης μένει και η γιαγιά μου».

Επιπλέον, και η Ελένη χωρισμένη με δύο παιδιά η οποία είναι άνεργη, ευνοείται από την διαθέσιμη υποστήριξη που της προσφέρεται στα πλαίσια της εκτεταμένης οικογένειας

(Ελένη) «Ευτυχώς μένω πολύ κοντά στους γονείς μου και με βοηθάνε πολύ με την φροντίδα των παιδιών και με οικονομικά ζητήματα όσο δεν δουλεύω»

Επίσης, εκτός από τον τύπο της μονογονεϊκής οικογένειας που σε κάποιες περιπτώσεις μετατρέπεται σε εκτεταμένης μορφής οικογένεια, συναντάται επίσης στήριξη από την εκτεταμένης μορφή οικογένειας προς την πυρηνική. Έτσι στην περίπτωση μιας 5μελούς οικογένειας, με αυξημένες ανάγκες, η στροφή προς την μορφή της εκτεταμένης οικογένειας είναι η μόνη λύση

(Σοφία) «Οι δυσκολίες της κρίσης και η μείωση του μισθού του Βασίλη μας έχει βάλει στην διαδικασία να σχεδιάσουμε την μετακόμισή μας από την πόλη στο χωριό των γονιών μου». *(Βασίλης)* «Εκεί θα έχουμε βοήθεια από τους γονείς της Σοφίας»

Η αύξηση του κόστους ζωής, σε συνδυασμό με την δυσκολία εύρεσης δουλειας οδηγούν προσωρινά τουλάχιστον κάποιες οικογένειες στο πατρικό τους σπίτι

(Βασίλης) «Αρχικά μέναμε και οι δύο στο διαμέρισμά μου, αλλά όταν αρχίσαμε να φτιάχνουμε την οικογένειά μας φάνηκε ότι τα λεφτά που έβγαζα δεν έβγαιναν και για να συντηρούμε δικό μας σπίτι και για την ανατροφή των παιδιών. Χρειάστηκε να μείνουμε με τους γονείς της Φωτεινής, που τουλάχιστον έχουν αρκετά μεγάλο σπίτι για να είμαστε άνετα».

8. Συμπεράσματα- Σύνδεση με Βιβλιογραφία

Η ολοκλήρωση της ανάλυσης περιεχομένου / θεματικής ανάλυσης, παραπάνω, επιτρέπει την εξαγωγή κάποιων σημαντικών συμπερασμάτων για τους νέους τύπους γονιμότητας στην Ελλάδα, καθώς και μία σειρά άλλων θεμάτων σχετικά με τις ελληνικές οικογένειες, την λειτουργία τους και τις προσεγγίσεις τους επάνω στην απόκτηση και την ανατροφή των παιδιών, τα οποία προέκυψαν επίσης μέσα από τις συνεντεύξεις.

Στο παρόν κεφάλαιο διεξήχθη μία σύνοψη της ανάλυσης που έγινε παραπάνω, η οποία με την σειρά της επιτρέπει να διαπιστωθεί πώς οι θεματικές ενότητες που προέκυψαν απαντούν τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία διαμορφώθηκαν από την θεωρία και παρατέθηκαν στην αρχή του κεφαλαίου 6. Στην συνέχεια, εξετάζονται τυχόν περιορισμοί της έρευνας και πιθανές διαστάσεις του θέματος που δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν στα πλαίσιά της. Έπειτα παρατίθενται πιθανές ιδέες για μελλοντική έρευνα που θα μπορούσε να επεκτείνει επιπλέον την υπάρχουσα γνώση επάνω στο θέμα.

8.1. Σύνοψη της Ανάλυσης

Μέσα από την ανάλυση περιεχομένου αναδείχθηκαν κυρίως τέσσερις μεγάλες θεματικές ενότητες, οι οποίες με την σειρά τους είχαν διάφορες υποενότητες η κάθε μία. Οι κυρίως θεματικές ενότητες που ανέδειξε η ανάλυση και, οι οποίες περιγράφονται συνοπτικά παρακάτω ήταν: (1) οι παραδοσιακοί ρόλοι άντρα-γυναίκας, (2) οι επιπτώσεις των οικονομικών περιορισμών στα σχέδια για την απόκτηση επιπλέον παιδιών, (3) οι επιπτώσεις των οικονομικών περιορισμών στον τύπο οικογένειας και τον τύπο της μονογονεϊκής οικογένειας συγκεκριμένα, και (4) η τάση προς την εκτεταμένη οικογένεια στις περιπτώσεις ανέργων ή χαμηλά αμειβόμενων γονέων.

Όσον αφορά τους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων εντός της οικογένειας, η ανάλυση έδειξε ότι αυτοί εξακολουθούν να υφίστανται και στις σύγχρονες ελληνικές οικογένειες, αν και με λιγότερο αυστηρό τρόπο απ' ότι παλαιότερα. Συγκεκριμένα, τα καθήκοντα του νοικοκυριού πέφτουν περισσότερο στις γυναίκες, ακόμη και αν δεν είναι άνεργες ή αποκλειστικά νοικοκυρές. Οι άντρες τείνουν να βοηθούν σε αυτά περισσότερο απ' ότι έκαναν παραδοσιακά αλλά το νοικοκυριό και η ανατροφή των παιδιών βαραίνουν δυσανάλογα τις γυναίκες, ακόμη και όταν αυτές εργάζονται σε πλήρη απασχόληση. Ειδικά τα καθήκοντα που έχουν να κάνουν με τα παιδιά πέφτουν σχεδόν αποκλειστικά στις γυναίκες. Επιπλέον, όπως στο παραδοσιακό μοντέλο, οι άντρες έχουν συνήθως καλύτερα επαγγέλματα με υψηλότερες απολαβές. Η διαιώνιση αυτών των παραδοσιακών ρόλων ήταν ένα θέμα που φάνηκε λιγότερο ή περισσότερο έντονα σε όλες τις περιπτώσεις των ζευγαριών που συμμετείχαν στην μελέτη.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις των οικονομικών περιορισμών στα σχέδια για την απόκτηση επιπλέον παιδιών, αυτές είναι κάτι που φάνηκε έντονα στην βιβλιογραφία, σε σημείο που να δημιουργεί σημαντικό δημογραφικό πρόβλημα, και επιβεβαιώθηκε από περιπτώσεις των οικογενειών που εξετάστηκαν στην μελέτη. Οι οικονομικοί παράγοντες φάνηκαν να συμβάλουν στην αναβολή ή την ματαίωση της απόκτησης παιδιού από νέα ζευγάρια που είναι πρόθυμα κατά τα άλλα να επεκτείνουν τις οικογένειές τους. Οικονομικοί και πρακτικοί περιορισμοί οδηγούν τα ζευγάρια στην δημιουργία ενός άτυπου οικογενειακού προγραμματισμού αναφορικά με τον αριθμό των παιδιών που το ζευγάρι θα αποκτήσουν. Ακόμη, συχνά παρατηρείται ένας έμμεσος αντίκτυπος καθώς οι νέες γυναίκες συχνά επιχειρούν να βρουν μία συμπληρωματική απασχόληση ώστε να συμβάλλουν και αυτές με την σειρά τους στο νοικοκυριό, γεγονός όμως που προσωρινά μπορεί να επηρεάσει την αριθμητική επέκταση της οικογένειας.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις των οικονομικών περιορισμών στον τύπο οικογένειας και ιδιαίτερα στον τύπο της μονογονεϊκής οικογένειας, η βιβλιογραφία και η ανάλυση των συνεντεύξεων δείχνουν ότι η κρίση αποδεικνύεται ακόμη πιο δυσβάσταχτη για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Η κρίση εμποδίζει τις γυναίκες να βρουν δουλειά καθώς οι θέσεις εργασίας είναι περιορισμένες ή και ανύπαρκτες. Τα θετικά στοιχεία είναι ότι οι γυναίκες με ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση, ακόμα και

εάν ανήκουν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά, τείνουν να δουλεύουν να συνδυάζουν τους ρόλους της μητέρας και της εργαζόμενης, χωρίς να πτοούνται εντελώς από την κρίση.

Τέλος, όσον αφορά την τάση προς την εκτεταμένη οικογένεια στις περιπτώσεις ανέργων ή χαμηλά αμειβόμενων γονέων, πρόκειται πάλι για μία έντονη και καινούργια τάση που εμφανίζεται στην βιβλιογραφία και επιβεβαιώνεται emphaticά από τις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν. Πολύ απλά, η αύξηση του κόστους ζωής, σε συνδυασμό με την δυσκολία εύρεσης δουλειάς οδηγούν προσωρινά τουλάχιστον κάποιες οικογένειες στο πατρικό τους σπίτι. Η συγκεκριμένη τάση είναι εμφανής στις περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών, οικογενειών με πάνω από ένα παιδιά, και γενικότερα των οικογενειών με άνεργους γονείς ή γονείς που λαμβάνουν χαμηλά εισοδήματα, καθώς όλες οι παραπάνω είναι περισσότερο ευάλωτες στον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης.

8.2. Απαντώντας τα Ερευνητικά Ερωτήματα

Πριν την διεξαγωγή των συνεντεύξεων και της ανάλυσής τους, η μελέτη διατύπωσε τα τέσσερα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία παρατέθηκαν στην ενότητα 6.1. Πρόκειται για τα ακόλουθα: (1) διερεύνηση των μεταβολών που υπάρχουν στην δομή και την λειτουργία της οικογένειας στην Ελλάδα, (2) διερεύνηση των αντιλήψεων και των προτεραιοτήτων των οικογενειών όσον αφορά την γονιμότητα, (3) διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων σχετικά με τον ρόλο της γυναίκας-μητέρας στο σπίτι, και (4) ποια είναι η αντίληψη που επικρατεί σχετικά με την ύπαρξη ή μη ίσου ελεύθερου χρόνου σε γυναίκες και άντρες, μέσα στην οικογένεια.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, το παραδοσιακό μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας με τον άντρα ως προμηθευτή και την γυναίκα ως νοικοκυρά, το οποίο κυριαρχούσε παραδοσιακά στην Ελλάδα, δεν φαίνεται να έχει αλλάξει σημαντικά. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υπάρχουν ασφαλώς περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών οι οποίες προβλέπεται να αυξηθούν όσο το ποσοστό διαζυγίων

ανεβαίνει και υπάρχουν επίσης περιπτώσεις εκτεταμένων οικογενειών οι οποίες έχουν αυξηθεί και αναμένεται να αυξηθούν όσο οι συνέπειες της κρίσης θα περιορίζουν τις δυνατότητες των χαμηλόμισθων ή άνεργων γονέων να έχουν το δικό τους σπιτικό, και οι συγκεκριμένες τάσεις χρήζουν μελέτης. Ωστόσο, το μοντέλο της πυρηνικής οικογένειας παραμένει το κυρίαρχο.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, φαίνεται ότι οι περισσότερες οικογένειες αρκούνται σε έναν χαμηλό αριθμό παιδιών, γεγονός που συντελεί στην μείωση του αριθμού γεννήσεων. Ακόμη και στις περιπτώσεις οικογενειών όπου υπάρχει η θέληση ή έστω η πρόθεση για διεύρυνση της οικογένειας και απόκτηση επιπλέον παιδιών, η έλλειψη οικονομικής άνεσης ή χρόνου αποτελούν σημαντικά εμπόδια. Για τις περισσότερες οικογένειες, η σχεδιασμένη απόκτηση παιδιών είναι ένα βήμα που γίνεται μετά από σχεδιασμό και αξιολόγηση, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι υπάρχει η οικονομική δυνατότητα που θα διασφαλίσει ένα ελάχιστο επίπεδο ποιότητας ζωής στους γονείς και τα παιδιά.

Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, όπως προκύπτει και από την διαιώνιση του παραδοσιακού μοντέλου που έδειξε το πρώτο ερώτημα, οι αντιλήψεις των γονέων για τον ρόλο της γυναίκας-μητέρας φαίνεται να ακολουθούν μία συντηρητική γραμμή, τουλάχιστον όσον αφορά την πράξη αν όχι την σκέψη. Οι γυναίκες δεν αποθαρρύνονται ενεργά από το να ακολουθήσουν έναν ρόλο εργαζόμενης μητέρας, αλλά συχνά καταλήγουν να εμποδίζονται από έναν τέτοιο ρόλο εξαιτίας του χρόνου που απαιτεί η φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών –τις οποίες επωμίζονται σχεδόν αποκλειστικά- ή και των υψηλών ποσοστών ανεργίας που επιφέρει η κρίση, ειδικά για τις νεαρές γυναίκες.

Τέλος, όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, αυτό ήταν πιο δύσκολο να διερευνηθεί. Οι συνεντεύξεις παρέχουν αρκετές πληροφορίες, αλλά αυτές είναι έως ένα σημείο αντιφατικές ή αντικρουόμενες. Παρόλα αυτά, το συμπέρασμα φαίνεται να είναι ότι οι οικογένειες δηλώνουν πως οι γυναίκες έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο όταν δεν δουλεύουν αλλά ασχολούνται μόνο με την φροντίδα του νοικοκυριού, ενώ οι άντρες έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο όταν οι γυναίκες έχουν να αντεπεξέλθουν στον συνολικό φόρτο της εργασίας, του νοικοκυριού και της φροντίδας των παιδιών μαζί.

8.3. Πιθανοί Περιορισμοί

Η σημαντικότερη κριτική που θα μπορούσε να ασκηθεί στην παρούσα μελέτη είναι ότι τα ευρήματά της δεν στηρίζονται με τα «σκληρά» στοιχεία που προσφέρουν τα ποσοτικά δεδομένα. Το συγκεκριμένο γεγονός, ωστόσο, δεν αποτελεί περιορισμό της συγκεκριμένης μελέτης αλλά εγγενές χαρακτηριστικό της ποιοτικής έρευνας. Η ποιοτική έρευνα όντως στερείται ένα μέρος της πρόσθετης αυθεντίας την οποία προσφέρουν τα στατιστικά ευρήματα, αλλά αναπληρώνει αυτό τον περιορισμό δίνοντας την δυνατότητα για μία εις βάθος και περιγραφική ματιά επάνω στο αντικείμενο, όπως ακριβώς συνέβη εδώ με την θεματική ανάλυση των εννέα διαφορετικών συνεντεύξεων.

Ως αποτέλεσμα των περιορισμών της ποιοτικής έρευνας, όπως έχει αναφερθεί ήδη, το δείγμα των ανθρώπων που συμμετείχαν στην μελέτη και οι απαντήσεις τους, αν και είναι σαφώς ενδεικτικές σημαντικών ζητημάτων που αφορούν τις ελληνικές οικογένειες και την γονιμότητα –όπως δείχνει και η συμφωνία μεταξύ των συμπερασμάτων και της βιβλιογραφίας- δεν είναι απαραίτητα και αντιπροσωπευτικές του συνόλου των ελληνικών οικογενειών. Ωστόσο, τα δύο είδη έρευνας μπορούν να υποστηρίξουν το ένα το άλλο και η εις βάθος ανάλυση που προσφέρει η ποιοτική έρευνα να εντοπίσει ζητήματα τα οποία θα άξιζε να διερευνηθούν επιπλέον με την ποσοτική.

8.4. Ιδέες για Μελλοντική Έρευνα

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, κάποια από τα εξαιρετικά ενδιαφέροντα επιμέρους συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η παρούσα έρευνα ή κάποια από τα θέματα που ανέδειξε θα άξιζαν να διερευνηθούν επιπλέον από τυχόν μελλοντικές

έρευνες ποιοτικού ή ποσοτικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα, επιπλέον προσοχή θα μπορούσε να δοθεί στο ζήτημα της γονιμότητας, της αλλαγής των τάσεων και ποσοστών γονιμότητας και των παραγόντων που την καθορίζουν. Αποτελεί ξεκάθαρο συμπέρασμα, όχι μόνο της παρούσας μελέτης, ότι οι οικονομικές δυσκολίες των τελευταίο καιρό έχουν άμεσο αντίκτυπο στα σχέδια των νέων οικογενειών για την απόκτηση παιδιών.

Μάλιστα πρόκειται για ένα ζήτημα με μια τρομακτική δημογραφική διάσταση. Πλέον οι γυναίκες στην Ελλάδα καθυστερούν ή αποκλείουν την γέννηση ενός παιδιού, γιατί τις φοβίζει η κρίση, η αυξανόμενη ανεργία, η επισφάλεια της απασχόλησης και η κατακόρυφη πτώση των αμοιβών (Δούρου, 2011). Μια πιθανή μελλοντική έρευνα που να διερευνά συγκεκριμένα αυτό το φαινόμενο θα μπορούσε π.χ. να επιχειρήσει την συσχέτιση μεταξύ των εισοδημάτων των οικογενειών και των προθέσεων τους για την απόκτηση παιδιών μέσω της ποσοτικής έρευνας, ή τον προσδιορισμό των επιμέρους λόγων που αποθαρρύνουν την επέκταση των οικογενειών μέσω της ποιοτικής. Κατά παρόμοιο τρόπο, το φαινόμενο π.χ. της αύξησης των εκτεταμένων οικογενειών θα μπορούσε να μελετηθεί και να αναλυθεί αντίστοιχα.

9. Βιβλιογραφία

Δούρου, Ρ. (2011). Οι γυναίκες στην δύνη της κρίσης. Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 30 Νοεμβρίου 2011.

European Commission, (2007) 'EUROPE'S DEMOGRAPHIC FUTURE: FACTS AND FIGURES ON CHALLENGES AND OPPORTUNITIES' Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

Eurostat (2009) 'Reconciliation between work, private and family life in the European Union' Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009 Ed.

Eurostat (2010) 'Household structure in the EU', Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 Ed.

Jenson, J. (2006) 'Family, Work, and Welfare: Present and Future Challenges', Paper prepared for *Family, Work, and Welfare in Past and Present: A Transatlantic Workshop*, 10–11 November, University of North Carolina at Chapel Hill.

Iacovou, M & Skew, A. J. (2011) Household composition across the new Europe: Where do the new Member States fit in? *Demographic Research*, 25(14), 465-490

Ιωσηφίδης, Θ (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες* 2η έκδ. - Αθήνα

Kamerman, S. B., Neuman, M., Waldfogel, J and Brooks-Gunn, J (2003) 'Social Policies, Family Types, and Child Outcomes in Selected OECD countries' *OECD SOCIAL, EMPLOYMENT, AND MIGRATION WORKING PAPERS*, No.6

Κοτζαμάνης, Β., Ανδρουλάκη, Ε., Η χωρική ανάλυση της διαγεανικής γονιμότητας, *εναλλαγές προτύπων στο χώρο και στο χρόνο*, σελ 111-125 στο: Κοτζαμάνης, Β, Παππάς, Β., (2001), *Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων*, Βόλος: ΕΔΚΑ-Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Κοτζαμάνης, Β., Βάνταλη, Μ. (1996) *Λεξικό τεχνικών δημογραφικών όρων*

Κωστάκη, Α (2003) Τεχνηκές Δημογραφικής Ανάλυσης. Ανακτήθηκε από <http://stat-athens.aueb.gr/~akostaki/gr/courses/kefalaio5.pdf>

Κυριαζή, Ν (2005) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, ια' εκδ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κυριαζή, Ν (1992) *Αναπαραγωγή του πληθυσμού. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Εμπειρικές Έρευνες*, Αθήνα: Gutenberg

Lehmann, P. & Wirtz, C. (2004) 'Household formation in the EU – Lone parents' *Statistics in focus — Theme 3*

Μαράτου-Αλιπραντή, Λ. (2010) 'Νέες μορφές οικογένειας. Τάσεις και εξελίξεις στη σύγχρονη Ελλάδα' *Εγκέφαλος*, 47(2):55-66

Μπαρλούδος, Δ., Ντόντη Δ και Σπυροπούλου, Ν (2006) 'Η δημογραφική κατάσταση στην Ελλάδα' Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών- Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΙΝΚΠΟ), *Επίκαιρα Θέματα*, 1

OECD (2011), *Doing Better for Families*, OECD, Paris.

Pinnelli, A. (2001) Fertility and new types of households and family formation in Europe, *Population studies*, 35

Παπαδάκης, Μ., και Τσίμπος, Κ (2004) *Δημογραφική ανάλυση- Αρχές, μέθοδοι, υποδείγματα*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε

Παπαδάκης, Μ., Κογεβίνας, Μ., Τριχόπουλος, Δ. (2012) 'Ο πληθυσμός της Ελλάδας: Θεωρήσεις, Προοπτικές και Προβληματισμοί' *Ελληνικό Δημογραφικό Δελτίο* ΒΥ, 08

Περιστέρα, Π (2010) 'Πολιτικές για την Οικογένεια στην Ελλάδα' *Δημογραφικά Νέα-Demo News*, Ιανουάριος-Φεβρουάριος, 9

Σιάτρας, Γ (2010) 'Δείκτης γονιμότητας: Πώς επηρεάζει τις δημογραφικές και τις οικονομικές εξελίξεις' Ανακτήθηκε από

<http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/11444.html> {5/7/2014}

Σολωμού, Χ., (2007) 'Η γονιμότητα του πληθυσμού της Ελλάδας σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος: 1961-2001' Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιά

Τζουγάς, Ι. Γ. (2007) '*Οικονομετρικές Προσεγγίσεις της γονιμότητας του Ελληνικού πληθυσμού*' Unpublished doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Πειραιά

United Nations (2007)

Vos, A. E. (2009), Falling fertility rates: new challenges to the European welfare state *Socio-Economic Review*, 7, 485–503

10. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγός Συνεντεύξεων

1. Πόσο χρονών είσαι; _____

2. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)

4. Έχεις παιδιά? Αν ναι, πόσα;

5. Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο

6. Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);

7. Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

- i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,
- ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν
- iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Χαμηλό

Μεσαίο

Υψηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου; (όπως για παράδειγμα το στρώσιμο κρεβατιού, πλύσιμο πιάτων,

ετοιμασία φαγητού, καθαριότητα σπιτιού, ψώνια από λαϊκή και supermarket, βοήθεια στην προετοιμασία των μαθημάτων των παιδιών)

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ:

Συνέντευξη 1: Πυρηνική οικογένεια - Γιάννης, Άννα & 1 παιδί

18. Πόσο χρονών είσαι; 32 (Γιάννης) και 30 (Άννα)

19. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

20. Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)

21. Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;

1 παιδί

22. Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
3 ετών, κορίτσι			

23. Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);

«Σκοπεύουμε να κάνουμε ένα ακόμη παιδί μέσα στο άμεσο μέλλον γιατί θέλουμε να μεγαλώσουμε την οικογένειά μας».

24. Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο αν έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);

«Ούτως ή άλλως σκοπεύουμε να κάνουμε κι άλλα παιδιά, αλλά ο Γιάννης θα ήθελε να αποκτήσει γιο».

25. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

26. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απολυτήριο λυκείου (Γιάννης) και Απόφοιτος ΑΕΙ (Άννα)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

27. Ποιο είναι το επάγγελμά σου;

iv) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

v) για ποιον λόγο σταμάτησαν

vi) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Γιάννης) «Δουλεύω σε κατάστημα εμπορίας ελαστικών το οποίο ανήκει στην οικογένειά μου».

(Άννα) «Είμαι άνεργη και ασχολούμαι με τα οικοκυρικά και την ανατροφή του παιδιού, αλλά και πριν τον γάμο και την εγκυμοσύνη ήμουν δυστυχώς άνεργη».

28. Σχετίζεται το επάγγελμά σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

-

29. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Μεσαίο

30. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

όχι

31. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

32. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Γιάννης) «Δουλεύω πολλές ώρες, ακόμα και τα σαββατοκύριακά, και η Άννα είναι απασχολημένη με την ανατροφή της μικρής και τις δουλειές του σπιτιού. Κανείς από τους δύο μας δεν έχει πολύ ελεύθερο χρόνο».

33. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

(Άννα) «Η μέρα ξεκινάει με καθαριότητα και συμμάζεμα μέχρι να ξυπνήσει η μικρή, ψώνια, προετοιμασία και μαγείρεμα μεσημεριανού και βραδινού φαγητού, πλυντήριο σχεδόν καθημερινά κυρίως για την μικρή καθώς είναι σε ηλικία που λερώνεται πολύ συχνά και το απόγευμα βάζω συνήθως ηλεκτρική σκούπα, καθώς έχει επιστρέψει ο Γιάννης από την δουλειά και μπορεί να προσέξει για λίγο την μικρή».

34. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Άννα) «Επειδή, όπως είπαμε, ο Γιάννης δουλεύει πολλές ώρες και εγώ είμαι άνεργη, αναλαμβάνω τα περισσότερα από τα καθήκοντα του νοικοκυριού». Βέβαια, αν χρειαστεί και του το ζητήσω βοηθάει στις βαριές δουλειές, όπως η μετακίνηση των επίπλων ή το μάζεμα χαλιών και επίσης με συνοδεύει στην λαϊκή αγορά ή το supermarket αν έχω να αγοράσω πολλά πράγματα».

35. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(και οι δύο) «Θέλουμε να μεγαλώσουμε την οικογένειά μας και να κάνουμε τουλάχιστον ένα παιδάκι ακόμα. Ελπίζουμε να συνεχίσει να πηγαίνει καλά η δουλειά του Γιάννη για να μπορέσουμε να συντηρήσουμε τους εαυτούς μας και τα παιδιά μας. Πριν γεννηθεί το δεύτερο παιδί θέλουμε να αλλάξουμε ένα από τα αυτοκίνητά μας με μεγαλύτερο, γιατί και τα δύο είναι μικρά και δεν φτάνουν για να μετακινείται άνετα μια τετραμελής οικογένεια».

36. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Άννα) «Ευτυχώς, επειδή η δουλειά του Γιάννη πηγαίνει πολύ καλά, η κρίση δεν μας έχει επηρεάσει πολύ άσχημα. Για μένα, η κρίση είναι

παραπάνω λόγος να επικεντρωθώ στην οικογένειά μου, αφού υπό τις παρούσες συνθήκες δεν έχω σοβαρές ελπίδες να βρω δουλειά».

Συνέντευξη 2: Πυρηνική οικογένεια – Βασίλης, Σοφία & 3 παιδιά

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 31 (Βασίλης) και 35 (Σοφία)

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

-

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

3 παιδιά

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
4 ετών, κορίτσι	2 ετών, κορίτσι	1 έτους, αγόρι	

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

«Μάλλον όχι, γιατί τα τρία παιδιά αποτελούν ήδη μεγάλη πίεση για τον χρόνο και τα οικονομικά μας, αλλά ποτέ δεν ξέρεις τι γίνεται. Αν προκύψει, θα χαρούμε να το καλωσορίσουμε στην οικογένειά μας».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

-

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Βασίλης) και Απολυτήριο λυκείου (Σοφία)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Βασίλης) «Δουλεύω τα τελευταία χρόνια ως οδοντοτεχνίτης σε ένα εργαστήριο».

(Σοφία) «Είμαι άνεργη τα τελευταία χρόνια και έχω αφιερωθεί πλήρως στο απαιτητικό έργο της ανατροφής των παιδιών μας».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

-

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Χαμηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

Όχι

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

-

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Βασίλης) «Έχουμε και οι δύο ελάχιστο χρόνο. Η Σοφία είναι εντελώς απασχολημένη με το σπίτι και τα παιδιά και εγώ δουλεύω δεκάωρα στην καλύτερη περίπτωση. Μόνο το σαββατοκύριακο μπορώ να ηρεμήσω, αλλά τότε αφιερώνω χρόνο στα παιδιά μου».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

(Σοφία) «Όπως καταλαβαίνεις με τρία μικρά παιδιά, η καθημερινότητα και οι δουλειές περιστρέφονται γύρω από αυτά. Ο Βασίλης πριν πάει στην δουλειά, αφήνει την μεγάλη μας κόρη στον παιδικό σταθμό, και εγώ συμμαζεύω όσο μπορώ το σπίτι, πηγαίνω για ψώνια, μαγειρεύω. Για να είμαι ειλικρινής, οι περισσότερες δουλειές γίνονται μέσα στο σαββατοκύριακο και τις καθημερινές κάνω τα απαραίτητα ώστε το σπίτι να είναι σε κόσμια κατάσταση».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Σοφία) «Τα καθήκοντα του νοικοκυριού είναι δική μου ευθύνη γιατί ασχολούμαι αποκλειστικά με αυτά ενώ ο Βασίλης δουλεύει πολλές ώρες, αλλά τα σαββατοκύριακα βοηθάει κι αυτός όσο μπορεί, κυρίως με το να απασχολεί τα παιδιά όσο εγώ σκουπίζω, σφουγγαρίζω, σιδερώνω.».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(Βασίλης) «Διακοπές θα θέλαμε οπωσδήποτε και έχουμε χρόνια να κάνουμε, αλλά όπως έχουν τα πράγματα δεν έχουμε ούτε χρόνο ούτε χρήματα για τέτοια. Μάλιστα, σκεφτόμαστε να πουλήσουμε το σπίτι μας εδώ για να μετακομίσουμε στο χωριό των γονιών της Σοφίας. Η οικογένειά μας μεγάλωσε και ο μισθός μου δεν φτάνει πια για να ζήσουμε άνετα. Εκεί θα έχουμε βοήθεια από τους γονείς της Σοφίας και καλύτερο περιβάλλον για τα παιδιά μας».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Σοφία) «Οι δυσκολίες της κρίσης και η μείωση του μισθού του Βασίλη μας έχει βάλει στην διαδικασία να σχεδιάσουμε την μετακόμισή μας από την πόλη στο χωριό των γονιών μου. Λέμε να φύγουμε στις αρχές του 2015, όσο τα παιδιά μας είναι ακόμα μικρά και η προσαρμογή σε νέο

περιβάλλον πιο εύκολη και επίσης πριν η μεγάλη μας κόρη ξεκινήσει το δημοτικό καθώς δεν θέλουμε να αναγκαστεί να αλλάξει σχολικό περιβάλλον. Εκεί θα έχουμε καλύτερη ποιότητα ζωής με χαμηλότερο κόστος».

Συνέντευξη 3: Πυρηνική οικογένεια - Παναγιώτης, Ειρήνη & 1 παιδί

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 31 (Πάνος) και 32 (Ειρήνη)

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

-

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

1 παιδί

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
1 έτους αγόρι			

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

«Είναι ακόμα νωρίς για να πούμε με σιγουριά, αλλά θα θέλαμε ένα ακόμη παιδάκι και θα θέλαμε να μην έχει μεγάλη διαφορά με το πρώτο, ώστε να μεγαλώσουνε παρέα και να τα μεγαλώσουμε μαζί».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

-

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος Ανώτατης Εκπαίδευσης (ΑΕΙ) (Παναγιώτης) και Απόφοιτος Ανώτερης Εκπαίδευσης (ΤΕΙ) (Ειρήνη)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμά σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Παναγιώτης) «Είμαι τεχνικός στην... [μεγάλη εταιρία γαλακτοκομικών προϊόντων, δεν κατονομάζεται για λόγους απορρήτου]».

(Ειρήνη) «Είμαι λογίστρια, στο λογιστικό γραφείο της οικογένειάς μου».

11. Σχετίζεται το επάγγελμά σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

(Παναγιώτης) «Ναι, έχω σπουδάσει τεχνικός επεξεργασίας τροφίμων, και παρόλο που ειδικεύτηκα περισσότερο σε ψάρια και θαλασσινά και όχι στα γαλακτοκομικά, δεν ήταν δύσκολο να μεταφέρω τις γνώσεις μου στην δουλειά μου».

(Ειρήνη) «Ακριβώς. Ήξερα ότι είχα την ευκαιρία να δουλέψω στο γραφείο, γι' αυτό και σπούδασα λογιστική».

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Μεσαίο

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

Όχι.

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

-

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Ειρήνη) «Εξαρτάται. Κανονικά ο Πάνος δουλεύει περισσότερες ώρες, ακόμα και σε βραδινές βάρδιες και σαββατοκύριακα. Όταν είναι περίοδος φορολογικών δηλώσεων, όμως, εγώ δουλεύω συνεχόμενα από το πρωί ως το βράδυ».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

«Πριν φύγω για δουλειά, αερίζω τα δωμάτια του σπιτιού, τακτοποιώ λίγο το σπίτι (το οποίο διατηρείται προς το παρόν σε καλή κατάσταση καθώς ο μικρός ακόμα δεν περπατάει) στρώνω το κρεβάτι και ετοιμάζω το φαγητό. Το απόγευμα, αν ο μικρός κοιμηθεί για λίγο βάζω πλυντήριο ή σιδερώνω αναλόγως τι ανάγκες υπάρχουν. Το σαββατοκύριακο πηγαίνουμε συνήθως για ψώνια στο supermarket και στην λαϊκή αγορά, και συνήθως το Σάββατο είναι η μέρα της γενικής καθαριότητας, εφόσον ο Πάνος δεν δουλεύει».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Ειρήνη) «Όπως είπαμε εξαρτάται. Κανονικά ασχολούμαι περισσότερο εγώ, αλλά όταν πνίγομαι με τις δηλώσεις ή ο Πάνος έχει ρεπό, τα αναλαμβάνει αυτός για να με ξεκουράσει».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(Πάνος) «Το έχουμε πάρει απόφαση ότι με την εγκυμοσύνη και μετά θα έπρεπε να ξεχάσουμε τις διακοπές για κάποιον καιρό, οπότε φροντίσαμε να πάμε νωρίτερα. Πρόπερσι ανακαινίσαμε το σπίτι μας και φέτος αγοράσαμε καινούργιο αυτοκίνητο, οπότε ευτυχώς είμαστε καλυμμένοι απ' όλα και θέλουμε να αφιερωθούμε στην ανατροφή του μωρού».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Ειρήνη) «Μας δυσκόλεψε αρκετά. Ο Πάνος έκανε δυο-τρία χρόνια μέχρι να βρει σταθερή δουλειά και οι δουλειές στο λογιστικό γραφείο είναι πεσμένες, αλλά ευτυχώς έχουμε γλιτώσει τα χειρότερα».

Συνέντευξη 4: Πυρηνική οικογένεια - Γιάννης, Ισαβέλλα & 1 παιδί

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 46 (Γιάννης) και 34 (Ισαβέλλα)

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

-

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

1 παιδί

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
3 ετών κορίτσι			

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

(Γιάννης) «Δεν είναι εύκολο να αποκλείσεις κάτι τέτοιο αλλά δεν έχουμε τέτοια σχέδια. Είμαστε πολύ χαρούμενοι που προέκυψε η μικρή μας αλλά θέλουμε να επικεντρωθούμε σε αυτήν και τα επαγγελματικά μας. Δεν έχουμε πλάνα για δεύτερο παιδί».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

[αρνητική απάντηση προκύπτει από τα παραπάνω]

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Διδακτορικό Δίπλωμα (Γιάννης) και Μεταπτυχιακές Σπουδές (Ισαβέλλα)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμά σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Γιάννης) «Τα τελευταία δέκα χρόνια δουλεύω σε μία εταιρία διεθνών συμβούλων που αναλαμβάνει κυρίως την διεκπεραίωση κοινοτικών προγραμμάτων».

(Ισαβέλλα) «Δουλεύω σε ένα ταξιδιωτικό πρακτορείο, αν και χρειάστηκε να σταματήσω για ένα χρόνο, όταν γεννήθηκε η Πηνελόπη [η κόρη τους]».

11. Σχετίζεται το επάγγελμά σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

(Γιάννης) «Περίπου. Έχω σπουδάσει μηχανικός αλλά το διδακτορικό μου είναι επάνω στην περιφερειακή ανάπτυξη, οπότε σχετίζεται άμεσα με την δουλειά μου».

(Ισαβέλλα) «Όχι, αλλά κατέληξα να δουλεύω εδώ και πολλά χρόνια στο ταξιδιωτικό γραφείο καθώς με βολεύει και μου αρέσει».

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Μεσαίο

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

Όχι.

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

-

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Ισαβέλλα) «Δεν είναι ξεκάθαρο. Σε περιόδους διακοπών εγώ έχω περισσότερη δουλειά στο ταξιδιωτικό γραφείο και ο Γιάννης έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Όταν ο Γιάννης έχει κάποιο καινούργιο πρόγραμμα ή κάποιο ταξίδι στο εξωτερικό εγώ έχω περισσότερο χρόνο».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

(Ισαβέλλα) «Καθημερινά σκουπίζω και τακτοποιώ, ανά μέρα βάζω πλυντήριο, αλλά όχι σίδερο, και καθημερινά μαγειρεύω συνήθως για να έχουμε φαγητό για την επόμενη μέρα».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Ισαβέλλα) «Εγώ αναλαμβάνω τα περισσότερα καθήκοντα του νοικοκυριού, αλλά ο Γιάννης με βοηθάει όταν είμαι απασχολημένη και δεν μου φτάνει ο χρόνος».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(Γιάννης) «Μετακομίσαμε σε καινούργιο σπίτι πριν γεννηθεί η μικρή μας και είμαστε καλά εδώ. Θέλουμε όμως να πάρουμε ένα καινούργιο αυτοκίνητο, κάτι ευρύχωρο που να καίει πετρέλαιο».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Γιάννης) «Δύσκολη ερώτηση. Για ένα διάστημα πριν την εγκυμοσύνη της Ισαβέλλας σκεφτόμασταν να φύγουμε στο εξωτερικό, μάλλον στην Γερμανία, αλλά τελικά μείναμε εδώ και ευτυχώς όλα μας πήγαν καλά».

Συνέντευξη 5: Πυρηνική οικογένεια - Πέτρος, Αθανασία & 2 παιδιά

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 48 (Πέτρος) και 47 (Αθανασία)

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

-

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

2 παιδιά

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
25 ετών αγόρι	14 ετών αγόρι		

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

«Όχι. Τα παιδιά μας έχουν μεγαλώσει πλέον και θέλουμε να απολαύσουμε τον προσωπικό μας χρόνο».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

-

8. *(αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;*

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Διδακτορικό Δίπλωμα (Πέτρος) και Μεταπτυχιακές Σπουδές (Αθανασία)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Πέτρος) «Δουλεύω ως ακτινολόγος στο Χ [δημόσιο νοσοκομείο]».

(Αθανασία) «Είμαι καλλιτέχνης. Ασχολούμαι κυρίως με την φωτογραφία και την εξπρεσιονιστική ζωγραφική».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

(Πέτρος) «Ναι».

(Αθανασία) «Ναι, σπούδασα ιστορία της τέχνης».

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Υψηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

Όχι.

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Αθανασία) «Συνήθως μπορώ να είμαι πιο ευέλικτη όσον αφορά τον χρόνο μου, αλλά ο Πέτρος έχει πολλές άδειες μέσα στον χρόνο εξαιτίας της δουλειάς του».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

(Αθανασία) «Τακτοποίηση σπιτιού και ξεσκόνισμα, πλυντήρια καθημερινά και σιδέρωμα, μαγείρεμα τουλάχιστον μία φορά την ημέρα (με τρεις άντρες στο σπίτι, δεν αρκεί το μαγείρεμα μία φορά την ημέρα), ψώνια από supermarket, και λαϊκές αγορές».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Αθανασία) «Τα αναλαμβάνω συνήθως εγώ, αν και η αλήθεια είναι ότι ο Πέτρος βοηθάει πολύ, καθώς του αρέσει πολύ μαγειρεύει, οπότε το έχει σχεδόν εξολοκλήρου αναλάβει αυτός, όπως επίσης και τα ψώνια από το supermarket. Επίσης όταν τα παιδιά μας ήτανε στο δημοτικό είχε αναλάβει αυτός να τα προετοιμάζει για την επόμενη μέρα του σχολείου, αλλά και τώρα αν ο μικρός μας γιος έχει απορίες ρωτάει τον μπαμπά του».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(Πέτρος) «Μας απασχολεί το μέλλον των παιδιών μας. Ο Μιχάλης [ο μεγάλος γιος] δεν τελείωσε ακόμα την σχολή του και δεν βλέπω να την τελειώνει σύντομα. Ο Λεωνίδας [ο μικρός γιος] λέει ότι θέλει να γίνει γιατρός αλλά προς το παρόν οι βαθμοί του δεν είναι και πολύ καλοί».

(Αθανασία) «Βασική μας προτεραιότητα είναι να αποκατασταθούν τα παιδιά. Να τελειώσει ο Μιχάλης την σχολή του και να βρει δουλειά, και να δούμε τι θα κάνουμε με τον Λεωνίδα. Πρέπει να τα βοηθήσουμε να βρουν τον δρόμο τους για να μπορέσουμε κι εμείς να είμαστε ήσυχοι».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Πέτρος) «Ελπίζαμε ότι θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε το εξοχικό μας ώστε να περνάμε χρόνο εκεί τώρα που τα παιδιά έχουν μεγαλώσει και δεν μας χρειάζονται το ίδιο, αλλά ο μισθός μου έχει μειωθεί και δεν είμαστε για ανοίγματα τέτοιου είδους».

Συνέντευξη 6: Μονογονεϊκή οικογένεια - Ελένη & 2 παιδιά

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 33

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Χωρισμένη

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

«Δεν ξέρω τι να πω. Με τον κατάλληλο άνθρωπο ναι αλλά είναι πολύ νωρίς ακόμα για να σκεφτώ κάτι τέτοιο. Το διαζύγιό μου οριστικοποιήθηκε πέρσι».

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

2 παιδιά

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
15 ετών αγόρι	7 ετών κορίτσι		

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

«Έκανα το πρώτο μου παιδί πολύ μικρή. Έχω περάσει υπέροχα με τα παιδιά μου και τα αγαπάω όσο τίποτα άλλο αλλά έχω κλείσει πλέον ως μητέρα. Θέλω να αφιερωθώ σε άλλες προτεραιότητες».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

-

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απολυτήριο λυκείου

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

«Αυτή την στιγμή είμαι άνεργη, αλλά δούλευα με σύμβαση στον δήμο Χ [στον τοπικό δήμο] και ελπίζω να ξαναπροσληφθώ».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

-

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Χαμηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

«Όχι στο σπίτι, αλλά ευτυχώς μένω πολύ κοντά στους γονείς μου και με βοηθάνε πολύ με την φροντίδα των παιδιών και με οικονομικά ζητήματα όσο δεν δουλεύω».

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

-

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

-

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

«Όταν τα παιδιά μου ήτανε πιο μικρά, προτεραιότητα είχανε οι βόλτες και τα παιχνίδια, δεν ήθελα να τα παραμελώ για να ασχολούμαι με το σπίτι. Οπότε τώρα που έχουνε μεγαλώσει ασχολούμαι περισσότερο με τις δουλειές του σπιτιού, τακτοποιώ και συμμαζεύω το σπίτι, βάζω ηλεκτρική και σφουγγαρίζω καθημερινά, ειδικά τώρα που δεν δουλεύω, καθώς και μαγειρεύω σχεδόν καθημερινά, εκτός από τις φορές που μας φέρνει η μαμά μου (γιαγιά) φαγητό. Τα απογεύματα συνήθως πάω την μικρή μου κόρη στα μαθήματα μπαλέτου που παρακολουθεί και διαβάζουμε μαζί για την επόμενη μέρα του σχολείου. Ο μεγάλος μου γιος διαβάζει μόνος του τα τελευταία χρόνια και ευτυχώς είναι άριστος μαθητής και δεν επηρεάστηκε η απόδοση του στο σχολείο από το διαζύγιο».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

-

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

«Αυτή την στιγμή η προτεραιότητά μου είναι τα παιδιά μου και το να τα μεγαλώσω σωστά, καθώς και να βρω δουλειά για να μπορέσω να συντηρήσω πιο άνετα τον εαυτό μου και τα παιδιά μου. Τα υπόλοιπα έρχονται δεύτερα».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

«Θεωρώ ότι η κρίση είναι ο λόγος που δεν μπορώ να βρω δουλειά, οπότε αναγκάζομαι να επικεντρωθώ στα βασικά».

Συνέντευξη 7: Μονογονεϊκή οικογένεια - Δέσποινα & 1 παιδί

1. Πόσο χρονών είσαι; 45

2. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Χωρισμένη

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)

«Όχι. Ο πρώτος μου γάμος ήταν αρκετός. Το μόνο καλό που προέκυψε από αυτόν ήταν ο Στέφανος [ο γιος της]. Έχω ήδη έναν σύντροφο και σχεδιάζουμε να συγκατοικήσουμε, αλλά δεν σκοπεύω να ξαναπαντρευτώ».

4. Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;

1 παιδί

5. Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
12 ετών αγόρι			

6. Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);

«Όχι».

7. Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);

-

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος Ανώτατης Εκπαιδευσης

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

«Είμαι ψυχολόγος με πολυετή εμπειρία σε προγράμματα απεξάρτησης και εδώ και μερικά χρόνια κάνω συνεδρίες συμβουλευτικής».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

«Ναι».

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Μεσαίο

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

«Όχι».

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

-

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

«Θα σου απαντήσω βασισμένη στον τωρινό μου σύντροφο και όχι στον πρώην σύζυγό μου. Θα έλεγα πως και οι δύο διαθέτουμε περίπου τον ίδιο ελεύθερο χρόνο, αλλά σίγουρα όταν θα μείνουμε μαζί θα μπορώ να κρίνω καλύτερα».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

«Η προτεραιότητα μου είναι ο γιος μου και ότι σχετίζεται με αυτόν. Μόλις σηκωθώ το πρωί τον ξυπνάω και του ετοιμάζω το πρωινό του, και όταν φεύγει για το σχολείο, αερίζω, τακτοποιώ και καθαρίζω το δωματιό του και μετά, πρωτού φύγω για τις δικές μου επαγγελματικές δραστηριότητες, μαγειρεύω για το μεσημέρι. Το μεσημέρι- απόγευμα, αναλόγως των ραντεβού που έχω, ασχολούμαι λίγο με τα μαθήματα του και τον βοηθάω να προετοιμαστεί/διαβάσει για την επόμενη μέρα και επίσης βάζω πληντύριο, σιδερώνω και τακτοποιώ το υπόλοιπο σπίτι».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

-

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

«Η προτεραιότητά μου είναι να εξασφαλίσω ότι ο γιος μου θα μεγαλώσει σωστά χωρίς να στερηθεί τα βασικά. Πρέπει να τον βοηθήσω να επιλέξει μόνος του με τι τον ενδιαφέρει να ασχοληθεί έτσι ώστε σε δύο χρόνια που θα μπει στο λύκειο να μπορεί να ξέρει τι θέλει να κάνει. Θέλουμε να συγκατοικήσουμε με τον σύντροφό μου σε ένα μεγαλύτερο σπίτι στην ίδια περιοχή».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

«Θεωρώ ότι η κρίση έχει δυσκολέψει ιδιαίτερα τα επαγγελματικά μου σχέδια καθώς έχει χαμηλώσει σημαντικά τις αμοιβές των ψυχοθεραπευτών, και έτσι εμποδίζει τις δυνατότητές μου να έχω ένα πιο άνετο βιοτικό επίπεδο για εμένα και τον γιο μου».

Συνέντευξη 8: Εκτεταμένη οικογένεια - Βασίλης, Φωτεινή & 2 παιδιά

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 35 (Βασίλης) και 29 (Φωτεινή)

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Παντρεμένοι

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

-

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

2 παιδιά

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
4 ετών αγόρι	2 ετών κορίτσι		

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

(Βασίλης) «Νιώθουμε ευχάριστα σε μία μεγάλη και ευτυχισμένη οικογένεια και είμαστε τρισευτυχισμένοι με τα παιδιά μας. Θα θέλαμε να κάνουμε ένα παιδί ακόμη αλλά προς το παρόν έχουμε δυσκολίες οικονομικού χαρακτήρα».

(Φωτεινή) «Δεν έχουμε την δυνατότητα να αποκτήσουμε κι άλλο παιδί αυτή την στιγμή, αν και θα το θέλαμε πολύ».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

-

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης (Βασίλης) και Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (Φωτεινή)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

(Βασίλης) «Είμαι ηλεκτρολόγος. Έχω τελειώσει το... [τοπικό τεχνικό λύκειο]. Βοηθάω έναν φίλο που αναλαμβάνει ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις όταν χρειάζεται έξτρα άτομο και κάνω και καμιά ψιλοδουλειά, αλλά τα πράγματα δεν πηγαίνουν πολύ καλά».

(Φωτεινή) «Έχω τελειώσει το παιδαγωγικό αλλά δεν μπόρεσα να διοριστώ. Ακόμα και με τα έξτρα μόρια μπορώ να διοριστώ μόνο σε ακριτικές περιοχές και δεν γίνεται να φύγω μακριά από τα παιδιά μου, άσε που ο μισθός του δασκάλου δεν φτάνει πια για να νοικιάσεις σπίτι και να συντηρήσεις οικογένεια. Παλιότερα έκανα αρκετά ιδιαίτερα μαθήματα, αλλά αρχικά όταν γέννησα τον τα περιόρισα σε 3 την εβδομάδα και μετά τον ερχομό και της μικρής τα σταμάτησα τελείως».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

-

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Χαμηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

(Φωτεινή) «Ναι, μένουμε με τους γονείς μου».

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

(Βασίλης) «Αρχικά μέναμε και οι δύο στο διαμέρισμά μου, αλλά όταν αρχίσαμε να φτιάχνουμε την οικογένειά μας φάνηκε ότι τα λεφτά που έβγαζα δεν έβγαιναν και για να συντηρούμε δικό μας σπίτι και για την ανατροφή των παιδιών. Χρειάστηκε να μείνουμε με τους γονείς της Φωτεινής, που τουλάχιστον έχουν αρκετά μεγάλο σπίτι για να είμαστε άνετα».

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

(Βασίλης) «Από χρόνο δεν έχουμε παράπονο, έχουμε πολύ και οι δυο μας».

(Φωτεινή) «Και έχουμε τους γονείς μου να βοηθούν με τα παιδιά. Μακάρι να είχαμε φυσιολογικές δουλειές και οι δυο μας και το θέμα του χρόνου θα το λύναμε».

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

(Φωτεινή) «Προτεραιότητα έχουνε τα παιδιά μου οπότε και οι καθημερινές μου ασχολίες περιστρέφονται γύρω από τα παιδιά. Τους ετοιμάζω το πρωινό τους και μετά ασχολούμαι με τις βόλτες και το παιχνίδι τους, ειδικά αυτό το διάστημα όπου δεν δουλεύω θέλω να το ζήσω στο έπακρο. Αναλαμβάνω επίσης τα ψώνια του σπιτιού καθώς και όλες τις εξωτερικές δουλειές».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

(Φωτεινή) «Τα καθήκοντα του νοικοκυριού είναι δική μου δουλειά, αλλά φυσικά βοηθάει και ο Βασίλης όσο μπορεί».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

(Βασίλης) «Η προτεραιότητα είναι το επαγγελματικό. Χωρίς αυτό δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Αν βρούμε λύση πρέπει να βρούμε δικό μας σπίτι. Αν δεν ήταν τα παιδιά θα πηγαίναμε στην Γερμανία. Έχω έναν φίλο εκεί που θα μπορούσε να μας βολέψει. Τώρα δεν γίνεται τίποτα. Είμαστε εδώ. Θέλουμε ένα αμάξι της προκοπής και διακοπές αλλά τα πράγματα είναι δύσκολα».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

(Φωτεινή) «Όταν είχα μείνει έγκυος στον γιό μας, πριν πέντε χρόνια, τα περιμέναμε αλλιώς τα πράγματα. Τότε είχα δυνατότητα να διοριστώ με καλύτερο μισθό και ο Βασίλης κέρδιζε περισσότερα και είχε το δικό του σπίτι. Τα περιμέναμε αλλιώς. Η κρίση μας άφησε στάσιμους».

Συνέντευξη 9: Εκτεταμένη οικογένεια - Έφη & 1 παιδί

1. *Πόσο χρονών είσαι;* 28

2. *Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;*

Ανύπαντρη

Είσαι Αρραβωνιασμένος/η: _____

Είσαι Παντρεμένος/η: _____

Είσαι σε Ελεύθερη Συμβίωση: _____

Κάτι άλλο (παρακαλώ μπορείς να μου διευκρινίσεις;)

3. *Σχεδιάζεις/ σκοπεύεις να παντρευτείς στο μέλλον; (Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απάντησε πως είναι ελεύθερος/η)*

«Δεν θα το απέκλεια αν κάποια στιγμή γνώριζα το κατάλληλο άτομο. Αλλά θα έπρεπε να ήταν κάποιος που να δεχόταν το γεγονός ότι είμαι ανύπαντρη μητέρα. Βέβαια, τώρα η προτεραιότητά μου είναι η καριέρα μου, οπότε όχι».

4. *Έχεις παιδιά; Αν ναι, πόσα;*

1 παιδί

5. *Ποια είναι η ηλικία και το φύλο των παιδιών σου;*

1 ^ο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
3 ετών κορίτσι			

6. *Σκοπεύεις να επεκτείνεις/ μεγαλώσεις την οικογένεια σου (να κάνετε ένα ακόμα παιδί με τον/την σύντροφο/σύζυγο σου); Για ποιον λόγο θα προχωρήσεις σε αυτήν την απόφαση (είτε ναι, είτε όχι);*

«Αυτή την στιγμή είναι το τελευταίο πράγμα που σκέφτομαι. Το βασικό είναι να φροντίσω την Χαρά [την κόρη της] και να καταφέρω να προχωρήσω την καριέρα μου όσο είμαι ακόμα νέα και προλαβαίνω».

7. *Σκοπεύεις/σχεδιάζεις να συνεχίσεις την προσπάθεια μέχρι να αποκτήσεις αγόρι (ρωτάμε μόνο ή δη έχει μόνο κόρη/κόρες και σε περίπτωση που δεν το αναφέρει ο συνεντευξιαζόμενος από μόνος του);*

[δεν ρωτήθηκε – δεν θα ήταν σωστό υπό τις συνθήκες]

8. (αν η απάντηση στη ερώτηση 4 είναι όχι) Ποιοί είναι οι λόγοι που δεν έχεις αποκτήσει παιδιά έως τώρα;

-

9. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σου (ανώτερο επίπεδο που έχεις ολοκληρώσει);

Απόφοιτος Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ)

Απόφοιτος/η δημοτικού _____

Απολυτήριο γυμνασίου _____

Απολυτήριο λυκείου _____

Απόφοιτος/η Τεχνικής Επαγγελματικής εκπαίδευσης _____

Απόφοιτος/η Ανώτερης εκπαίδευσης (ΤΕΙ) _____

Απόφοιτος Ανώτατης εκπαίδευσης (ΑΕΙ) _____

Μεταπτυχιακές Σπουδές ή Διδακτορικό Δίπλωμα _____

10. Ποιο είναι το επάγγελμα σου;

i) σε γυναίκες (και άντρες) που δεν εργάζονται να τους ρωτήσουμε αν εργαζόντουσαν παλιότερα,

ii) για ποιον λόγο σταμάτησαν

iii) και αν σκοπεύουν στο μέλλον να αναζητήσουν ξανά εργασία

«Έχω κάνει διάφορες δουλειές: σερβιτόρα, πωλήτρια, τηλεφωνήτρια. Προς το παρόν δουλεύω πωλήτρια σε ένα μαγαζί με ρούχα [στην περιοχή που μένει]. Το ωράριο είναι κουραστικό και ο μισθός χαμηλός. Για μένα είναι κάτι προσωρινό, ελπίζω, μέχρι να μπορέσω να βρω κάτι επάνω στο αντικείμενό μου».

11. Σχετίζεται το επάγγελμα σου με τις σπουδές σου; (Το ρωτάμε σε περίπτωση που δεν έχει αποσαφηνιστεί με την προηγούμενη ερώτηση)

«Όχι. Έχω σπουδάσει εμπορία και διαφήμιση και ήθελα να κάνω κάτι καλύτερο».

12. Πως κυμαίνεται κατά προσέγγιση το ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού σου; Πως το χαρακτηρίζεις;

Χαμηλό

13. Υπάρχει παππούς και γιαγιά στο σπίτι;

«Ναι. Αυτή την στιγμή μένω αναγκαστικά με την μητέρα και την γιαγιά μου».

14. Αν ναι, πως προέκυψε αυτή η συμβίωση/συγκατοίκηση;

«Με τον τωρινό μισθό μου δεν έχω την δυνατότητα να μείνω μόνη μου και να συντηρήσω την Χαρά. Μένω στο πατρικό μου, όπου επίσης μένει και η γιαγιά μου».

15. Κατά την γνώση σου ποιός έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο, εσύ ή ο/η σύντροφος/σύζυγος σου;

-

16. Ποιες είναι οι καθημερινές δουλειές και καθήκοντα του νοικοκυριού σου;

«Καθημερινά στο σπίτι μαγειρεύουμε, ξεσκονίζουμε, μπαίνει ηλεκτρική και ανά μέρα σφουγγάρισμα. Οι δουλειές γίνονται περισσότερο καθημερινές ώστε το σαββατοκύριακο να είναι μέρες κυρίως ξεκούρασης και χαλάρωσης».

17. Πως διαμοιράζονται τα καθήκοντα του νοικοκυριού, που προανέφερες;

«Επειδή μένω με την μαμά μου και την γιαγιά μου έχουνε αναλάβει αυτές το φαγητό, το πλυντήριο, την καθαριότητα του σπιτιού, ενώ εγώ ασχολούμαι με την μικρή, να παίζω μαζί της, να την πηγαίνω βόλτες, να τις μαθαίνω πράγματα αλλά και με τις εξωτερικές δουλειές του σπιτιού, όπως τα ψώνια ή την πληρωμή των λογαριασμών».

18. Ποια είναι τα σχέδιά σας για τον μέλλον όσον αφορά την απασχόληση, τα παιδιά, τυχόν σημαντικές αγορές (σπίτι, αυτοκίνητο κλπ.), διακοπές και τις προτεραιότητες της ζωής σας γενικότερα;

«Το βασικό μου σχέδιο είναι να κάνω ένα μεταπτυχιακό επάνω στο μάρκετινγκ για να καταφέρω να βρω μία αξιοπρεπή δουλειά στην ειδικότητά μου και να μπορέσω να προσφέρω ένα πιο άνετο περιβάλλον στον εαυτό μου και στην κόρη μου όταν μεγαλώσει».

19. Έχει επηρεάσει η κρίση τις προσδοκίες και τα σχέδιά σας; Αν ναι πώς;

«Φυσικά. Η κρίση με κρατάει σε αυτή την δύσκολη κατάσταση της διαβίωσης με την οικογένεια και με εμποδίζει από το να βρω κανονική απασχόληση».

